

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής

Κατεύθυνση: Εκπαίδευση

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής σε παιδιά
έκτης δημοτικού στο πλαίσιο του μαθήματος της γλώσσας»

Μαρίνα Τόλη

Επιβλέπουσα: Άννα Βακάλη (μέλος Ε.ΔΙ.Π.)

Εξεταστές: Ευδοξία Κοτσαλίδου, Ευαγγελία Καλεράντε

Φλώρινα, Ιανουάριος 2020

ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα της εργασίας μου, κα. Άννα Βακάλη, φιλόλογο και διδάκτωρ Ελληνικής Γλώσσας και Δημιουργικής Γραφής του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας για την πολύτιμη βοήθειά της. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις κυρίες Ευδοξία Κοτσαλίδου και Ευαγγελία Καλεράντε επόπτριες της διπλωματικής μου εργασίας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να δώσω στους γονείς μου για τη συμπαράστασή τους και για όλα όσα μου έχουν προσφέρει. Τέλος, ευχαριστώ τους μαθητές μου, για την άριστη συνεργασία που είχαμε κατά τη διάρκεια του ερευνητικού σκέλους της εργασίας μου.

στους μαθητές μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι η κατάθεση δημιουργικών δραστηριοτήτων στον εκπαιδευτικό της ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού ώστε να συμπληρώσει την ύλη της τάξης του στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος. Στο θεωρητικό μέρος γίνεται προσδιορισμός του όρου Δημιουργική Γραφή και τονίζεται η σημαντικότητα της δημιουργικότητας στην εκπαίδευση. Ενώ το ΑΠΣ του 2011 προτείνει πολλές δραστηριότητες, πραγματικά στο πνεύμα της Δημιουργικής Γραφής, οι ασκήσεις των σχολικών εγχειριδίων απέχουν σημαντικά. Η κύρια τάση της διδακτικής της Γλώσσας από δραστηριότητες μη δημιουργικές, που εμμένουν στα γραμματικά φαινόμενα, την επιχειρηματολογία και τη σύνταξη άρθρων ή επιστολών. Η πρότασή μας, αφού θέσουμε τα χαρακτηριστικά ενός εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής, είναι ακριβώς η μετεξέλιξη της τάξης σε ένα εργαστήρι. Για τον σκοπό αυτό παρουσιάζονται εβδομήντα (70) ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής βασισμένες στα δεκαεπτά κεφάλαια του σχολικού βιβλίου της γλώσσας της Έκτης Δημοτικού. Ακολουθεί το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας με την παρουσίαση ενός διδακτικού σχεδίου μαθήματος Δημιουργικής Γραφής σε μαθητές έκτης δημοτικού και αμέσως μετά η καταγραφή των συμπερασμάτων-παρατηρήσεων, ενώ ακολουθεί κι ένα ολιγόωρο ενδεικτικό project πάνω σε επιλεγμένες ποιητικές ενότητες.

Λέξεις κλειδιά: Δημιουργική Γραφή, εκπαίδευση, σχολείο, ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής, έρευνα.

ABSTRACT

This thesis proposes some creative activities to the fifth-grade teacher of elementary school in order to supplement the content of his grade in the language course. The theoretical part defines the term Creative Writing and emphasizes the importance of creativity in education. While the 2011 LFS proposes many activities, really in the spirit of Creative Writing, the exercises in the pupil's book are far away from this spirit. The main tendency of Language teaching is using non-creative activities and persists in grammar, reasoning and writing articles or letters. Our suggestion, once we have the characteristics of a Creative Writing Lab, is precisely to transform the classroom into a workshop. For this purpose, seventy (70) Creative Writing exercises are presented based on the seventeen chapters of the Sixth Elementary School Textbook. The following is the research piece of the work with the presentation of a Creative Writing lesson plan to sixth grade students and shortly after recording the observation-conclusions, followed by a short illustrative project on selected poetry units.

Keywords: creative writing, education, school, creative writing exercises, research.

Περιεχόμενα

ευχαριστίες	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT	6
Εισαγωγή.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Δημιουργική Γραφή ως επιστημονικό πεδίο	11
Ιστορική εξέλιξη.....	11
Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η δημιουργικότητα στην εκπαιδευτική πράξη.....	15
Η έννοιας της δημιουργικότητας.....	15
Δημιουργικότητα στη σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Δημιουργική Γραφή στην εκπαίδευση	19
Η παιδαγωγική της Δημιουργικής Γραφής.....	19
Η θέση της Δημιουργικής Γραφής στο ελληνικό σχολείο.....	21
Γλώσσα και δημιουργικότητα	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Δημιουργική Γραφή και γλωσσική εκπαίδευση.....	27
Η ανατροπή της Δημιουργικής Γραφής στη γλωσσική εκπαίδευση	27
Το εργαστήριο της Δημιουργικής Γραφής	29
Δημιουργική Γραφή και λογοτεχνική ανάγνωση	30
Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε ένα εργαστήριο	31
Κίνδυνοι και δυσκολίες στη λειτουργία ενός εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής στο Δημοτικό.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Δημιουργική Γραφή και Γλώσσα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.....	35
Δημιουργικές δραστηριότητες σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού.....	36
Πίνακας I: Ενδεικτικές δραστηριότητες για Νεοελληνική Γλώσσα (σύμφωνα με το ΑΠ)	36
Πίνακας II: Ενδεικτικές δραστηριότητες για Λογοτεχνία (σύμφωνα με το ΑΠΣ)	38
Δημιουργικές ασκήσεις στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού	41
Πίνακας III: Δραστηριότητες σχολικών εγχειριδίων Νεοελληνικής Γλώσσας.....	41
Κεφάλαιο 6: Δημιουργική Γραφή και Γλώσσα στη ΣΤ΄ Δημοτικού.....	46
Σκοποί και επιδιωκόμενα αποτελέσματα της γλωσσικής διδασκαλίας στη ΣΤ΄ Δημοτικού.....	46
Δημιουργικές ασκήσεις στα σχολικά εγχειρίδια της ΣΤ΄ Δημοτικού.....	48
Πίνακας IV: Δημιουργικές δραστηριότητες στα σχολικά εγχειρίδια της ΣΤ΄	48
Συμπεράσματα.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ενδεικτικές δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής.....	54
Προτάσεις δημιουργικών δραστηριοτήτων βάσει των κειμένων του Βιβλίου του Μαθητή.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Ερευνητική προσέγγιση-Δραστηριότητα	79

Διδακτική διαδικασία	79
1 ^η διδακτική ώρα	79
2 ^η διδακτική ώρα	81
3 ^η διδακτική ώρα	82
4 ^η διδακτική ώρα	82
5 ^η & 6 ^η διδακτική ώρα	83
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	84
Αποτελέσματα για τις δραστηριότητες	84
Συμπεράσματα	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
Ηλεκτρονικές πηγές	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: διδαχθέντα ποιήματα	93
<i>Το σπίτι μου</i>	93
<i>Το σκιάχτρο</i>	93
<i>Ανατολή θανάτου</i>	93
<i>Ομορφίτα</i>	94
<i>Ειρήνη</i>	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ (εικόνες)	95

Εισαγωγή

Από τα σχολικά μας ακόμα χρόνια θυμόμαστε τη δυσανασχέτηση που μας προκαλούσε ο τρόπος με τον οποίο στο σχολείο διαπραγματευόμασταν την ποίηση. Ήταν ένα μάθημα που μετέτρεπε την τέχνη σε μία ακόμα στείρα αποστήθιση πραγματολογικών σχολιασμών του φιλόλογου-αυθεντία και βιολογικών ή άλλων πληροφοριών σχετικών με τον λογοτέχνη. Εκ του αποτελέσματος αποδείχθηκε ότι μια ολόκληρη κοινωνία αρνείται να πλησιάσει την ποίηση και προτιμά εύπεπτα μυθιστορηματικά έργα, για το μικρό ποσοστό που ακόμα συγκινείται από τη λογοτεχνία. Ακόμα όμως και σήμερα η λογοτεχνία ως διδακτικό αντικείμενο στο σχολείο, δεν έχει αλλάξει σημαντικά.

Οι μαθητές διδάσκονται το μάθημα της Γλώσσας από την Α΄ Δημοτικού έως και την Γ΄ Λυκείου και έρχονται σε επαφή με τα λογοτεχνικά κείμενα μέσω των δραστηριοτήτων που τους προσφέρουν τα σχολικά εγχειρίδια. Ωστόσο, ο τρόπος διδασκαλίας δεν επιτρέπει στα παιδιά να κάνουν κτήμα τους την τέχνη, να κατανοήσουν το κείμενο, να μάθουν από αυτό, να παίξουν μαζί του, να πειραματιστούν με τις λέξεις του και με νέες αφηγηματικές τεχνικές. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει ανάγκη από ένα μάθημα όχι δασκαλοκεντρικό αλλά μαθητοκεντρικό. Σε ένα τέτοιο τοπίο η Δημιουργική Γραφή έρχεται να ταραξεί τα νερά με τις προτάσεις της για ένα διαφορετικό διδακτικό μοντέλο, που δίνει έμφαση στη δημιουργικότητα των μαθητών κι επιδιώκει τη μάθηση μέσω διαφορετικών διαδρομών. Το σχολικό περιβάλλον χρειάζεται μαθήματα και δράσεις που βοηθούν να αναπτυχθεί η φαντασία και η δημιουργικότητα των παιδιών.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταθέσει ακριβώς μία άλλη πρόταση για τη διδασκαλία της γλώσσας. Η γλωσσική εκπαίδευση έχει ανάγκη από την ανανέωση στη φιλοσοφία των δραστηριοτήτων στις οποίες εκτίθενται οι μαθητές, ειδικά του Δημοτικού. Αν και κατά τη θέση μας η Λογοτεχνία δεν αποτελεί ένα ακόμα γλωσσικό μάθημα αλλά ένα καλλιτεχνικό αντικείμενο, εντούτοις αξιοποιούμε μεθόδους του επιστημονικού πεδίου της Δημιουργικής Γραφής στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας. Αυτό δεν είναι οξύμωρο, καθώς όλα είναι γλώσσα: ο δάσκαλος διδάσκει τη γλώσσα μέσα από όλα τα διδακτικά αντικείμενα (μαθηματικά, μελέτη περιβάλλοντος κτλ). Για τον σκοπό αυτό υλοποιήσαμε ένα σύντομο project στο ΚΔΑΠ Μεσολογγίου, έναν χώρο που συναισθηματικά συνδέεται με την ψυχαγωγία και τη δημιουργικότητα κι απέχει από την αίσθηση της υποχρεωτικότητας που επιβάλλει το σχολείο.

Στο πρώτο μέρος εξετάζουμε τη Δημιουργική Γραφή ως ένα «νέο» επιστημονικό πεδίο και την εισαγωγή της στο ελληνικό σχολείο. Διατρέχουμε την ιστορική της πορεία σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, αναζητώντας πρωτοτυπίες και παρανοήσεις κατά την εφαρμογή της. Ερευνήσαμε τη σύνδεση της Δημιουργικής Γραφής με τη γλωσσική εκπαίδευση, με έμφαση στη δημιουργικότητα των

μαθητών και τη μετεξέλιξη της τάξης σε εργαστήρι. Σημαντικό βάρος ρίχνει η έρευνά μας ρίχνει στο Δημοτικό σχολείο και την έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια και τις δημιουργικές δραστηριότητες που αυτά συμπεριλαμβάνουν, ακόμα κι αν δεν αποκαλούνται έτσι. Στον αντίποδα, πολλές ασκήσεις που αποκαλούνται δημιουργικές από τους συγγραφείς των εγχειριδίων, κατά το σκεπτικό μας δεν είναι ειδικά στις μεγαλύτερες τάξεις που θα μπορούσε να καλλιεργηθεί το μυθοπλαστικό κείμενο, τα σχολικά εγχειρίδια εμμένουν σε μία θολών οριζόντων αναπαραγωγή κειμένων, αμιγώς γλωσσοκεντρικής διαδρομής. Καταμετρήσαμε τις δημιουργικές ασκήσεις από όλα τα γλωσσικά εγχειρίδια του Δημοτικού με έμφαση στην ΣΤ΄ τάξη.

Στο Δημιουργικό Μέρος, καταθέτουμε μία ολοκληρωμένη πρόταση δραστηριοτήτων δημιουργικών που μπορεί ο εκπαιδευτικός της ΣΤ΄ τάξης να εφαρμόσει. Οι προτεινόμενες ασκήσεις στηρίζονται στην ύλη και τη σκοποθεσία του Αναλυτικού Προγράμματος του μαθήματος της Γλώσσας αξιοποιώντας το υπάρχον υλικό των εγχειριδίων, μολονότι κρίνεται φτωχό. Ακολουθεί η καταγραφή της πορείας και των συμπερασμάτων ενός ενδεικτικού ολιγόωρου project που υλοποίησε η γράφουσα στο 1^ο ΚΔΑΠ Μεσολογγίου, ως απόδειξη ότι όλα μπορούν να γίνουν, αρκεί να υπάρχει ερευνητική και δημιουργική διάθεση από την πλευρά του εκπαιδευτικού. Κι είμαστε σίγουροι ότι οι μαθητές θα το αγκαλιάσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Δημιουργική Γραφή ως επιστημονικό πεδίο

Η Δημιουργική Γραφή στη χώρα μας ως επιστημονικό πεδίο είναι πολύ νέα· μόλις λίγο πάνω από μια δεκαετία. Ωστόσο, σε παγκόσμιο επίπεδο μετράει περισσότερο από έναν αιώνα, καθώς ήρθε στον ακαδημαϊκό χώρο να αναταράξει τις ισορροπίες που είχαν θεσπίσει οι κανόνες. Μελετώντας κανείς την ιστορία της εκπαίδευσης εύκολα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μελέτη λογοτεχνικών προτύπων και ύφους ήταν διαδεδομένη από αιώνες. Από τις συντεχνίες των αοιδών και των ραψωδών μέχρι τα Κλασικά Χρόνια και την Αναγέννηση η λογοτεχνία διδάσκονταν με τρόπο θεσμικό και μη (πχ συντεχνίες).

Ιστορική εξέλιξη

Ο όρος *Δημιουργική Γραφή* ως επείσακτος επιχειρεί την απόδοση του αγγλοσαξονικού *Creative Writing* στην ελληνική γλώσσα. Η χρήση και η σημασία του είναι πολλαπλή με αποτέλεσμα να προκαλεί σύγχυση. Η φιλοσοφία των πρακτικών της κινείται στα όρια του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, ως ανεξάρτητος επιστημονικός κλάδος ασχολείται με τη συγγραφή. Οι διδάσκαλοι της ισχυρίζονται ότι η Δημιουργική Γραφή αναφέρεται στο γράψιμο που είναι πρωτότυπο, εκφραστικό, αντικομορμιακό και πολλές φορές εναντιώνεται στην επίσημη Λογοτεχνία. Η ένταξη της Δημιουργικής Γραφής θα μπορούσε να γίνει στους χώρους της Φιλολογίας, της Παιδαγωγικής και στον χώρο της Ψυχολογίας. Η επιστημονική κοινότητα της Ελλάδας πρόσφατα άρχισε να συνειδητοποιεί αυτό το νέο αλλά και συνάμα παλαιό επιστημονικό πεδίο. Έτσι, άρχισαν να την απασχολούν θεμελιώδη ερωτήματα για τη φύση της Δημιουργικής Γραφής. Κάποιο από αυτά είναι ο ορισμός της δημιουργικότητας που θα εξεταστεί στο επόμενο κεφάλαιο (Βακάλη κ. συν., 2013).

Το «*Περί ποιητικής*» του Αριστοτέλη είναι ίσως το γνωστότερο έργο της αρχαιότητας. Αποτελούσε έναν οδηγό του φιλοσόφου για τους μαθητές του που ήθελαν να ασχοληθούν με τη θεατρική ποίηση. Η *Ποιητική* είναι ένας ερμηνευτικός απολογισμός δημιουργικών πρακτικών που συνέλεξε και μελέτησε ο Αριστοτέλης. Βέβαια, να σημειωθεί πως οι πρακτικές αυτές είχαν γίνει αποδεκτές και εφαρμόζονταν αρκετά χρόνια (Βακάλη κ. συν., 2013). Στην πραγματικότητα πρόκειται για σημειώσεις του Σταγειρίτη με παρατηρήσεις που συγκέντρωσε ο ίδιος προτείνοντας πρακτικές ως έναν χάρτη επιτυχημένης γραφής. Στο έργο εμπεριέχονται «κανόνες» για τη δομή, τη διάκριση των επιμέρους στοιχείων μιας τραγωδίας, τις αναζητήσεις και τον σκοπό και αποδέκτη της (Κωτόπουλος, 2012:3-4). Ωστόσο, θα ήταν λάθος να περιορίσουμε μόνο στην τραγωδία τις προσεγγίσεις του Αριστοτέλη. Ξεπερνούν το ειδικό και απλώνονται ως ένας σύγχρονος οδηγός σε όλα τα λογοτεχνικά είδη.

Η διδασκαλία συνεχίστηκε και μετά τον Αριστοτέλη για αιώνες, μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Από το 1906 μέχρι το 1925 ο George Baker λειτούργησε το *47 Workshop* στο Harvard και στο Μεσοπόλεμο ιδρύεται το *Iowa Writer's Workshop*. Το πρώτο αυτό εργαστήριο του Iowa προσφέρθηκε σ' ένα θερινό τμήμα στα 1939 κι ήταν ανοιχτό σε σπουδαστές που μπορούσαν να παρουσιάσουν αποδείξεις της ικανότητάς τους να συμμετάσχουν. Η επίσημη θέση του εργαστηρίου ήταν πως η συγγραφή δεν μπορεί να διδαχτεί, αλλά ότι το ταλέντο μπορεί να αναπτυχθεί (Κωτόπουλος, 2012:1). Από τότε η Δημιουργική Γραφή ως επιστημονικός τομέας έχει ενσωματωθεί σε πολλά ακαδημαϊκά ιδρύματα σε όλες σχεδόν τις ηπείρους κι έχει ενταχθεί σε πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών τόσο προπτυχιακού όσο και μεταπτυχιακού επιπέδου. Μόνο στις ΗΠΑ το 2013 αριθμούνταν 822 εργαστήρια, τα 37 σε μεταπτυχιακές σπουδές, (Κωτόπουλος & Παναγιωτίδης, 2013:6) στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2000 λειτουργούσαν 40 μεταπτυχιακά τμήματα, που έφτασαν τα 90 το 2011 (Κωτόπουλος, 2014β:3).

Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η Δημιουργική Γραφή εμφανίστηκε με σημαντική καθυστέρηση. Μέχρι και σήμερα κυριαρχεί η ρομαντική ιδέα για την έμπνευση, ότι ο συγγραφέας γεννιέται και δεν φτιάχνεται. Τα πρώτα εργαστήρια εντοπίζεται μόλις τη δεκαετία του '80 ακολουθώντας το αμερικανικό πρότυπο, με πρωτεργάτη τον ποιητή Νίκο Φωκά που δίδαξε το άγνωστο αντικείμενο στη ΧΕΝ Αθηνών (Καλαμαράς, 1998:77-83), ενταγμένο σε έναν κύκλο μορφωτικών σεμιναρίων της ΧΕΝ για μία περίπου δεκαετία. Στην τελευταία δεκαετία της χιλιετίας ανάλογα προγράμματα οργανώνονται από το Ελληνοαμερικανικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Κολλέγιο Αθηνών). Στις αρχές του αιώνα σεμινάρια οργανώνονται από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης Λογοτεχνίας και Επιστημών του Ανθρώπου (ΕΚΕΜΕΛ), το 2002, και το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ), από το 2005 έως το 2012 (Χλωπτσιούδης, 2019:13-14).

Στον ακαδημαϊκό χώρο το 1996 η Δημιουργική Γραφή εντάσσεται ως σεμιναριακό πανεπιστημιακό μάθημα σε Τμήματα ξένων φιλολογιών σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (Ντιούδη, 2012:74-75). Το 2013 η Φιλιππούλου μετρά 24 προπτυχιακά και μεταπτυχιακά διδακτικά αντικείμενα Δημιουργικής Γραφής (2013:9-15), ενώ στα επόμενα χρόνια εμφανίζεται μία συνεχής αύξηση σε όλα σχεδόν τα ΑΕΙ της χώρας της Παιδαγωγικής, των Φιλολογικών Τμημάτων ή των Θεατρικών Σπουδών. Σήμερα εντοπίζεται μία αύξηση των προσφερόμενων διδακτικών αντικειμένων στα ΑΕΙ της χώρας.

Κεντρικός όμως άξονας παραμένουν τα δύο μεταπτυχιακά προγράμματα, στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Τα πρώτο ιδρύεται το 2008 στην Φλώρινα στο Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας από τον ποιητή και καθηγητή Μίμη Σουλιώτη. Το πρόγραμμα ανανεώθηκε και λειτούργησε σε διεθνή πρότυπα, όταν τη διεύθυνσή του ανέλαβε ο ποιητής και ακαδημαϊκός Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος· απέκτησε αρχικά δύο κατευθύνσεις (Συγγραφή και Εκπαίδευση) και μετά το 2018 τρεις (Συγγραφή, Εκπαίδευση, Σενάριο) σε συνεργασία με το Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ. Οργανώθηκαν με επιτυχία 4 διεθνή συνέδρια, και καθιερώθηκαν συνεργασίες και συμμετοχές σε διεθνή συνέδρια σημαντικών πανεπιστημίων πάνω στο γνωστικό αντικείμενο της Δημιουργικής Γραφής (Iowa, East Anglia κ.ά.). Το 2016 ιδρύεται και το αντίστοιχο μεταπτυχιακό πρόγραμμα στο ΕΑΠ με περισσότερους από 1000 φοιτητές τα πρώτα χρόνια.

Βέβαια, ακόμα και σήμερα, τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο όσο και στον λογοτεχνικό, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αμφισβητούν την ακαδημαϊκή υπόσταση της Δημιουργικής Γραφής. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι ήδη εκπονούνται σχετικές διδακτορικές διατριβές. Η εικόνα συσκοτίζεται ακόμα περισσότερο επειδή η κριτική συνήθως λαμβάνει υπόψη την πληθώρα εργαστηρίων που λειτουργούν σε δήμους ή άλλους φορείς. Ο Χλωπτσιούδης (2019) καταγράφει ενδεικτικά ένα πλήθος

προσφερόμενων σεμιναριακών εργαστηρίων σε όλη τη χώρα (σελ. 20-22) και 62 τίτλους βιβλίων για τη συγγραφή μυθιστορήματος και άλλους 65 για τη Δημιουργική Γραφή γενικά, ενώ ήδη εντοπίζονται αρκετά βιβλία για μαθητές (σελ. 11). Αυτή όμως η εικόνα ενισχύει τις φωνές που αρνούνται την αξία της, επειδή ακριβώς συχνά συστήνονται εργαστήρια από συγγραφείς χωρίς ακαδημαϊκή θωράκιση ή εκπαιδευτικούς που απλά είχαν διδαχθεί κάποιο σχετικό προπτυχιακό αντικείμενο.

Πέρα όμως από τις αμφισβητήσεις για το αν γεννιέται ή όχι ο συγγραφέας, η Δημιουργική Γραφή ως επιστημονικό πεδίο ξεπερνά τις Λογοτεχνικές Σπουδές κι απλώνεται και σε άλλους επιστημονικούς τομείς. Αξιοποιείται βιωματικά ως θεραπευτική μέθοδος, μέσω της τέχνης όπως άλλωστε και οι εικαστικές τέχνες με τη μουσική, από την Ψυχολογία με σημαντικές εφαρμογές σε ψυχοθεραπευτικά προγράμματα, σε προγράμματα απεξάρτησης από ουσίες, επανένταξης κρατουμένων ή ασθενών σε ελεγχόμενο περιβάλλον, στην ψυχική ενίσχυση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες ή σοβαρές παθήσεις, κακοποιημένων ατόμων και έχει αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και της αυτοεπίγνωσης (Καραγιάννης, 2010). Κάποιοι συγγραφείς αναφέρουν τη θεραπευτική ιδιότητα της Δημιουργικής Γραφής. Η γραφή βοηθά το άτομο να εκτονωθεί ψυχικά με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, την προσωπική ανάπτυξη και αυτογνωσία. Η ενεργοποίηση που προσφέρει οδηγεί σε καθαρότερη αντίληψη και σκέψη προοπτικών τόσο για τον εαυτό σου όσο και για τους άλλους. Η διαδικασία της γραφής είναι αυτή που σε επιβραβεύει και μάλιστα περισσότερο από το τελικό αποτέλεσμα (Βακάλη κ. συν (2013).

Σε αυτή τη λογική ξεχωρίζει η προσωπική δράση του Τριαντάφυλλου Κωτόπουλου με τον σύλλογο Ατόμων με Αναπηρίες στη Θεσσαλονίκη, καθώς και οι δράσεις μεταπτυχιακών φοιτητών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και του ΕΑΠ σε σωφρονιστικά καταστήματα (Διαβατών, Κορυδαλλού και αλλού) και κέντρα απεξάρτησης. Παράλληλα η Δημιουργική Γραφή αξιοποιείται σε Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων, ως μία δημιουργική μορφή ψυχαγωγίας, απασχόλησης και ψυχολογικής υποστήριξης (Γκόρα, 2015:15). Βέβαια, όπως σημειώνει και ο Kuhl, αυτές οι δράσεις αποτελούν απλά μερικές παράπλευρες επενέργειες της Δημιουργικής Γραφής ως επιστημονικού πεδίου κι εργαλείου, και όχι το βασικό ζητούμενο που είναι η λογοτεχνία (2005:4-5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η δημιουργικότητα στην εκπαιδευτική πράξη

Σύμφωνα με τον Oscar Wilde «το σχολείο θα έπρεπε να είναι το ωραιότερο μέρος σε κάθε πόλη και χωριό. Τόσο ωραίο που η τιμωρία για τα απείθαρκα παιδιά θα έπρεπε να είναι ο αποκλεισμός τους από το σχολείο την επόμενη μέρα»¹. Δυστυχώς ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Τα περισσότερα παιδιά αντιμετωπίζουν το σχολείο σαν καταναγκαστικό έργο. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Rodari (2003:33), στα σχολεία μας, μιλώντας γενικά, το γέλιο σπανίζει.

Η έννοια της δημιουργικότητας

Η ανθρωπιστική Αναγέννηση αντιμετώπιζε τον άνθρωπο ως δημιουργικό ον. Οι άνθρωποι τότε χαρακτήριζαν την καλλιτεχνική δραστηριότητα ως *δημιουργία*. Ο Torquato Tasso έγραψε πως μόνο ο Θεός και ο ποιητής δικαιούνται τον τίτλο του δημιουργού, αντιμετωπίζοντας ουσιαστικά την ποιητική πράξη ως αντίστοιχη με τη θεϊκή (Βακάλη κ. συν., 2013). Για τον Guilford η δημιουργικότητα συνδέεται με την *αποκλίνουσα* και *συγκλίνουσα σκέψη*. Θεωρεί ότι η δημιουργική ικανότητα σε ένα άτομο εκφράζεται με δημιουργική συμπεριφορά, η οποία εκδηλώνεται μέσω της εφευρετικότητας, της σύνθεσης και του σχεδιασμού (Ξαθάκου, 1998), ενώ για τον Winnicott ταυτίζεται με τη *δημιουργική συναίσθηση* (1996:122).

Η δημιουργικότητα στη σύγχρονη βιβλιογραφία δεν εκλαμβάνεται ως η ρομαντική έκφραση λίγων, εκλεκτών ή «προικισμένων» ατόμων, αλλά χαρακτηρίζει οποιονδήποτε άνθρωπο (Carter, 2004). Ως ιδιότητα υπάρχει σ' όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτου ηλικίας, σε λανθάνουσα ή μη κατάσταση. Συνδέεται με τη φαντασία και με τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος· προέρχεται από μια εσωτερική τάση του ανθρώπου και μπορεί να αναπτυχθεί και να καλλιεργηθεί· είναι μία σειρά από διανοητικά εργαλεία, τα οποία αν μάθει κανείς να τα χρησιμοποιεί σωστά, θα μπορεί να έχει πρόσβαση σ' αυτήν την ικανότητα (Γκόρα, 2015). Η δημιουργικότητα καθιστά το άτομο ικανό να δημιουργήσει έργα πρωτότυπα και αξιόλογα σε ποικίλους τομείς δραστηριότητας, θυμίζοντας ένα παιδί που διαρκώς ερευνά, επινοεί, ανακαλύπτει και διασκεδάζει (Kallas-Καλογεροπούλου, 2006:70).

Για τον Piaget η δημιουργικότητα αποτελεί μια διαδικασία επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων μετά από εξερεύνηση και πειραματισμό, ενώ για τον Freud πρόκειται για μια ενστικτώδη ορμή, η εκφόρτιση της οποίας συντελεί στη δημιουργία και σχετίζεται με την ορμή της καταστροφής. Ο Maslow, από την άλλη, την αντιμετωπίζει ως μια ενέργεια που κινητοποιεί ολόκληρο το άτομο, είναι εμφανής στις καθημερινές του ενέργειες και απορρέει κατευθείαν από την προσωπικότητά του (Ντιούδη, 2012:18-19). Αναλόγως, ο Rodari (2003) θεωρεί δημιουργικό ένα μυαλό που πάντα

¹ βλ. <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=122>

δουλεύει, ρωτάει, ανακαλύπτει προβλήματα, διαθέτει ανεξάρτητη κρίση και καταπιάνεται απ' την αρχή με ένα πράγμα χωρίς να το εμποδίζουν οι τύποι και οι φόρμες. Οι παραπάνω ιδιότητες εκδηλώνονται στη διαδικασία της δημιουργίας, η οποία έχει πάντα έναν ψυχαγωγικό χαρακτήρα (Βακάλη κ. συν., 2013).

Για τον Σουλιώτη (1995) το άτομο είναι πιο δημιουργικό μέσα στο «παιχνίδι», πλησιάζοντας τη θέση του Huizinga (1989) ότι η κουλτούρα και ο πολιτισμός βασίζονται στο παιχνίδι ως βασική ανθρωπολογική κατηγορία και θυμίζοντας τον Schiller που έγραφε ότι η λογοτεχνία είναι *παιχνίδι με τις λέξεις* (Κωτόπουλος, 2011). Η *δημιουργική σκέψη* διακρίνεται από μια ευέλικτη και συχνά πολύπλοκη νοητική διεργασία την οποία διακρίνει η πρωτότυπη και μη αναπαραγόμενη επεξεργασία γνωστικών στοιχείων και σχημάτων σκέψης. Η δημιουργικότητα είναι χαρά και ευχαρίστηση, άνθιση της παιδικής έκφρασης μέσα στην τάξη. Οι δημιουργικές εργασίες βοηθούν τους μαθητές να εκδηλώσουν και να αξιοποιήσουν το δημιουργικό τους ταλέντο, να αυτενεργήσουν, να σκεφτούν και να πράξουν μουσικά. Ο ρόλος του δασκάλου είναι να θέσει το πρόβλημα και οι μαθητές «δουλεύουν» για τη λύση του.

Ανάμεσα στη δημιουργική πράξη και στο συναίσθημα που βιώνει το άτομο κατά τη διάρκεια που την τελεί εμφανίζεται μια εσωτερική διαλεκτική. Η παραπάνω διαδικασία νοηματοδοτεί τον δημιουργό, ενώ το έργο που παράγει δεν αξιολογείται με όρους επίσημης αντικειμενικής κριτικής, καθώς το άτομο που πράττει δημιουργικά βρίσκεται στη λεγόμενη μεταβατική περιοχή της εμπειρίας. Βιώνει την αίσθηση της δημιουργικότητας από την ολοκληρωτική προσήλωση του στο παραγόμενο έργο. Το δημιουργικό άτομο έχει μια παιγνιώδη διάθεση, η οποία του επιτρέπει την επα/ανασηματοδότηση των πλευρών της καθημερινότητας (Βακάλη κ. συν., 2013).

Δημιουργικότητα στη σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία

Το σχολείο καλείται να αναπτύξει στους μαθητές ένα εύρος δεξιοτήτων που θα τους επιτρέψει να κινηθούν με ευελιξία και δημιουργικότητα σε ένα εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον που έχει αυξημένες και μεταβαλλόμενες απαιτήσεις. Αυτές οι συνθήκες οδηγούν λοιπόν σε νέα παιδαγωγική φιλοσοφία που έχει ως επίκεντρο τον μαθητή, που δίνει έμφαση στην καινοτομία και στη χρήση νέων μέσων, στη δημιουργικότητα, στη φαντασία, στην αισθητική καλλιέργεια που εδραιώνει στη συνείδηση των μαθητών τις δημοκρατικές αξίες, τις αρχές της ισονομίας μεταξύ των πολιτών και της αποδοχής της διαφορετικότητας, το σεβασμό στο περιβάλλον και τη λογική της αειφόρου ανάπτυξης. Ακόμη την ανθρώπινη αλληλεγγύη και την αποδοχή της διαφορετικότητας, ενώ παράλληλα ενισχύει το διερευνητικό και κριτικό πνεύμα απέναντι στη γλώσσα και στον τριπλό ρόλο που αυτή επωμίζεται. Το σχολείο πρέπει να είναι μαθητοκεντρικό, κοινωνιοκεντρικό και βιωματικό, με όλους τους συντελεστές του συμμετοχούς, χώρος ελκυστικός και όχι μόνο χώρος στερεότυπης διδασκαλίας, αλλά καλλιέργειας της δημιουργικότητας του μαθητή (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011β:5-6).

Ζητούμενο στο ελληνικό σχολείο είναι το δημιουργικό άτομο να αξιοποιεί τη φαντασία του και να μάθει να εκφράζεται ατομικά, συγκροτώντας μια πολιτισμική ταυτότητα απαλλαγμένη από την αυτοματοποίηση που επέβαλε το μονολιθικό σχολείο του παρελθόντος με το γνωσιοκεντρικό μοντέλο. Η *καλλιτεχνική δημιουργικότητα* διακρίνει το δημιουργικό υποκείμενο από το απλώς ικανό, όχι με βάση την ευφυΐα του, αλλά μέσα από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, όπως η ανεξαρτησία σκέψης, οι αντικομφορμιστικές τάσεις επιμονή, η αυτάρκεια με την αυτονομία και η κοινωνική επιλεκτικότητα, αλλά και από μία ικανότητα χειρισμού των εσωτερικών συγκρούσεων μ' έναν τρόπο που να αποδεικνύεται παραγωγικός και να ανταμείβει το άτομο (Ross, 1978).

Στη βιβλιογραφία (Θεοφιλίδης, 2009· Jaques, 2004) τονίζεται ο ουσιαστικός και θετικός ρόλος των συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών στη βελτίωση της διδασκαλίας, καθώς θεωρείται ότι αποτελούν προϋπόθεση της αποτελεσματικής μάθησης. Οι συμμετέχοντες παύουν να είναι παθητικοί δέκτες και εργαζόμενοι στο εργαστήριο επεξεργάζονται αναλύουν, κρίνουν, ανταλλάσσουν πληροφορίες και αλληλοσυμπληρώνονται. Για τον Μαλέτσκο (2015:31)

«η μάθηση επηρεάζεται από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την επικοινωνία με τους άλλους. Η μάθηση μπορεί να προκύψει όταν ο εκπαιδευόμενος αλληλεπιδρά και συνεργάζεται με τους άλλους. Περιβάλλοντα τα οποία επιτρέπουν την κοινωνική αλληλεπίδραση και σέβονται την ιδιαιτερότητα προωθούν την εύκαμπτη σκέψη και την κοινωνικοποίηση».

Ενώ κατά τον Jarvis (2004), η συμμετοχική εκπαιδευτική τεχνική δεν συνιστά μία διαφορετική εκπαιδευτική μέθοδο, μα μία διαφορετική οπτική για την εκπαίδευση. Αυτή η οπτική βασίζεται στην

άποψη ότι σκοπός εκπαίδευσης δεν είναι τόσο να «μάθουν» οι μαθητές μια προκατασκευασμένη γνώση, αλλά να αναπτυχθούν προς την κατεύθυνση της κριτικής αντιμετώπισης της συγγραφής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Δημιουργική Γραφή στην εκπαίδευση

Η διδασκαλία της λογοτεχνίας στο ελληνικό σχολείο δεν κατέχει κάποια αυτόνομη θέση, αλλά αποτελεί παρακολούθημα της διδασκαλίας της γλώσσας. Συχνά ξεχνάμε ότι όταν μιλάμε για πολιτισμική εκπαίδευση μένουμε μόνο στη διδασκαλία των Εικαστικών, της Μουσικής και της Θεατρικής Αγωγής, παραβλέποντας ότι η Νεοελληνική Λογοτεχνία αποτελεί ένα διδακτικό αντικείμενο που εισήχθη πριν από έναν περίπου αιώνα. Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) του 2011 (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011β) το μάθημα φέρει τον τίτλο Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, σπάζοντας ουσιαστικά σε δύο τομείς, που αν και είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους συγχωνεύονται. Στα νέα εγχειρίδια της Νεοελληνικής Γλώσσας ο γραπτός λόγος αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο για συστηματική διδασκαλία. Μέχρι τότε, αποτελεσματικό κείμενο για το ελληνικό σχολείο θεωρούνταν αυτό που το συνέθεταν ολοκληρωμένες προτάσεις, άρτιες γραμματικοσυντακτικά και εκφραστικά. Οι πρακτικές για την παραγωγή γραπτού κειμένου αφορούσαν τη νοηματική ανάλυση σχετικών κειμένων και την παραγωγή γραπτού λόγου πάνω σε κάποιο θέμα μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο, χωρίς προεργασία και μετέπειτα διαδικασίες (Βακάλη, 2014:234).

Η παιδαγωγική της Δημιουργικής Γραφής

Στόχος της εκπαιδευτικής διαδικασίας στις μέρες μας είναι η δημιουργία ατόμων με φαντασία, αυτοέκφραση και δημιουργικότητα, συμβάλλοντας στον σχηματισμό μιας διαφορετικής αντικομφορμιστικής πολιτισμικής ταυτότητας. Ωστόσο, ακόμα η ελληνική εκπαίδευση φαίνεται να μην επιθυμεί συγκροτημένα και σχεδιασμένα την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας των μαθητών. Όπως έγινε ήδη φανερό, η Δημιουργική Γραφή αποτελεί μια διαφορετική πρόταση που συνδέεται με το παιχνίδι και τη δημιουργικότητα· αποτελεί ταυτόχρονα έναν παιδαγωγικό πειραματισμό και ένα κριτικό εγχείρημα. Με την ανάπτυξη του κινήματος της προοδευτικής εκπαίδευσης έχουμε και την καθιέρωση της Δημιουργικής Γραφής ως σχολικού μαθήματος. Ο William Hughes Mearns ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο *Δημιουργική Γραφή* ως τίτλο ενός μαθήματος που στόχο είχε να ενδυναμώσει την αυτοέκφραση και την ανάπτυξη της γλωσσικής και λογοτεχνικής ικανότητας των μαθητών (Αναγνώστου, 2018).

Η Δημιουργική Γραφή αποτελεί ένα δημιουργικό παιχνίδι. Ο μαθητής κι η μαθήτρια προσεγγίζουν τη συγγραφή και τη μάθηση με τρόπο βιωματικό και παιγνιώδη· μαθαίνουν να αναδομούν τα στοιχεία της λέξης, της πρότασης και του κειμένου, βρίσκοντας νέες γλωσσικές και συναισθηματικές ισορροπίες στη λογοτεχνία, με σκοπό την παραγωγή νέων κειμένων (Πασσιά & Μανδηλαράς, 2001). Όταν οι ασκήσεις (που εστιάζουν στην κατανόηση του κειμένου, στη δομή και στις αφηγηματικές του

τεχνικές) γίνονται παιχνίδι με τον λόγο, η μαθήτρια και ο μαθητής κάνουν κτήμα τους τις ιδιαιτερότητες της λογοτεχνικής γλώσσας. Ως σχολικό διδακτικό αντικείμενο απελευθερώνει τη μαθητική αυτοέκφραση έκφραση με την ανατρεπτική δυναμική της ποιητικής. Εντάσσει τη λογοτεχνία στο κοινωνικό και πολιτισμικό παρόν της μαθήτριας και του μαθητή επιδιώκοντας την προσωπική και δημιουργική –κι άρα ανατρεπτική– ματιά. Αυτή η ενεργοποίηση θεμελιώνεται στην αντίληψη ότι οι μαθητές λειτουργούν ως οξυδερκείς και ευέλικτες προσωπικότητες, που αντιστρατεύονται τις παρελθούσες τακτικές που αναλώνονταν στην ενεργοποίηση ενός αυτόματου συστήματος κλισέ κι έτοιμων απαντήσεων (Rosenblatt, 1970).

Μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μία εκ νέου ανακάλυψη της αρχαίας δραματικής διδασκαλίας και της αναγεννησιακής ρητορικής εξάσκησης στον γραπτό λόγο (Κωτόπουλος & Παναγιωτίδης, 2013). Αποτελεί μια σύγχρονη εκπαιδευτική μέθοδο, πολύ διαδεδομένη στις ευρωπαϊκές χώρες, η οποία φιλοδοξεί να αποδώσει και να μεταδώσει ορθά τον πρωτεύοντα ρόλο της έκφρασης, της γραφής και του λόγου στους μαθητές, τομέα στον οποίο χωλαίνουν τα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα. Πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία με την κατάλληλη διέγερση της παιδικής δημιουργικότητας προκαλείται η παραγωγή λόγου με παιγνιώδη και απαλλαγμένο από αυστηρά μαθησιακά και αξιολογικά πλαίσια τρόπο (Σουλιώτης, 1995).

Η θέση της Δημιουργικής Γραφής στο ελληνικό σχολείο

Η δυναμική ακαδημαϊκή παρέμβαση της Δημιουργικής Γραφής και των πρώτων ΠΜΣ επέβαλαν ουσιαστικά στην Ελληνική Πολιτεία να την εντάξει στα αναλυτικά προγράμματα της εκπαίδευσης (με τις υπερβολές βέβαια και όλες τις αντεπιστημονικές ή αποσπασματικές στρεβλώσεις που διακρίνονται στην ελληνική εκπαίδευση, με βιβλία που συγγράφονται από των ειδικευμένων ακαδημαϊκών). Η Δημιουργική Γραφή μολονότι δεν απορρίπτει τη θεωρία, αρνείται τη μονοδιάστατη χρήση κάποιας εκδοχής της (Τζιόβας, 1996:354-365), αλλάζει τον τρόπο σκέψης γύρω από τις Λογοτεχνικές Σπουδές και την Παιδαγωγική. Προσπερνά τις στείρες γλωσσικές ή πραγματολογικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας (Πασχαλίδης, 2000). Οι μαθητές με τη Δημιουργική Γραφή οδηγούνται στον πειραματισμό με διάφορα λογοτεχνικά είδη χωρίς να φοβούνται αν θα κάνουν λάθος. Ως γνωστό αντικείμενο η Δημιουργική Γραφή δεν αποσκοπεί στην ανεύρεση κάποιου συγγραφικού ταλέντου ακόμη και αν αυτό προκύψει. Η διδασκαλία της περιλαμβάνει την πράξη του να γράφεις δημιουργικά και να σκεφτείς κριτικά την πράξη της γραφής και τα αποτελέσματά της. Αυτός που γράφει προβαίνει στην υιοθέτηση μιας ενεργής κριτικής προσέγγισης. Με αυτό τον τρόπο είναι σε θέση να πραγματοποιήσει την επανεξέταση, αναθεώρηση και διασκευή μέρους της δουλειάς του (Βακάλη & Ζωγράφου-Τσαντάκη & Κωτόπουλος, 2013).

Ως ανεξάρτητο διδακτικό αντικείμενο διδάσκεται σε Καλλιτεχνικά Γυμνάσια, ενώ στην Κύπρο εκδόθηκε από το εκεί Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού το εγχειρίδιο του εκπαιδευτικού από τον Μίμη Σουλιάτη «*Οδηγίες πλεύσεως*». Στην Ελλάδα, όμως, τα μόνα κείμενα που συντάσσονται από μαθητές αφορούν αποκλειστικά τον πεζό λόγο, άρθρα που στηρίζονται σε έτοιμα (φροντιστηριακά ή ενδοσχολικά) σχεδιαγράμματα ή απλά περιγραφικά κείμενα και κείμενα επιχειρηματολογίας, χωρίς λογοτεχνική ουσία που να αναζητούν κάποια δημιουργική παρέμβαση του μαθητή στο γλωσσικό υλικό. Το ελληνικό σχολείο ακόμα «*επιβραβεύει την απομνημόνευση ονομάτων, χρονολογιών, τοποθεσιών και άλλων χτυπητών δεδομένων που σήμερα φαντάζουν σαν ξεχασμένο από τα μνήματα ενός ένδοξου αλλά νεκρού παρελθόντος*» (Adorno, 2000β:13), παρά τις φιλότιμες προσπάθειες εκπαιδευτικών που με προσωπική πρωτοβουλία αναζητούν νέους τρόπους διδασκαλίας της λογοτεχνίας, συχνά με εργαλεία της Δημιουργικής Γραφής ή άλλοτε υποστηρίζουν μαθητές τους στη συμμετοχή σε πανελλήνιους ή δημοτικούς ποιητικούς και πεζογραφικούς διαγωνισμούς. Μάλιστα μετά το 2016, ενώ δεν αποτελεί γνωστό αντικείμενο, μπαίνει σε προαγωγικές Γυμνασίου και εισαγωγικές εξετάσεις.

Η *δημιουργικότητα* ως όρος εμφανίζεται για πρώτη φορά στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών του 1998 (Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών) και πιο δυναμικά στα τελευταία πιλοτικά προγράμματα, κι αυτό και πάλι με τη γνωστή ανοργανωσιά της Ελληνικής Πολιτείας. Χαρακτηριστικό

είναι ότι μόλο που στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2000 γίνεται αναφορά στη Δημιουργική Γραφή και προτείνονται ασκήσεις, στο βιβλίο του εκπαιδευτικού απουσιάζουν παντελώς οι σχετικές υποδείξεις. Αλλά και πάλι οι ασκήσεις είναι ελάχιστες, συνήθως προαιρετικές και σπάνια πραγματοποιούνται (Μουλά, 2012:8). Στην πραγματικότητα, στα σχολικά εγχειρίδια οι δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής μειώνονται σημαντικά από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, καθώς στη μεγαλύτερη βαθμίδα ζητούνται λιγότερες δημιουργικές δραστηριότητες από τους μαθητές (Βακάλη, 2014).

Στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2011 για την Α' Λυκείου (ΦΕΚ 1562/27-6-11) για πρώτη φορά προτείνονται δραστηριότητες και κατατίθενται υποδείξεις στον εκπαιδευτικό ώστε να συμπεριληφθούν στη διδακτική προσέγγιση. Στους επιμέρους στόχους, ωστόσο, δεν εντάσσεται η κειμενική ποικιλότητα και η εξοικείωση των μαθητών με βασικά είδη κειμένων (2013). Το σχολικό έτος 2011-2012 στα πιλοτικά αναλυτικά προγράμματα η προσοχή επικεντρώνεται στα συναισθήματα που γεννώνται από ανάγνωση ενός πεζού, ποιήματος, δοκιμίου ή άλλου έργου· προτείνεται στους εκπαιδευτικούς η σύνδεση της λογοτεχνίας με άλλες τέχνες με βασικό στόχο *«την ανάπτυξη της κριτικής και ταυτόχρονα δημιουργικής σχέσης των μαθητών με το σύγχρονο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και η συμβολική ενδυνάμωση της υποκειμενικότητας όλων των μαθητών και μαθητριών έτσι ώστε να γίνουν ενεργητικοί πολίτες και παραγωγοί πολιτισμού»* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011α:22).

Αξιοσημείωτο είναι ότι το σχολικό έτος 2016-17 απαιτούνται δραστηριότητες της Δημιουργικής Γραφής στις προαγωγικές εξετάσεις του Γυμνασίου· οι μαθητές καλούνται να συγγράψουν ένα δικό τους κείμενο, χωρίς όμως να έχει αφιερωθεί ικανός διδακτικός χρόνος για τη διδακτική της. Ακόμα, στα ΕΠΑΛ, όπως και στο Γυμνάσιο, στις εξετάσεις «Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας» η Νέα Ελληνική Γλώσσα και η Λογοτεχνική Γραμματεία εξετάζονται την ίδια μέρα σε διάρκεια ενός τρίωρου, με τους μαθητές να βαθμολογούνται στην αναδιήγηση τμήματος της ιστορίας υπό συγκεκριμένη εστίαση, είτε να αλλάξουν και να συμπληρώσουν δημιουργικά το αρχικό κείμενο ή να διατυπώσουν σκέψεις και συναισθήματα σε ένα νέο κείμενο με συγκεκριμένα ζητούμενα χαρακτηριστικά (Χαρακόπουλος, & Τσιλιμένη, 2018). Στους μαθητές των ΕΠΑΛ δίνονται δύο κείμενα. Το ένα αφορά το γνωστικό αντικείμενο της γλώσσας (σύμφωνα με το σχολικό εγχειρίδιο), και το άλλο ένα άγνωστο ποιητικό ή πεζό. Στο τελευταίο προτείνεται μια δραστηριότητα αναγνωστική ανταπόκριση ή κατ' επιλογή μια δραστηριότητα Δημιουργικής Γραφής. Στο τελευταίο οι εξεταζόμενοι καλούνται είτε να μετασχηματίσουν το αρχικό κείμενο με αναδιήγηση ή να τροποποιήσουν το κείμενο αναφοράς με εισαγωγή διαλόγων, εισαγωγή εικόνων, αλλαγή του τέλους της ιστορίας, μετατροπή του στίχου κ.λπ. (Υπ.Ε.Π.Θ, 2016). Κατά το 2017-2018 εισήχθη στις προαγωγικές εξετάσεις της Α' Λυκείου και από το 2019-2020 αναμένεται και στις υπόλοιπες τάξεις του Γενικού Λυκείου. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να απαντήσουν σε τρεις δραστηριότητες που αφορούν την κατανόηση

του κειμένου, τη δομή και τη γλώσσα του κειμένου και την ερμηνεία-παραγωγή λόγου. Στην τρίτη δραστηριότητα οι μαθητές αξιολογούν ιδέες, αξίες, στάσεις, συμπεριφορές που αναδύονται από το εξεταζόμενο κείμενο με βάση είτε τη ρητορική είτε την εποχή συγγραφής του κειμένου.

Ουσιαστικά, όμως, αποδεικνύεται ότι η εισαγωγή της Δημιουργικής Γραφής στο ελληνικό σχολείο, ως μία πράξη ανατροπής των συντηρητικών αναλυτικών προγραμμάτων και μεθόδων, προϋποθέτει ρήξεις με την κουλτούρα της «οικονομικής αποτελεσματικότητας» της εκπαίδευσης (Κωτόπουλος, 2014_α:357).

Γλώσσα και δημιουργικότητα

Η γλώσσα για τον Μπαμπινιώτη (1994) συνιστά μία μορφή ελευθερίας. Για τον ίδιο, η ελευθερία της γλώσσας δεν νοείται μόνο υπαρξιακά, ως αποδέσμευση του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, αλλά από τους φραγμούς που θέτει η ίδια στον εαυτό της. Εξάλλου, η γλώσσα διατηρεί μια σειρά λειτουργιών (αναφορική ή πληροφοριακή, συναισθηματική, βουλητική, φατική, ποιητική ή αισθητική) που μεταφέρουν όχι μόνο μηνύματα, αλλά και αποτελεί το βασικό όργανο ερμηνείας του κόσμου που μας περιβάλλει. Για τον Halliday (1978), η γλώσσα αποτελεί το μέσο όχι μόνο εκφράζουμε, αλλά και νοηματοδοτούμε τον κόσμο γύρω μας: οι άνθρωποι κατασκευάζουμε και ανταλλάσσουμε νοήματα μεταξύ μας προκειμένου να κατανοήσουμε τον κόσμο τον εαυτό μας και τις μεταξύ μας σχέσεις.

Έτσι, είναι λογική η απαίτηση από ένα εκπαιδευτικό σύστημα να επενδύει στη γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών, ως ένα στάδιο της κριτικής αντίληψής τους και της αισθητικής τους καλλιέργειας. Το ίδιο το αναφορικά με τη λογοτεχνία αναγνωρίζει ότι η γλώσσα γίνεται όχημα αισθητικής καλλιέργειας, καθώς *«παρέχουν διάφορες οπτικές και ερμηνείες του κόσμου, εμπλουτίζουν την αντίληψη των μαθητών για τον κόσμο, διευρύνουν τον ορίζοντα των εμπειριών τους, ευνοούν την κατανόηση της διαφορετικότητας και την ανάπτυξη της ανεκτικότητας»* (ΔΕΠΠΣ, 2003:1). Και το ΑΠΣ φιλοδοξεί *«να δώσει εφόδια ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποκτήσουν τις ιδιότητες ενός κριτικού και σε εγρήγορη ατόμου, που είναι σε θέση να αναγνωρίζει την ιστορικότητα των διαφόρων πολιτισμικών παραδόσεων, καθώς και τη σημασία της γλώσσας και της λογοτεχνίας στη συγκρότησή τους»* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011β:8). Και η Δημιουργική Γραφή ως διδακτικό αντικείμενο απελευθερώνει τη γλωσσική έκφραση του παιδιού, το καθοδηγεί στοχευμένα στη γλωσσική ανάπτυξη κι ερμηνεία του κοινωνικού και φυσικού χώρου, μέσα από την ταύτιση με τους χαρακτήρες (εστίαση, φωνή), την εξέλιξη των καταστάσεων (πλοκή) και την περιγραφή (σκηνή, μυθοπλαστικός χωροχρόνος), οδηγώντας τελικά, κατά τον (Protherough, 1983:56) στην αυτο-αποκάλυψη μέσω της γλώσσας και στην ευφάνταστη αξιοποίηση προσωπικών εμπειριών και συναισθημάτων.

Ο Scoles επισημαίνει την ανάγκη για ανάπτυξη κειμενικών δεξιοτήτων των μαθητών, καθώς και την κειμενική τους κατάρτιση. Υποστηρίζει την ανακάλυψη των προσωπικών δυνάμεων της μαθητικής κειμενοποίησης σε αντίθεση με την απόδοση θαυμασμού στον συγγραφέα και στον διαμεσολαβητή του δηλαδή τον διδάσκοντα. Η γραφή και η ανάγνωση θεωρούνται από τον Scoles συμπληρωματικές ενέργειες. Μάλιστα εστιάζει παιδαγωγικά στην ανάγνωση, την ερμηνεία και την κριτική. Τονίζει ότι ο δάσκαλος Δημιουργικής Γραφής πρέπει να βοηθάει τους μαθητές να οδηγούνται στην παραγωγή δικών τους αναγνώσεων και όχι να τις παράγει ο ίδιος. Οι μαθητές θα απογοητευτούν, αν τους υποδεικνύουμε συνεχώς την ανώτερη κειμενική παραγωγή. Αντίθετα, θα αποκτήσουν θάρρος και θα αρχίσουν να εξασκούνται στη δική τους παραγωγή κειμένου μόνο εάν τους δείξουμε τους κώδικες από

τους οποίους εξαρτάται κάθε κειμενική παραγωγή. Ο μαθητής μυείται σε περισσότερους ρόλους όταν γράφει. Δεν περιορίζεται μόνο στο να απαντάει στις ερωτήσεις του διδάσκοντος και να ερμηνεύει τα κείμενα αλλά γίνεται αυτόνομος αναγνώστης. Με το να αναζητά ιδέες και επιλογές γραφής οδηγείται σε μία εκ νέου ανατροφοδότηση των κειμένων του, μαθαίνει να διαβάσει δημόσια και να υποστηρίζει τις επιλογές του (Αναγνώστου, 2018).

Ο εκπαιδευτικός σύμφωνα με τον Rene Faury δεν στοχεύει στην ανακάλυψη ενός νέου Rimbaud, αλλά στη διαμόρφωση και ένταξη προσωπικοτήτων στην κοινωνία, την οποία ίσως και μεταμορφώσουν. Άρα πρέπει οι μαθητές να γίνουν πρώτα αναγνώστες για να γίνουν και πιο ικανοί στην ανάγνωση. Η Δημιουργική Γραφή στοιχηματίζει στη μετατροπή των «σχολικών απαιτήσεων» σε απόλαυση, δημιουργικότητα και ελευθερία. Σε καμία περίπτωση δεν στοχεύει να καταναγκάσει τα παιδιά να ασχοληθούν μαζί της (Αναγνώστου, 2018). Ένα δημιουργικό σχολικό περιβάλλον είναι αυτό που αναδεικνύει την πολυτροπικότητα και τη διεπιστημονικότητα, ενισχύει την αυτοεικόνα των μαθητών και η διδασκαλία είναι ευέλικτη με δοκιμασίες ανοικτού τύπου. Ένα τέτοιο περιβάλλον αντιστέκεται στην τυποποίηση της σκέψης, το φόβο του λάθους και την κοινωνική πίεση για συμμόρφωση. Στα σχολεία η «επινόηση χρήζει διαφορετικής μεταχείρισης» από ό,τι η «προσοχή και η μνήμη». Όλοι οι άνθρωποι μπορούν να είναι δημιουργικοί αρκεί να μην τους καταπιέζει η κοινωνία, η οικογένεια και το σχολείο. Το τελευταίο όμως χειρίζεται εύκολα τους μαθητές που ακούν υπομονετικά και θυμούνται σχολαστικά (Rodari, 2003).

Ο Hridget Plouden το 1967 κατέθεσε μία εθνική παιδαγωγική έκθεση, στην οποία υποστήριξε ότι οι μαθητές, όταν ασκούνται στη γραπτή γλώσσα, πρέπει να εκφράζουν αυτά που έχουν βιώσει με τις αισθήσεις τους αλλά και με τη διανοή φαντασιακή τους εμπειρία. Το μάθημα της γλώσσας και της λογοτεχνίας πρέπει να παρέχει στο παιδί την ευκαιρία για συγκρότηση και παραγωγή νοήματος για όσα έχει ζήσει και για ό,τι του έχει συγκινήσει. Αντί αυτού γίνεται η διδασκαλία ενός γνωστικού corpus επιδιώκοντας προαγωγή του επιπέδου του μαθητή (Αναγνώστου, 2018).

Τα παιδιά έρχονται στο σχολείο με μια εσωτερική ανάγκη να εκφραστούν με λέξεις. Πρέπει οι εκπαιδευτικοί να διατηρήσουν το φυσικό ενδιαφέρον των παιδιών για τη γραφή, να το συνδυάσουν με την αγάπη τους για ιστορίες και παραμύθια, ώστε το πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής που θα χτίσουν να χαρακτηρίζεται από τη συναισθηματική εμπλοκή και την πνευματική διέγερση των παιδιών (Βασιλάκη & Γιαννακουδάκης, 2009). Αυτό που διαχωρίζει τον μαθησιακά χαρισματικό μαθητή από τον δημιουργικά χαρισματικό είναι η φαντασία, η συναισθηματική ένταση και η περιέργεια. Η οικογένεια ως η πρώτη κοινωνική ομάδα του παιδιού παίζει καθοριστικό ρόλο για τη δημιουργική ικανότητα του. Η οικογένεια είναι αυτή που θα του εγείρει τη διάθεση για εξερεύνηση του κόσμου με

αυτενέργεια και πειραματισμό. Αν κάτι από αυτά δεν συμβεί, τότε το σχολείο είναι αυτό που καλείται να επιτελέσει σε μεγαλύτερο βαθμό τα παραπάνω (Βακάλη κ. συν., 2013).

Αξίζει να αναφερθεί και η άποψη του Giacomo Leopardi ο οποίος θεωρεί την παιδική ηλικία την πιο ωραία ηλικία του ανθρώπου. Μια περίοδος στη ζωή του ανθρώπου που βασανίζεται με στενοχώριες, φόβους και κούραση από την εκπαίδευση. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα ως ενήλικας να μην δεχόταν να γίνει ξανά παιδί καθότι ξέρει πως θα υποφέρει ξανά. Ωστόσο, οι μαθήτριες κι οι μαθητές σύμφωνα με τις παραδοσιακές πρακτικές της παιδαγωγικής ήταν αναγκασμένοι στο μάθημα της Λογοτεχνίας να δεχτούν το νόημα του συγγραφέα, όπως το διδάσκει ο δάσκαλος ως αυθεντία. Θεωρούνταν παθητικοί δέκτες και καλούνταν να χρησιμοποιήσουν τη μέθοδο της στείρας απομνημόνευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Δημιουργική Γραφή και γλωσσική εκπαίδευση

Τα προαναφερθέντα βοηθούν να σχηματιστεί μια μεταρρυθμιστική παιδαγωγική (Κωτόπουλος, 2014_a). Ως διδακτικό αντικείμενο οδηγεί τα παιδιά στον πειραματισμό με διάφορα λογοτεχνικά είδη χωρίς όμως να φοβούνται αν έκαναν κάτι σωστό ή λάθος. Η γραφή πλέον δεν «βασανίζει» τους μαθητές και παύει να είναι προσωπική και μοναχική. Έτσι αυξάνεται και η αυτοπεποίθηση του παιδιού καθώς η συγγραφή και η ανάγνωση του κειμένου πραγματοποιείται στον χώρο της τάξης.

Η ανατροπή της Δημιουργικής Γραφής στη γλωσσική εκπαίδευση

Η Δημιουργική Γραφή εισέρχεται δυναμικά στον εκπαιδευτικό χώρο και ακολουθώντας τις σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις ενθαρρύνει μαθητές και μαθήτριες στη χρήση της φαντασίας και της επινοητικότητάς τους, ώστε να δημιουργήσουν κείμενα τα οποία θα κρίνουν, θα ερμηνεύσουν και θα αναδημιουργήσουν. Το ενδιαφέρον της Νέας Κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης είναι η σχέση κατανομής εξουσίας και κατανομής γνώσης. Δίνεται έμφαση στα ερευνητικά πεδία της αλληλεπίδρασης εκπαίδευσης-μάθησης, στις διαδικασίες της διδασκαλίας και της μάθησης και στην επιλογή σχολικής γνώσης. Σε αντίθεση με πολλά σχολικά μαθήματα που χρησιμοποιούν την τεχνική της στείρας απομνημόνευσης, η Δημιουργική Γραφή αναπτύσσει τη δημιουργική έκφραση των μαθητών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από το σύνολο των τεχνικών και των κανόνων από το οποίο αποτελείται. Να επισημανθεί, βέβαια, ότι δεν στοχεύει στην εύρεση συγγραφικών ταλέντων, αλλά αποτελεί ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητας του κάθε παιδιού. Οι μαθητές απελευθερώνονται, εκφράζουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους και αποκτούν διάθεση να δημιουργήσουν τα δικά τους κείμενα (Μιχαήλ, Παπαδημητρίου, & Χατζή, 2018).

Σε όλες πάντως τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης, από το Δημοτικό ως και τις προπτυχιακές σπουδές, η χρήση της Δημιουργικής Γραφής ως διδακτικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας αποδεικνύεται ομόθυμα επωφελής, σύμφωνα με όλες τις ερευνητικές μελέτες (Συμεωνάκη, 2013). Επιβεβαιώνεται ότι η Δημιουργική Γραφή μπορεί πολλαπλά να υπηρετήσει την ανακαλυπτική, παιδοκεντρική, βιωματική αλλά και συνεργατική μαθητεία, καθώς μετατρέπει την κατά κανόνα παθητική πρόσληψη της Λογοτεχνίας σε ενεργητική· παρέχει την ευκαιρία καλλιτεχνικής έκφρασης και αναδημιουργίας του πραγματικού κόσμου από τους μαθητές, εξοικειώνοντάς τους ταυτόχρονα με τους τρόπους και τις τεχνικές της λογοτεχνικής γραφής και όχι με την αυστηρή της αντιμετώπισης ως διδακτέας ύλης (Κωτόπουλος, 2014_a:4).

Για την Μίνock οι μαθητές στη Δημιουργική Γραφή δεν αντιμετωπίζονται ως κενά δοχεία, καθώς οι δάσκαλοι βγαίνουν από τον ρόλο της αυθεντίας και τους προσκαλούν να κατανοήσουν, να

αφομοιώσουν και να μιμηθούν λογοτεχνικά κείμενα. Με τη Δημιουργική Γραφή τα κείμενα γίνονται οι δάσκαλοι των μαθητών. Οι τελευταίοι οδηγούνται σε ένα σιωπηλό, προσωπικό διάλογο με τα κείμενα (Αναγνώστου, 2018). Οι μαθήτριες κι οι μαθητές έρχονται σε επαφή, με νέους τρόπους και τεχνικές της λογοτεχνικής γραφής ξεφεύγοντας από το αυστηρό πλαίσιο της διδακτέας ύλης. Το γνωστικό, διανοητικό και συναισθηματικό τους επίπεδο εξελίσσεται καθώς η Δημιουργική Γραφή δρα παράλληλα ως υποστήριξη σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Με τη Δημιουργική Γραφή οι μαθητές μαθαίνουν να κατανοούν και να απολαμβάνουν τη συγγραφή δικών τους μυθοπλαστικών ή ποιητικών κειμένων (και άρα και τη λογοτεχνία), καθώς στόχος είναι η δημιουργία επαρκών αναγνωστών. Η έρευνα της Anna Leathy οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα δύο πιο δημοφιλή χαρακτηριστικά των διδασκόντων Δημιουργικής Γραφής είναι η φιλικότητα και το ενδιαφέρον. Οι διδάσκοντες βέβαια πολλές φορές κάνουν τους γράφοντες να νιώθουν καλά στο εργαστήριο για να εξασφαλίσουν οι ίδιοι θετική αξιολόγηση. Όμως η διόρθωση κειμένων είναι απαραίτητη. Προτείνει να χρησιμοποιείται ένας παιδαγωγικός τρόπος που θα στρέφεται αποκλειστικά στο κείμενο, τις τεχνικές και επιλογές γραφής χωρίς να τίγονται ζητήματα που θα άπτονται της αυτοεκτίμησης. Αυτός ο τρόπος είναι ο μόνος που μετριάξει την «αυθεντία» του διδάσκοντος (Αναγνώστου, 2018). Ο Oliver μετά την πραγματοποίηση πολλών εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής σε σχολεία της Αμερικής οδηγείται στο συμπέρασμα πως όλα τα παιδιά έχουν την ικανότητα να εκφραστούν και να εντυπωσιάσουν με το αποτέλεσμα της δουλειάς τους. Για αυτό ο δάσκαλος πρέπει να προσφέρει τα κατάλληλα κίνητρα και εργαλεία (Βακάλη κ. συν., 2013).

Το εργαστήριο της Δημιουργικής Γραφής

Η εφαρμογή της Δημιουργικής Γραφής πρέπει να γίνεται με τη μορφή εργαστηρίου. Απαιτεί λογική συνοχή και αντικειμενική ακρίβεια χωρίς βέβαια οι κανόνες να καταστέλλουν τη δημιουργικότητα της έκφρασης των παιδιών. Κάποια μαθήματα, άλλωστε, καθορίζονται από εργαστηριακή λογική. Οι συμμετέχοντες διαχειρίζονται τα κείμενα δημόσια. Τα μαθήματα αυτά μπορούν να υπονομεύουν τους λογοτεχνικούς κανόνες, τις ιδεολογίες και εξουσίες. Αυτό γίνεται διότι τα κείμενα που διδάσκονται αναγκαστικά αποδομούνται. Έτσι οι δημιουργοί των νέων κειμένων αναδεικνύουν τα δικά τους πρότυπα και αξιακά συστήματα (Βακάλη κ. συν., 2013).

Για τη λειτουργία ενός σχολικού εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής μπορούμε να αξιοποιήσουμε τη διεθνή εμπειρία του αντίστοιχου ακαδημαϊκού εργαστηρίου, με την ιδιαίτερη ποικιλία διδακτικής μεθοδολογίας, με κατεύθυνση *άλλοτε μετωπικής διδασκαλίας*, άλλες φορές ατομικής ανάγνωσης και ενίοτε πιο σύνθετες κι ομαδικές εργασίες με συζήτηση και έλεγχο από την ίδια την ομάδα ώστε να υπάρξει ανατροφοδότηση, αναστοχασμός και μία πιθανή επανεγγραφή (Νικολαΐδου, 2012).

Οι μαθητές πρέπει να δημιουργούν ακροατήριο, να κάνουν αλλά και να δέχονται κριτική. Η γραφή καλό θα ήταν να αντιμετωπιστεί σαν μια ευχάριστη διαδικασία καθώς συνδέεται με τη σχολική εξέλιξη του μαθητή. Η έμφαση πρέπει να δίνεται στις διαδικασίες γραφής και όχι στο περιεχόμενο και στο τελικό προϊόν. Για τις δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής επιβάλλεται να υπάρχει επαρκής χρόνος, να δίνονται συγκεκριμένες οδηγίες, να διατηρείται φάκελος αξιολόγησης του μαθητή με τη συγγραφική του δουλειά (Βασιλάκη & Γιαννακουδάκης, 2009). Σε ένα εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν ιδέες. Η πολυφωνία και ο διάλογος ενισχύονται χωρίς να μειώνεται η αξία της ατομικής δημιουργίας.

Για τον Κιοσέ (2013:10-11) διδάσκοντες και μαθητές

«δεν πρέπει να εστιάζουν αποκλειστικά στα αποτελέσματα της συγγραφικής παραγωγής, αλλά κυρίως στην ίδια τη συγγραφική διαδικασία, στους παράγοντες που προωθούν τη δημιουργικότητα στους μαθητές, στα αναγνωστικά κ.ά. ερεθίσματα που μπορούν να αποτελέσουν την αφορμή για τη συγγραφική ενασχόληση, στη συνειδητοποίηση και στον προσδιορισμό των πιθανών επιδράσεών τους, στο ειδικότερο ή ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο τελείται η συγγραφή, στις αφηγηματικές επιλογές των μαθητών, που οδήγησαν στη σύνθεση του συγκεκριμένου κειμένου, στις δυνατές εναλλακτικές εκφορές και τρόπους λεκτικής αναπαράστασης κ.λπ.»

Δημιουργική Γραφή και λογοτεχνική ανάγνωση

Όταν το παιδί διαβάζει λογοτεχνία και στη συνέχεια οδηγείται στο να γράψει δημιουργικά, σταδιακά και με την πάροδο του χρόνου γίνεται ωριμότερος αναγνώστης. Ειδικά στον εκπαιδευτικό χώρο η διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής λειτουργεί, κατά τη γνώμη της γράφουσας, ως ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητάς του. Η γραφή αυτή είναι πρωτότυπη σε αντίθεση με τη μιμητική. Οι διδάσκοντες μπορεί να μην είναι σε θέση να μεταδώσουν τις προσωπικές ποιότητες που διέπουν το δημιουργικό γράψιμο, μπορούν όμως να τους προετοιμάσουν έτσι ώστε να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τα δικά τους δημιουργικά αποθέματα. Τα αποτελέσματα θα είναι να ιδρυθεί ένα νέο περιβάλλον όπου βασικό ρόλο θα παίζει ο πειραματισμός και η ανακάλυψη (Βακάλη κ. συν., 2013).

Όταν το παιδί ή ο έφηβος συνομιλεί με ένα κείμενο γνωρίζει τις δυνατότητες της γλώσσας, τα όρια της φαντασίας και της δημιουργικότητας. Μα πάνω από όλα συμμετέχει σε ένα κόσμο παγκόσμιων ιδεών και αξιών και γνωρίζει διαφορετικούς ανθρώπινους χαρακτήρες μέσα από τη συγχώνευση των διάφορων εμπειριών, των προβληματισμών και των ανταποκρίσεων των μαθητών στο λογοτεχνικό κείμενο. Η αναγνωστική προσέγγιση ενός κειμένου πρέπει να πραγματοποιείται ύστερα από συζήτηση του εκπαιδευτικού και των μαθητών. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να θεωρεί το κείμενο ανοιχτό, να μη νοηματοδοτεί μόνο αυτός, αλλά να ζητά από τους μαθητές να ανακαλύψουν το ήδη γνωστό σε αυτόν νόημα (Κωτόπουλος, 2011). Η Δημιουργική Γραφή αφήνει σε απόσταση τη μονοδιάστατη κι ατελή ανάγνωση του διδάσκοντος, διδάσκοντας την ελεύθερη πρόσληψη του κειμένου.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε ένα εργαστήριο

Σε ένα εργαστήριο ο εκπαιδευτικός είναι αναγκαίο να προετοιμαστεί καλά στο γνωστικό αντικείμενο που πραγματεύεται. Εκ των πραγμάτων αυτός αποτελεί την κινητήριου δύναμη στο μαθησιακό περιβάλλον ως διαμεσολαβητής, σύμφωνα με τον Vygotsky (2000)· είναι ο υποκινητής στη μάθηση, συνθήκη απαραίτητη για την υλοποίηση μιας επιτυχημένης διδασκαλίας του λογοτεχνικού μαθήματος (Παπαντωνάκης & Κωτόπουλος, 2011:21-36). Βασικός στόχος του παραμένει η ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών μέσα από τον ρόλο του εμπνευστή.

Για τον Bizzaro ο διδάσκων Δημιουργικής Γραφής πρέπει να είναι αναγνώστης και συντονιστής της ανάγνωσης των μαθητών. Οφείλει να αποδεχτεί ότι ο λόγος του αναγνώστη με τον λόγο του κειμένου και του γράφοντα είναι ισάξιος. Η παρέμβασή του γίνεται μόνο με ερωτήματα που στοχεύουν στη διευκόλυνση της συνάντησης με τον κόσμο του κειμένου. Η τάξη του πρέπει να είναι συντονισμένη ως εργαστήριο ιδεών που ξεκινά από το κείμενο επιστρέφοντας πάλι σε αυτό μέσω του παιχνιδιού, της αναδημιουργίας και του ελέγχου (Αναγνώστου, 2018). Δεν είναι, λοιπόν, η αυθεντία της έδρας, αλλά ένας συντονιστής, ένας καθοδηγητής. Στο επίκεντρο τίθενται πάντα οι μαθήτριες κι οι μαθητές. Τους/τις βοηθά να εκφράζουν αυτά που κατανοούν με μία θέση συμβουλευτική, χωρίς να θέτει ως αναγκαία τη δική του –υποκειμενική πάντα– καλλιτεχνική άποψη. Παρακινεί τα παιδιά αναζητώντας λύσεις καλλιτεχνικής εξωτερίκευσης των συναισθημάτων τους, πάντα με τον καλό λόγο.

Ακόμα κι οι διορθώσεις –με την εξαίρεση των βασικών γραμματικοσυντακτικών λαθών– γίνονται ως πρόταση. Στη Δημιουργική Γραφή δεν υπάρχουν «πρέπει» και κανόνες ή μία άποψη· η αξιολόγηση αλλάζει χαρακτήρα. Βέβαια, μολονότι αδιαφορεί για κανόνες κι ορθογραφία, τα προωθεί μέσα από τα αναγνωστικά στάδια και τη γραφή (ακόμα κι αν καλύπτουν περισσότερο χρόνο) και διαμορφώνει ένα πλούσιο περιβάλλον, που συμπληρώνει τη βιβλιοθήκη της τάξης. Τα αποτελέσματά της δεν είναι μετρήσιμα. Είναι όμως εμφανή στον τρόπο που λίγα χρόνια μετά το παιδί ή εμείς βλέπουμε τον κόσμο. Σύμφωνα άλλωστε με τις οδηγίες του ΑΠΣ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011β:20-21) για τη Νεοελληνική Γλώσσα

«ο φάκελος αξιολόγησης για τη γλώσσα ή portfolio αφορά κυρίως την αυτοαξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών ως προς τις δεξιότητες, γνώσεις και στρατηγικές που αναπτύσσουν σε σχέση με τη γλώσσα, αλλά και διαμέσου της γλώσσας[...] Το portfolio στοχεύει στη συνειδητοποίηση εκ μέρους του μαθητικού κοινού των δεξιοτήτων και ικανοτήτων που αναπτύσσει σταδιακά, καθώς έρχεται σε επαφή με προφορικά και γραπτά κείμενα στο πλαίσιο ποικίλων περιστάσεων επικοινωνίας».

Λαμβάνει χώρα, αξιωματικά σχεδόν, μια βαθμιαία μετατόπιση του κύρους και της αυθεντίας από τον διδάσκοντα στην αναγνωστική-συγγραφική ομάδα του και στον ίδιο τον μαθητή-γράφοντα

(Κιοσσές, 2013:14). Βασικός κανόνας είναι η αποδοχή κάθε παραγόμενου κειμένου· δημιουργικό είναι κάθε κείμενο που προέρχεται από τη συνείδηση (ή το ασυνείδητο), από το *μέσα* του ασκούμενου και με συγγραφική ειλικρίνεια αποκαλύπτει τις ανάγκες του. Ο εκπαιδευτικός σε ένα εργαστήριο πρέπει να αποφεύγει να κρίνει ως «λάθος» ή «σωστό» κάτι, αλλά μόνο να προτείνει βελτιωμένες εκδοχές σε τεχνικά ζητήματα ή θέματα ύφους. Την τελική απόφαση έχουν πάντα οι μαθητές. Αυτό είναι και σύμφωνα και με τις οδηγίες προς τον εκπαιδευτικό (για το μάθημα της Γλώσσας), στις οποίες μεταξύ άλλων επισημαίνεται πως κάθε επισήμανση λειτουργεί ως αφορμή συζήτησης, απευθύνεται σε όλη την τάξη ενισχύοντας την κριτική οπτική και των άλλων (Ιορδανίδου, Κανελλοπούλου, Κοσμά, Κουταβά, Οικονόμου, Παπαϊωάννου, 2011:16). Ο εκπαιδευτικός, κατά τον Rene Faury, δεν στοχεύει στην ανακάλυψη ενός νέου Rimbaud, αλλά στη διαμόρφωση και ένταξη προσωπικοτήτων στην κοινωνία, την οποία ίσως και μεταμορφώσουν (Αναγνώστου, 2018).

Για να πετύχει αυτή η εκπαιδευτική διαδικασία, το κλίμα του εργαστηρίου πρέπει να εμπνέεται από εμπιστοσύνη, ιδεολογική ελευθερία και αποδοχή. Οι μαθητές μαθαίνουν να δέχονται τη διαφορετική επιλογή και έτσι η πολυφωνία ενθαρρύνεται. Μέσω της ανατροφοδότησης φανερώνονται τα σημεία που συγκλίνουν οι μαθητές. Η διαδικασία του εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής τους ωθεί στον δημιουργικό πειραματισμό καθώς νιώθουν ασφάλεια (Βακάλη κ. συν., 2013). Και έτσι, υποστηρίζεται η ανάπτυξη του προφορικού λόγου και η δημοκρατικότητα σε έναν διάλογο, διαμορφώνοντας πολίτες που μαθαίνουν να συν-αισθάνονται τα κείμενα, να τα κρίνουν και να συζητούν δημοκρατικά –ζητούμενα, άλλωστε, και του ΑΠΣ.

Μα ο ρόλος ενός σχολικού εργαστηρίου δεν ολοκληρώνεται στη σύνθεση ενός λογοτεχνικού κειμένου. Η λογοτεχνία έχει ανάγκη την ανάγνωση και το σχολείο να αναδείξει ικανούς αναγνώστες, που βλέπουν με κριτική διάθεση τα κείμενα και χαίρονται να διαβάζουν. Η ανάγνωση συμπληρώνει τη γραφή, ως απαραίτητη προϋπόθεση. Έτσι, η Δημιουργική Γραφή γίνεται δημόσιος λόγος και το εργαστήριο χώρος άσκησης του λόγου και εκφοράς του. Η Δημιουργική Γραφή δεν είναι παρά η στήριξη του μαθητικού παραγόμενου λόγου κατά τη μετάβασή του από την ιδιωτική στη δημόσια γραφή. Τα κείμενα με τα οποία συνδιαλέγονται οι μαθητές είναι «κερδισμένα» λόγω της μαθητικής γραφής. Κερδίζουν λοιπόν δημιουργικές σχολικές αναγνώσεις και στο τέλος αυτοί που επωφελούνται είναι οι μαθητές που τις παράγουν. Ο χρόνος, βέβαια, για να γράψουν ολοκληρωμένα κείμενα οι μαθητές δεν επαρκεί ποτέ. Στόχος είναι να βιώσουν όλες τις συγγραφικές φάσεις (αναζήτηση, προετοιμασία, γραφή, κριτική, διόρθωση, επαναγραφή, παρουσίαση, δημοσίευση). Έτσι μόνο θα είναι και αποδοτική η διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής (Αναγνώστου, 2018).

Κίνδυνοι και δυσκολίες στη λειτουργία ενός εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής στο Δημοτικό

Η λειτουργία ενός εργαστηρίου στο Δημοτικό και ειδικά η μετατροπή μιας συμβατικής τάξης σε εργαστήρι δεν αποτελούν εύκολη υπόθεση. Εντοπίζονται και υποκειμενικές και αντικειμενικές δυσκολίες. Το έμπυχο υλικό της τάξης, μαθητές και διδάσκοντες, πρέπει να εγκαταλείψουν τους ρόλους που κατέχουν τις υπόλοιπες ώρες. Τα ίδια πρόσωπα πρέπει να αλλάξουν ρόλους και ο δάσκαλος από κεντρικό πρόσωπο να περάσει στο περιθώριο ως υποκινητής της δημιουργικότητας και οι μαθητές να καταστούν κεντρικά υποκείμενά της. Είναι πράγματι δύσκολο να αλλάξουν ρόλοι τους οποίους επί έτη υιοθετούν και οι δύο πλευρές. Και ταυτόχρονα είναι δύσκολο να μάθουν οι μαθητές να συνεργάζονται. Το ελληνικό σχολείο (συνεπικουρούν και οι γονείς με την παρεμβατική τους στάση) δεν διδάσκει τη συνεργασία επί της ουσίας, αλλά τον ανταγωνισμό και τη βαθμοθηρία ήδη από τις μικρές τάξεις. Για αυτό είναι και τόσο σημαντικός ο ρόλος του δασκάλου, τόσο επιβάλλοντας αυτοέλεγχο στον νέο του ρόλο όσο και συντονίζοντας τους μαθητές και προάγοντας τον δικό τους νέο ρόλο ως κεντρικά υποκείμενα της μαθησιακής διαδικασίας. Οι τελευταίοι, άλλωστε, έχουν την ανασφάλεια να αναμετρηθούν με ένα λογοτεχνικό κείμενο, να το αμφισβητήσουν. Στο μυαλό τους (και των γονέων) υπάρχει ισχυρή ακόμα η ρομαντική ιδέα του ευφάνταστου, ιδιοφυούς δημιουργού που γεννά μαγικούς κόσμους.

Και φυσικά πάντα ο διδάσκων έχει να αντιμετωπίσει τις μαθησιακές ανισότητες. Τα παιδιά που διαθέτουν πλούσιο ρεπερτόριο λέξεων, με τα επιμέρους εννοιολογικά τους δίκτυα, αντιμετωπίζουν κάθε κείμενο ή συνομιλία με ριζικά διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι τα παιδιά που δεν έχουν αποθηκεύσει τις ίδιες λέξεις και έννοιες. Ωστόσο, η επιστράτευση της δημιουργικότητας, συχνά εκπλήσσει τους διδάσκοντες, ειδικά όταν οι μαθητές καθίστανται ελεύθεροι, μακριά από τη βαθμολογική αξιολόγηση. Και η Δημιουργική Γραφή έρχεται με την *αντικανονιστική* της λογική να σπάσει την προθήκη στην οποία τοποθετήθηκαν σαν μουσειακό υλικό τα λογοτεχνικά κείμενα: *αντιδογματική* επιτρέπει τον πειραματισμό στο σώμα των ποιημάτων και της πεζογραφίας. Βασικός κανόνας της είναι η «παραβίαση»: οι κανόνες αποτελούν απλά ένα σημείο εκκίνησης.

Ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να ορίσει με τρόπο απόλυτο και κατηγορηματικό το «λάθος» ή το «ορθό», όπως σε άλλα γνωστικά αντικείμενα. Μπορεί να συμβουλευθεί, να καθοδηγήσει, να προτείνει βελτιώσεις κ.λπ., όχι όμως να καταγράψει τα «σφάλματα», τις «αδυναμίες» ή τις «αποτυχίες» του μαθητή, όπως είθισται να συμβαίνει παραδοσιακά κατά την αξιολόγηση. Οι όποιες αστοχίες ή αδυναμίες του μαθητικού κειμένου αποτελούν αφορμή για δημιουργική κριτική, εκ μέρους της ομάδας, και αναθεώρηση της συγγραφικής διεργασίας, από πλευράς του μαθητή. Η έννοια, συνεπώς, της αξιολόγησης τόσο του μαθήματος της λογοτεχνίας όσο και της προσέγγισής της μέσω της Δημιουργικής Γραφής οφείλει να μετουσιωθεί (Κιοσές, 2013:14).

Παράλληλα, δυσκολίες εντοπίζονται και λόγω της δομής του ωρολογίου προγράμματος. Είναι αναγκαίο το εργαστήρι να μη λειτουργεί ευκαιριακά, αλλά σε μία σταθερή βάση στο πρόγραμμα, ως μέρος της σχολικής ρουτίνας. Η αποσπασματική λειτουργία δεν αφήνει χρόνο στους μαθητές να αφομοιώσουν τις αρχές της συγγραφής και τα επιμέρους σημεία που πρέπει να προσέξουν. Έτσι, ούτε τα αποτελέσματα θα φανούν, αλλά και οι αδύναμοι –κυρίως– μαθητές να αντιμετωπίσουν τη Δημιουργική Γραφή ως ένα ακόμα «ανελεύθερο» μάθημα. Μέσα, λοιπόν, στις αυστηρές συνθήκες του καθημερινού προγράμματος, ο δάσκαλος πρέπει να εντάξει το εργαστήρι σε ένα δίωρο την εβδομάδα· κάτι δύσκολο, πλην των ωρών της Ευέλικτης Ζώνης, όταν γειτνιάζει στο μάθημα της Γλώσσας (εκτός αν πρόκειται για δίωρο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Δημιουργική Γραφή και Γλώσσα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σύμφωνα με τους Μπερερή & Παπαρίζο (χ.χ.:2) η φιλοσοφία και τα κύρια σημεία του ΑΠΣ ως σκοπό της γλωσσικής διδασκαλίας ορίζουν την εξέλιξη του μαθητή σε ικανό άτομο να παράγει λόγο αποτελεσματικό και κατάλληλο για κάθε ειδική περίπτωση επικοινωνίας.

«Ο μαθητής αντιμετωπίζεται σε συνάρτηση με την πραγματικότητα εντός και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος. Το σχολείο έχει χρέος να τον καταστήσει ικανό να την περιγράψει και να την αφηγηθεί, να παρεμβαίνει σε αυτή και να τη μεταβάλλει, στο μέτρο του εφικτού».

Ωστόσο, πιο κάτω στο «Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας, της αρχαίας ελληνικής γλώσσας & γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση», οι εντολές υποβιβάζουν τη γλωσσική διδασκαλία μόνο σε φορμαλιστικές προσεγγίσεις εκφοράς λόγου ή γραφής στην «κατάλληλη περίπτωση» και στη διδακτική των γραμματικοσυντακτικών φαινομένων.

Το ίδιο το Πρόγραμμα Σπουδών αμφισβητεί τη διδασκαλία της λογοτεχνίας με αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων, καθώς δημιουργούν

«περιττά ερμηνευτικά προβλήματα που προκύπτουν από την άγνοια του υπόλοιπου έργου και καταναλώνουν πολύτιμο χρόνο. Επιπλέον, τα ανθολόγια φέρουν ισχυρή τη σφραγίδα του «διδασκτικού» εγχειριδίου, λόγω των ερωτήσεων τις οποίες παραθέτουν κάτω από κάθε κείμενο και οι οποίες δημιουργούν μια αναγνωστική ρουτίνα, περιορίζουν την ανάληψη πρωτοβουλιών από τον εκπαιδευτικό» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011_α:26).

Για αυτό ακριβώς το ΑΠΣ του 2011 δεν θεωρεί αποκλειστικό υλικό για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας τα ανθολόγια, αν και δεν προτείνει τη συγγραφή νέων. Αντίθετα, προτείνει να αξιοποιηθούν πολλαπλά κείμενα, παράλληλα με τα σχολικά ανθολόγια, όπως ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία αλλά και άλλα είδη που βρίσκονται στις παρυφές της λογοτεχνίας, όπως κόμικς, κινηματογραφικές ταινίες, τραγούδια. Η βασική διαφορά του ΑΠΣ από το προηγούμενο είναι ότι, ενώ και το προηγούμενο συνιστούσε την ανάγνωση ολόκληρων βιβλίων, ο τρόπος που δομούσε τη διδασκαλία του ανθολογίου δεν πρότεινε τρόπους διδασκαλίας ολόκληρων έργων. Το παρόν ΑΠΣ δομείται με τρόπο που επιτρέπει επιπλέον κείμενα σε διδακτικές ενότητες με σαφή σκοποθεσία και δραστηριότητες για τους μαθητές, χωρίς όμως να επιβάλλει συγκεκριμένα κείμενα.

Δημιουργικές δραστηριότητες σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού

Είναι γεγονός ότι το ΑΠΣ του 2011 περιλαμβάνει ένα πλήθος ασκήσεων Δημιουργικής Γραφής, μολονότι δεν εμπεριέχουν τον όρο αυτό. Στον πίνακα I, που ακολουθεί κατατίθενται όλες οι ενδεικτικές δραστηριότητες που κινούνται στη λογική της Δημιουργικής Γραφής για το Δημοτικό αναφορικά με το μάθημα της Γλώσσας. Βέβαια, λογοτεχνικά κείμενα περιλαμβάνονται και στα σχολικά εγχειρίδια που υπακούν στις κατευθύνσεις που καταγράφονται στον Πίνακα II της παρούσης έρευνας. Έτσι, στον Πίνακα II καταγράφουμε τις ενδεικτικές δραστηριότητες του ΑΠΣ για το μάθημα της Λογοτεχνίας.

Πίνακας I: Ενδεικτικές δραστηριότητες για Νεοελληνική Γλώσσα (σύμφωνα με το ΑΠ)

Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
κατανόηση γραπτών κειμένων	κατανόηση γραπτών κειμένων	κατανόηση γραπτών κειμένων	
<ul style="list-style-type: none"> • αποκατάσταση της σειράς των παραγράφων σε κείμενο, βάσει ορισμένου κριτηρίου, π.χ. χρονική αλληλουχία • διατύπωση τίτλου, εναλλακτικών τίτλων μετασχηματισμός και προσαρμογή μιας παραγράφου κειμένου σε διαφορετικό ύφος ανάλογα με τον αποδέκτη 	<ul style="list-style-type: none"> • Διατύπωση εναλλακτικών τίτλων του κειμένου που προκύπτουν από την παλίνδρομη ανάγνωσή του, στον εντοπισμό της κύριας πληροφορίας και στην αντίληψη των υποδηλώσεων. • Διατύπωση τίτλου, εναλλακτικών τίτλων 	<ul style="list-style-type: none"> • εξάσκηση στην απόδοση τίτλου μιας παραγράφου 	
Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
παραγωγή γραπτού λόγου	παραγωγή γραπτού λόγου	παραγωγή γραπτού λόγου	παραγωγή γραπτού λόγου
<ul style="list-style-type: none"> • μετασχηματισμός κειμένου σύμφωνα με ορισμένο κριτήριο, π.χ. αρχή του κειμένου από τη μέση της ιστορίας • πειραματισμοί με δημιουργική γραφή. 	<ul style="list-style-type: none"> • Αραχνογράμματα με οικογένειες λέξεων • Γλωσσικά παιχνίδια ή τραγούδια με σύνθετες λέξεις π.χ. έμμετρες «ιστορίες» με ομοιοκαταληξία 	<ul style="list-style-type: none"> • χρήση εννοιολογικών χαρτών (διάρθρωση) και καταγραφή βασικών δομικών στοιχείων για την παραγωγή γραπτού λόγου ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας • σύνδεση δομικών στοι- 	<ul style="list-style-type: none"> • χαρτογράφηση σχημάτων δόμησης ενδεικτικών κειμένων (π.χ.: συνεχή, ασυνεχή, μικτά, ηλεκτρονικά, πολυτροπικά) • σύνδεση δομικών στοιχείων π.χ. αφήγησης (ποιός, πού, πότε, τι κάνει, γιατί, τι

- Κατασκευή αφισών π.χ. για τη διαφήμιση μιας θεατρικής παράστασης ή ραδιοφωνικής εκπομπής
- Εφαρμογή «σειριακών» κριτηρίων, π.χ. χρονολογική σειρά, σειρά περιγραφής για τη σύνθεση αφήγησης και περιγραφής αντιστοίχως
- Σύνθεση ποιημάτων, στίχων, λιμπρέτων για παιδικές όπερες ή μουσικές παραστάσεις, θεατρικών διαλόγων και θεατρικών έργων, διαφημιστικών μηνυμάτων
- χειών, π.χ. αφήγησης (ποιος, πού, πότε, τι κάνει, γιατί, τι γίνεται μετά, ποιο είναι το αποτέλεσμα) και δημιουργία μαθητικών κειμένων
- παραγωγή πολυτροπικών κειμένων (με εικόνα και ήχο) για τις ανάγκες συγκεκριμένης περίπτωσης επικοινωνίας (π.χ. πολυτροπικά κείμενα για τη δημοσιοποίηση και ανάρτηση δράσης στο σχολικό ιστότοπο)
- πειραματισμοί με καθοδηγημένη γραφή (δόμηση κειμένων με βάση εικόνες ή αυτοτελείς τίτλους ή ημιτελείς προτάσεις / παραγράφους, μέσω ιδεοθύελλας κ.ο.κ.)
- μετασχηματισμοί κειμενικών ειδών σε άλλα (π.χ. μίας συνεχούς ιστορίας σε κόμικς και αντίστροφα)
- μετασχηματισμοί του ύφους του κειμένου και αποφάνσεις σχετικά με την καταλληλότητα των μετασχηματισμών αυτών ανάλογα με το κειμενικό είδος και το πλαίσιο περίπτωσης
- μετασχηματισμοί της οπτικής γωνίας και αποφάνσεις σχετικά με την καταλληλότητά τους
- πειραματισμοί με εναλλαγή συνωνύμων ή παρεμφερών σημασιολογικά εκφράσεων και επιλογή με βάση το κειμενικό είδος και το πλαίσιο περίπτωσης
- γίνεται μετά, ποιο είναι το αποτέλεσμα) και δημιουργία μαθητικών κειμένων
- προκαταρκτική γλωσσική πραγμάτωση των υπό δόμηση κειμένων μέσω κατάλληλων γραμματικών, λεξιλογικών και, ενδεχομένως, πολυτροπικών στοιχείων
- πειραματισμοί με καθοδηγημένη γραφή (δόμηση κειμένων με βάση εικόνες ή αυτοτελείς τίτλους ή ημιτελείς προτάσεις / παραγράφους, μέσω ιδεοθύελλας κ.ο.κ.)
- μετασχηματισμοί κειμενικών ειδών σε άλλα (π.χ. μίας συνεχούς ιστορίας σε κόμικς και αντίστροφα)
- μετασχηματισμοί του ύφους του κειμένου και αποφάνσεις σχετικά με την καταλληλότητα των μετασχηματισμών αυτών ανάλογα με το κειμενικό είδος και το πλαίσιο περίπτωσης
- μετασχηματισμοί της οπτικής γωνίας και αποφάνσεις σχετικά με την καταλληλότητά τους
- πειραματισμοί με εναλλαγή συνωνύμων ή παρεμφερών σημασιολογικά εκφράσεων και επιλογή με βάση το κειμενικό είδος και το πλαίσιο περίπτωσης

Πίνακας II: Ενδεικτικές δραστηριότητες για Λογοτεχνία (σύμφωνα με το ΑΠΣ)

Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
από την προφορική στη γραπτή λογοτεχνία	το παραμύθι	το ταξίδι	κόμικ	χιουμοριστικές ιστορίες	εικόνες του τόπου μου
<ul style="list-style-type: none"> Ομαδική σύνθεση μιας ιστορίας ή πρωτότυπης «παραμυθοσαλάτας» Συγγραφή κειμένου για οπισθόφυλλο βιβλίου Ποιητικά παιχνίδια: μπερδεμένα ποιήματα, αλλαγή λέξεων, παιχνίδια με τις ομοιοκαταληξίες, σύνθεση ποιημάτων με βάση εικόνες, μελοποίηση ποιημάτων με απλά όργανα. 	<ul style="list-style-type: none"> Σύγκριση μεταξύ ηρώων από διαφορετικά παραμύθια για να φανούν οι ομοιότητες και οι κοινές τους λειτουργίες Χρήση της τράπουλας του Propp (ιδέα του Ροντάρι) για κατανόηση των προσώπων και των λειτουργιών Αλλαγή των παραμυθιών (του τέλους, της αρχής του, επιμήκυνση μιας σκηνής του) Συγγραφή παραμυθιών με βάση έναν ήρωα ή μία λειτουργία. 	<ul style="list-style-type: none"> Να τροποποιήσουν στοιχεία της ιστορίας: πρόσθεση / αφαίρεση ηρώων, επεισοδίων, αλλαγή τέλους, αλλαγή αφηγητή, μεταφορά από το χτες στο σήμερα ή στο μέλλον Να υιοθετήσουν το ρόλο του ήρωα γράφοντας ημερολόγιο ή στέλνοντας ανταποκρίσεις, κάρτες και γράμματα από τα ταξίδια του. 	<ul style="list-style-type: none"> Δίνουμε ένα σύντομη Διασκευή σε κόμικ παραμυθιού ή διηγήματος που διαβάσαμε στην τάξη και το αντίστροφο, διασκευή κόμικ σε αφήγημα Ανατροπή των χαρακτηριστικών ενός υπερήρωα, μετατροπή δευτερεύοντα ήρωα σε αλλαγή πρωταγωνιστή, αφηγητή, αλλαγή τέλους Δημιουργία βιντεοταινίας μικρού μήκους βασισμένης σε κόμικ με πρωταγωνιστές τους μαθητές. 	<ul style="list-style-type: none"> Μετατροπή του αφηγηματικού κειμένου σε θεατρικό Προσθήκη και αφαίρεση σκηνών και χαρακτήρων από το κείμενο για ενίσχυση ή για εξάλειψη του χιουμοριστικού στοιχείου Μετατροπή του κειμένου σε «σοβαρό» Δημιουργία χιουμοριστικών κειμένων (πολυτροπικών, αφηγηματικών) Δημιουργία ανθολογίας χιουμοριστικών κειμένων Γραφή «οπισθόφυλλου» για την παρουσίαση ενός κειμένου, έτσι ώστε να αναδεικνύεται ο χιουμοριστικός του χαρακτήρας 	<ul style="list-style-type: none"> Συγγραφή της οικογενειακής μας ιστορίας σε σχέση με τον τόπο.

Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ποίηση και τραγούδι	φιλικές σχέσεις	το παιχνίδι στη λογοτεχνία	η ποίηση ως παιχνίδι λέξεων και εικόνων	επιστημονική φαντασία
<ul style="list-style-type: none"> Μεταφορά του ποιήματος σε πεζό ή σε ζωγραφιά Άσκηση στη ρίμα και την ομοιο- 	<ul style="list-style-type: none"> Υιοθέτηση του ρόλου ενός ήρωα και σχολιασμός ενός γεγονότος μέσα από το ημερολόγιο 	<ul style="list-style-type: none"> Συγγραφή κειμένου με τις οδηγίες παιχνιδιού για ένα παιχνίδι που αναφέρεται στο 	<ul style="list-style-type: none"> Παιχνίδια λέξεων, φαντασίας, ρυθμού Υπερρεαλιστικά παιχνίδια με τις 	<ul style="list-style-type: none"> Τροποποίηση στοιχείων της ιστορίας: πρόσθεση / αφαίρεση ηρώων, επεισοδίων, αλλαγή

καταληξία παίζοντας με τις λέξεις

- Μετεγγραφή μιας ιστορίας σε ποίημα
- Διαγωνισμός» συγγραφής ποιημάτων μόνο μεταξύ της τάξης ή και με διπλανές τάξεις
- Δημιουργία ποιητικής ανθολογίας με αγαπημένα ποιήματα της τάξης και εικονογράφησης της

του

- Γραφή κειμένου για το οπισθόφυλλο του βιβλίου
- Γραφή αφηγηματικού κειμένου με θέμα: «Είμαι κι εγώ φίλος με τον/την /τους...»
- Ηλεκτρονική αλληλογραφία με άλλες σχολικές τάξεις για την ανταλλαγή βιβλιοπαρουσιάσεων με ανάλογη θεματική
- Δημιουργία ιστοριών με θέμα: «Εγώ και οι φίλοι μου μετά από χρόνια...»
- Δημιουργία αφηγηματικών και θεατρικών κειμένων με βάση την εμπειρία των παιδιών από τις δικές τους φιλικές σχέσεις

λογοτεχνικό κείμενο

- Αλλαγή του αφηγητή ως προς το φύλο ή την ηλικία (από κορίτσι σε αγόρι, από ενήλικας σε παιδί)
- Συγγραφή προσωπικής ιστορίας με μια εμπειρία παιχνιδιού

λέξεις

- Συγγραφή ατομικών / ομαδικών ποιημάτων
- Επεξεργασία μιας λέξης ή ενός στίχου, ώστε να βρεθούν όλες οι δυνατότητες της ηχητικής αλυσίδας
- Λεκτικά παιχνίδια: σύνθεση ποιήματος / ιστορίας με βάση ένα ζεύγος λέξεων αταίριαστων μεταξύ τους (φανταστικό δυνάμιο), αντικατάσταση λέξεων του ποιήματος με άλλες συγγενείς σημασιολογικά, δημιουργία ακροστιχίδας από μια λέξη του ποιήματος
- Δραματοποιήσεις ποιημάτων
- Μετασχηματισμοί του ποιήματος. Αλλαγή τέλους, συνέχιση της εξέλιξης σε αφηγηματικά ποιήματα

τέλους, αλλαγή αφηγητή, αλλαγή τύπου, αντιστροφή των χαρακτηριστικών του υπερήρωα κόμικς

- Σύνθεση ιστορίας ΕΦ με διαστημικό ταξίδι ή ρομπότ ή εξωγήινους

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
Οικογένεια		Ιστορίες άλλων λαών	Λογοτεχνία & κινηματογράφος	Ο ξένος
<ul style="list-style-type: none"> • Συγγραφή ιστορίας με ανάλογο θέμα, με ύφος σοβαρό ή χιουμοριστικό • Μετατροπή κόμικ σε αφηγηματικό κείμενο για να δοθεί έμφαση στον τρόπο παρουσίασης των συναισθημάτων, 		<ul style="list-style-type: none"> • Συναντήσεις με τους ήρωες των ιστοριών για συνέντευξη («Τι θα ρωτούσες για τη ζωή τους;») • Συγγραφή θεατρικού έργου με θέμα: «Οι ήρωες πολλών ιστοριών συναντιούνται» ή «Τα παιδιά του κόσμου συναντιού- 	<ul style="list-style-type: none"> • Αντίστροφα: παρακολούθηση ταινίας και μετά ανάγνωση του λογοτεχνικού βιβλίου. Επισήμανση των διαφορών. • Σύγκριση δύο κινηματογραφικών εκδοχών του ίδιου λογοτεχνικού έργου • Συγγραφή ενός 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπλαση των κειμένων, αλλάζοντας το τέλος τους ή προσθέτοντας ενδιάμεσα επεισόδια στην πλοκή • Κατασκευή αφίσας για το/τα βιβλίο/α με θέμα τον ξένο • Παραγωγή κειμένων για τον ξένο σε διάφορα κειμε-

σκέψεων, κτλ. των ηρώων

- Μεταφορά σκηνής σε ζωγραφιά

νται»

- Αλλαγή του αφηγητή: πώς αφηγείται ο ντόπιος και ο ξένος την ίδια ιστορία;

αφηγηματικού κειμένου που να βασίζεται σε κινηματογραφική ταινία. Συγγραφή σεναρίου για την κινηματογραφική μεταφορά ενός βιβλίου και σχεδιασμός επί χάρτου της παραγωγής του. Φωτογράφιση και κατασκευή μιας φωτοϊστορίας.

- Συγγραφή σεναρίου με πρωτότυπο θέμα.

νικά είδη: εφημερίδα, ημερολογιακή καταγραφή, αφήγηση χρησιμοποιώντας τους διάφορους ορισμούς και τις απόχρώσεις της έννοιας 'ξένος' άλλοτε σε α' πρόσωπο με ήρωα τον ξένο και άλλοτε όχι.

Συμπερασματικά, όπως φαίνεται από τα παραπάνω, το ΑΠΣ έχει ένα πλήθος δημιουργικών δραστηριοτήτων στη φαρέτρα του εκπαιδευτικού, ώστε ανάλογα με το έμψυχο υλικό και τις ανάγκες της τάξης να μπορεί να επιλέξει όποιες εκείνος κρίνει ικανές προκειμένου μετατρέψει την τάξη σε ένα εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής. Οι δραστηριότητες αυτές καλύπτουν ένα ευρύ πλήθος επιμέρους σημείων από τη συγγραφή ολόκληρων κειμένων μέχρι τη μετατροπή του κειμένου αναφοράς ή ακόμα και τη δημιουργία αφίσας ή οπισθόφυλλου, καλύπτοντας επιμέρους σκοποθετικές ανάγκες του Προγράμματος.

Στην πραγματικότητα όμως αυτές οι ενδεικτικές δραστηριότητες, όπως θα δούμε και παρακάτω (βλ. Συμπεράσματα του παρόντος), δεν αντιστοιχούν με τις ασκήσεις που περιλαμβάνονται στα σχολικά εγχειρίδια, αφήνοντας μετέωρο τον εκπαιδευτικό ο οποίος καλείται να επιστρατεύσει τη δική του δημιουργικότητα. Αξίζει να σημειώσουμε ότι, ενώ στο ΑΠΣ κατατίθενται προτεινόμενες δραστηριότητες, στην πλατφόρμα «Αίσωπος»² δεν εντοπίζονται έτοιμα εκπαιδευτικά σενάρια για τη γλωσσική διδασκαλία ή τη διδακτική της λογοτεχνίας βάσει της Δημιουργικής Γραφής.

Λεκτικά παιχνίδια και παιγνιώδεις ασκήσεις συμπληρώνουν τον δημιουργικό γλωσσικό ορίζοντα μαζί με ασκήσεις μεταγραφής ή μετατροπής. Το ΑΠΣ δίνει σημασία στην προφορική και γραπτή έκφραση των μαθητών. Θεωρείται ότι η αποκλειστικά «κειμενοκεντρική προσέγγιση υπογραμμίζει τον επικοινωνιακό χαρακτήρα του κειμένου και το θεωρεί ως μια κοινωνική κατασκευή, την οποία για να αντιληφθεί κάποιος πρέπει να γνωρίζει τις κοινωνικές και επικοινωνιακές περιστάσεις» (Βακάλη, 2014:245-246).

² βλ. <http://aesop.iep.edu.gr/>

Δημιουργικές ασκήσεις στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού

Οι οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, λοιπόν, προτείνουν τη χρήση αυθεντικών, ολοκληρωμένων κειμένων που εξυπηρετούν ποικίλες επικοινωνιακές ανάγκες. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των κειμένων, που χρησιμοποιούνται στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας, είναι κατασκευασμένα από τη συγγραφική ομάδα για να εξυπηρετούν τη διδασκαλία κάποιου γλωσσικού φαινομένου. Τα κείμενα δεν είναι αυθεντικά, δεν έχουν γραφεί για πραγματικές περιστάσεις επικοινωνίας και δεν δημιουργούν μέσα στην τάξη επικοινωνιακές συνθήκες που προσομοιάζουν αυτές της καθημερινής ζωής. Είναι σαφές ότι επαφίεται στον δάσκαλο να φέρει στην τάξη αυθεντικό υλικό (βιβλία, αφίσες, επιστολές κ.τ.λ.) για να εμπλουτίσει το μάθημα του και να το κάνει πιο ενδιαφέρον (θα το κάνει;). Τα κείμενα των εγχειριδίων σε κάθε περίπτωση ακολουθούνται από δεδομένες ερωτήσεις κατανόησης. Ωστόσο, όλο το πνεύμα περιορίζεται μόνο στη βασική κατανόηση, ενώ δεν υπάρχουν ερωτήσεις για διαφορετική εστίαση ή χρονική βαθμίδα διήγησης, αν και στα θετικά οφείλουμε να σημειώσουμε ερωτήσεις που αναζητούν το συναίσθημα είτε των χαρακτήρων είτε του αναγνώστη.

Στον ακόλουθο Πίνακα III εκτίθενται οι ασκήσεις που υιοθετούν τη Δημιουργική Γραφή, όπως αυτές που εμπεριέχονται στα σχολικά εγχειρίδια σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού (βιβλίο του μαθητή και τετράδιο εργασιών).

Πίνακας III: Δραστηριότητες σχολικών εγχειριδίων Νεοελληνικής Γλώσσας

Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ					
βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Παρατήρηση εικόνων με πλοκή και διήγηση ιστορίας	11	B	Συγγραφή τίτλου σε πίνακα	19	B
Παρατήρηση εικόνων με πλοκή και διήγηση ιστορίας	25	B	Συγγραφή ιστορίας σκύλους βάσει εικόνων	19	B
Συγγραφή πρόσκλησης για εκδήλωση	67	B	Συγγραφή ημερολογίου	55	B
			Γράψε μια δικιά σου περιπέτεια	67	B
			Γράψε ένα δικό σου όνειρο	71	B
			Βάλε στη σειρά τμήματα ιστορίας	73	B

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Περιγραφή εικόνων και διήγηση με συγκεκριμένες ερωτήσεις (α) Πού νομίζεις ότι πηγαίνουν όλοι αυτοί οι άνθρωποι; (β) Αν ήσουν μέσα στην εικόνα, ποιος θα ήθελες να είσαι; Γιατί; Σε ποιον θα μιλούσες και τι θα του έλεγες; (γ) Διάλεξε έναν συμμαθητή σου ή μια συμμαθήτριά σου και φανταστείτε ότι ζείτε μέσα στην εικόνα. Τι θα έλεγε ο ένας στον άλλο;	11	A	Γράφω λίστα για ψώνια	19	A
Διήγηση της ιστορίας ποιήματος	37	A	Συγγραφή μηνύματος	31	A
Συγγραφή παραμυθιού με πρωταγωνίστρια την κυρα-Κακή, που δεν ευχαρίστησε τους δώδεκα μήνες με την απάντησή της	47	A	Συγγραφή παραμυθιού με δεδομένες εικόνες	40-41	A
Συγγραφή παραμυθιού με επιλεγμένες βασικές λέξεις	68	A	Δημιουργία ομαδικά φανταστικής ιστορίας	78	A
Δημιουργία αφίσας	18	B	Συγγραφή λεζάντας σε πίνακα	8	B
Συγγραφή λεζάντων για εικόνες και φωτογραφίες	49	B	Συγγραφή ιστορίας με επιλεγμένες λέξεις	12	B
Συγγραφή πρόσκλησης	60	B	Συγγραφή πρόσκλησης	13	B
Έκδοση σχολικής εφημερίδας και βιβλιοπαρουσίαση	10 – 12	Γ			
Συγγραφή διαφήμισης	26	Γ			
Συγγραφή παραμυθιού με ήρωα έναν καλό λύκο	70	Γ			

Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Δήγηση ιστορίας με φανταστικά στοιχεία και θέμα «η καλύτερη στιγμή των διακοπών μου»	12	A	Συγγραφή τίτλου και κειμένου σχολιασμού φωτογραφίας με θέμα «το σχολείο με τα μάτια των παιδιών»	15	A
Συγγραφή τίτλου κάτω από φω-τογραφίες	15 68	A B	Συγγραφή συνέχισης ιστορίας	18-19	A
Δήγηση ιστορία με εικόνες	26	A	Συγγραφή ημερολογίου	22	A
Δημιουργία ιστορίας με ένα ζώο του κήπου	49	A	Περιγραφή χώρου (παιδικό δω-μάτιο)	35	A
Δημιουργία ρεπορτάζ για τον καιρό	16	B	Συγγραφή σεναρίου (κουκλο-θέατρο) για την ανακύκλωση	2	A
Αλλαγή τίτλου σε άρθρο και σε συνέχιση ιστορίας	16 & 13	B Γ	Σχεδιασμός πλάνου πλοκής	58	A
Συγγραφή πρόσκλησης	45	B	Συμμετοχή σε ιστορία, διαμόρ-φωση ρόλου	67	A
Συγγραφή με αυτοσχέδια κάλαντα του μαθητή	76	B	Συγγραφή χαϊκού	68	A
Συνέχιση ιστορίας Καραγκιόζη	47	Γ	Συγγραφή πρόσκλησης	15	B
			Μία παπαρούνα διηγείται στα παιδιά της τις πρώτες μέρες της ζωής της στο λιβάδι	20	B
			Συγγραφή οδηγιών χρήσης μη-χανήματος	28	B
			Συγγραφή φανταστικής ιστορίας πάνω σε εικόνες	37	B
			Συγγραφή μιας φανταστικής ι-στορίας	41	B
			συγγραφή σχεδίων για το μέλ-λον	61	B
			Συγγραφή ευχών για τα παιδιά του κόσμου	62	B

			Συγγραφή αντιπολεμικών συνθημάτων	65	B
--	--	--	-----------------------------------	----	---

Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Μετασχηματισμός χρόνων σε αφήγηση	38	A	Σύνθεση ποιήματος για τον Αύγουστο	8	A
Συνέχιση ιστορίας από το Αλβανικό Μέτωπο	50	A	Δήγηση μιας θερινής ανάμνησης	9-10	A
Δήγηση τροχαίου ατυχήματος (βάσει εικόνων)	86	A	Δήγηση τροχαίου ατυχήματος	53	A
Δήγηση ιστορίας (κορίτσι που χάνεται στο δάσος)	9	B	Σελίδα από το ημερολόγιο (με διαφορετική εστίαση)	60	A
			Συνέντευξη από ένα αγαπημένο δέντρο (προσωποποίηση)	67	A
			Συγγραφή θεατρικού	16	B
			Περιγραφή ζώου	31	B
			Συγγραφή ενημερωτικού κειμένου που θα εξηγούν οι μαθητές πώς λειτουργεί το σχολείο τους.	43	B
			Σύνταξη κειμένου για μια εφεύρεση	52	B

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Συμπλήρωση «μπαλονιών» σε κόμικ	54	A	συγγραφή ιστορίας για φανταστικό ταξίδι και πρωταγωνιστή τον Πινόκιο και τον μαθητή	22	A
Συγγραφή διαλόγου σε ένα ταξίδι στα αστέρια (επιστημονικής φαντασίας)	56	B	Σύνταξη αφήγησης βάσει εικόνων	29-30	A
Συγγραφή ενός φανταστικού μύθου (με αφορμή εκείνον της Ατλα-ντίδας)	61	B	Συνέχιση ιστορίας	7-8	B

Σύνταξη διαφήμισης	46	Γ	Ένα άλλο τέλος σε ιστορία	37	B
συγγραφή θεατρικού διαλόγου με θέμα την εξάρτηση από την τηλεόραση	54	Γ			
Ηχογράφηση αναμετάδοσης ποδο-σφαιρικού αγώνα	73	Γ			
Σύνταξη κειμένου που αφορά την προσσελήνωση		Γ			

Κεφάλαιο 6: Δημιουργική Γραφή και Γλώσσα στη ΣΤ΄ Δημοτικού

Στην ΣΤ΄ Δημοτικού οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διάφορα κειμενικά είδη που εξυπηρετούν συγκεκριμένα επικοινωνιακά πλαίσια. Εκτός από τα ειδικά συνταγμένα κείμενα των σχολικών εγχειριδίων η υλοποίηση των στόχων επιδιώκεται με τη χρήση λογοτεχνικών κειμένων, μαρτυριών και βιωματικών αφηγήσεων, καθημερινών διαλόγων (σε κάθε ύφος), μύθων και λαϊκών παραμυθιών, ειδησεογραφικών κειμένων και θεατρικών διαλόγων ή πολυτροπικών κειμένων (διαφημίσεων, μικρών αγγελιών, τεχνικών περιγραφών κ.ά.τ.).

Σκοποί και επιδιωκόμενα αποτελέσματα της γλωσσικής διδασκαλίας στη ΣΤ΄ Δημοτικού
Ως προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα για τη ΣΤ΄ Δημοτικού στην κατανόηση γραπτών κειμένων, το ΑΠΣ προτείνει να είναι σε θέση οι μαθητές κι οι μαθήτριες να καλλιεργούν διαφορετικές αναγνωστικές στρατηγικές του γραπτού κειμένου (συνολική κατανόηση, επικέντρωση σε συγκεκριμένη πληροφορία, προσωπική ερμηνεία με βάση σημεία του κειμένου) και να αναπτύξουν διαφορετικές αναγνωστικές στρατηγικές ανάλογα με το αν το κείμενο είναι συνεχές, μη συνεχές (χάρτης, γράφημα, σχεδιάγραμμα κτλ.) ή υπερκείμενο. Παράλληλα, ως στόχος τίθεται να αντιλαμβάνονται τους μηχανισμούς συνοχής ενός κειμένου (σύνδεσμοι, επεξηγήσεις κτλ.) και να αξιολογούν το περιεχόμενο και τη μορφή του γραπτού κειμένου (γραμματικές και λεξιλογικές επιλογές, συνοχή) και την αποτελεσματικότητά του. Ως βασικός στόχος τίθεται και η επιλογή των κατάλληλων πληροφοριών για την απόδοση του νοήματος και ο εντοπισμός της πολυφωνικότητας των κειμένων και η διάκριση της οπτικής/εστιάσής τους. Ταυτόχρονα, επιδιώκεται η διεύρυνση της γραμματικής τους ενημερότητας, με σκοπό την κατανόηση και αξιοποίηση της λειτουργικής αξίας των γραμματικών φαινομένων για τη δόμηση νοήματος και ύφους.

Στην παραγωγή λόγου επιδιώκεται να μάθουν να οργανώνουν τα κείμενά τους, να αναπτύσσουν και να συνδέουν πληροφορίες, να συνειδητοποιούν το ύφος και να επεξεργάζονται την έκταση των υπό δόμηση κειμένων, επιλέγοντας τα κατάλληλα σημειωτικά και εξωγλωσσικά στοιχεία. Σκοπός είναι να μάθουν να επιλέγουν το κατάλληλο ύφος και τη γλωσσική ποικιλία στην πραγμάτωση ενός κειμενικού είδους, ενώ ως διακριτός στόχος τίθεται να μάθουν να προσδιορίζουν τα κειμενικά γνωρίσματα υπό την οπτική γωνία πραγμάτωσής τους και να κατανοούν ότι *«η παραγωγή γραπτού κειμένου συνιστά μια δυναμική διαδικασία που αναδύεται μέσα από την ενεργό εμπλοκή των μαθητών και μαθητριών με διαδικασίες συλλογής, σύγκρισης,*

καταγραφής και αναθεώρησης του περιεχομένου και της γλωσσικής του διατύπωσης» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011β:106).

Αναφορικά με το μάθημα της Λογοτεχνίας, στόχος είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με κείμενα που αφορούν τον τόπο και τους ανθρώπους (ιστορία, γεωγραφία, λαογραφία, ηθογραφία κτλ), την επιστημονική φαντασία, τον «Ξένο». Έτσι, επιδιώκεται να έρθουν σε επαφή με διάφορα λογοτεχνικά είδη (δημοτικό τραγούδι, ηθογραφικό διήγημα, ιστορικό μυθιστόρημα, αυτοβιογραφία) συνδέοντας την έννοια της ιστορικότητας μέσα από την αλλαγή και τη συνέχεια στα χαρακτηριστικά και στη ζωή του τόπου και συγκροτώντας τη δική τους ταυτότητα. Η επαφή με τη λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας επιδιώκει την κατανόηση των στερεοτύπων του είδους (θετικοί/αρνητικοί ήρωες, ουτοπία και δυστοπία) και τη διερεύνηση θεμάτων με τα οποία ασχολείται το λογοτεχνικό τούτο είδος (ο ρόλος των μηχανών, το διάστημα, η ζωή σε άλλους πλανήτες, η ζωή του μέλλοντος), καλλιεργώντας τη φαντασία των μαθητών και συνδέοντας το είδος με πολιτικοκοινωνικά συμφραζόμενα και συνειδητοποιώντας σύγχρονα προβλήματα (ενεργειακό, οικολογικό, υπερπληθυσμός), τα οποία λειτουργούν ως έμπνευση για αυτά τα έργα. Η δε ενότητα για τον «Ξένο», στόχο έχει οι μαθητές κι οι μαθήτριες να αντιληφθούν την ύπαρξη του ξένου σε κάθε κοινωνία και σε κάθε εποχή και να τον συνδέσουν με τις ιστορικές συνθήκες που τον δημιουργούν, κατανοώντας ότι δεν είναι μια εγγενής ιδιότητα αλλά επίκτητη.

Δημιουργικές ασκήσεις στα σχολικά εγχειρίδια της ΣΤ΄ Δημοτικού

Τα σχολικά εγχειρίδια για το μάθημα της Γλώσσας στη ΣΤ΄ Δημοτικού δεν διαφέρουν σε φιλοσοφία από άλλων τάξεων. Κυριαρχούν και πάλι οι περιλήψεις και οι γραμματικές ασκήσεις, δίνοντας έμφαση στην επιχειρηματολογία και τη διατύπωση ιδεών. Προστίθενται πλέον (ήδη από την Ε΄ τάξη) ενότητες για την παραγωγή και την οργάνωση ιδεών με κειμενοποιήσεις και συνεχίζεται εμμονικά η διδασκαλία διαδικασιών σύνταξης επιστολών, καρτών, άρθρων (κ.ά.τ), τα οποία ουσιαστικά αποτελούν για προσυγγραφικές φάσεις κι όχι δημιουργικές δραστηριότητες. Σημαντικό είναι ότι εμπλουτίζονται οι δραστηριότητες εκείνες που αφορούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κειμενικού λόγου, ενώ άξιοι μνείας είναι και οι ανακεφαλαιωτικοί πίνακες που αφορούν τη σύνταξη/συγγραφή.

Στο Ανθολόγιο της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού καταγράφονται περισσότερα περίπου 100 λογοτεχνικά κείμενα που περιλαμβάνουν εξήντα τρία (63) πεζά ή πολυμορφικά κείμενα και είκοσι οκτώ (28) ποιητικά και τραγούδια διαρθρωμένα σε έντεκα (11) θεματικές ενότητες. Γενικά φαίνεται να υπάρχει μία σχετική ισορροπία ανάμεσα στο ανθολογημένο υλικό μεταξύ πεζογραφίας και ποίησης. Αναλυτικά, καταγράψαμε τις ενότητες «εμείς και η φύση» (με 6 ποιητικά και 6 πεζά), «κοινωνική ζωή» (με 4 ποιητικά και 6 πεζά), «η οικογένειά μας» (με 4 ποιητικά και 5 πεζά), «σχολείο και παιδί» (με 5 πεζά), «τα παιδικά χρόνια» (με 1 ποιητικό και 4 πεζά), «ανθρώπινοι χαρακτήρες» (με 2 ποιητικά και 6 πεζά), «θρησκευτική ζωή» (με 3 ποιητικά και 5 πεζά), «γεγονότα από την ελληνική ιστορία» (με 7 ποιητικά και 9 πεζά κείμενα), «λαϊκή παράδοση και πολιτισμός» (με διάφορα δημοτικά τραγούδια και λιανοτράγουδα και 4 πεζά κείμενα), «ειρήνη και φιλία» (με 1 ποιητικό και 6 πεζά κείμενα) και την ενότητα «φαντασία και περιπέτεια» (με 7 πεζά κείμενα).

Πίνακας IV: Δημιουργικές δραστηριότητες στα σχολικά εγχειρίδια της ΣΤ΄

ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή	σελ.	τεύχ.	τετράδιο ασκήσεων	σελ.	τεύχ.
Σύνταξη γράμματος περιγραφή αντικειμένου	με 10	A	Οι πρώτες εντυπώσεις ενός ναυαγού	7	A
Δήγηση ταξιδιού	16	A	Ημερολόγιο ενός ναυαγού	9	A
Σύνταξη άρθρου με εντυπώσεις από εκδρομή	19	A	Μεταγραφή ιστορίας υπό άλλη εστίαση	14	A

Συνέχιση παραμυθιού	65	A	Συγγραφή μικρής ιστορίας με επιλεγμένες λέξεις (σύνθετες)	35	A
Σχεδιασμός αφίσας με θέμα τη δημοκρατία	75	A	Μετασχηματισμός παραμυθιού σε άλλη εξέλιξη	69	A
Σύνταξη επιστολής για διατήρησή camp προσφύγων στην περιοχή	84	A	Συγγραφή μικρής ιστορίας με επιλεγμένες λέξεις (ονοματικά σύνολα)	21	B
Σύνταξη άρθρου πλημμυρικές καταστροφές	13	B	Μεταγραφή κόμικ σε πεζή αφήγηση	27	B
Συγγραφή διαλόγων βάσει φωτογραφίας και περιγραφή της	18	B	Γέμισμα «μπαλονιών» σε κόμικ	28-30 & 57	B
Σύνταξη σύντομου άρθρου για τη σχολική ιστοσελίδα	52	B	Συγγραφή αστείας ιστορίας (με μεταφορικές εκφράσεις)	36	B
Μεταγραφή αφήγησης υπό άλλη εστίαση	57	B	Συγγραφή ιστορίας με ήρωες τον Καραγκιόζη, την Κοκκινοσκουφίτσα και τον Μ. Αλέξανδρο	39-40	B
Αφήγηση οικογενειακού περιστατικού	96	B	Σύνταξη άρθρου κατά του ρατσισμού	63	B
Μετατροπή κόμικ σε αφήγηση	20	Γ	Σύνταξη άρθρου (με επιλεγμένες εκφράσεις)	65	B
Σύνταξη ανακοίνωσης κι αφίσας (για θεατρική παράσταση)	48 & 51	Γ			

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, για τις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού, οι δραστηριότητες επικεντρώνονται στη σημασία των λέξεων, τη γραφή τους και τη συγγραφή «ποικίλων απλών γλωσσικών μορφών» και παραμυθιών, παράλληλα με την αναδιατύπωση ενός κειμένου. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα πρώτο τεύχος της Α΄ Δημοτικού (βιβλίο και τετράδιο εργασιών) δεν έχουν δημιουργικές δραστηριότητες, αλλά αφιερώνονται αποκλειστικά και μόνο στο γραφικό κι αναγνωστικό πεδίο της γλώσσας. Κι αυτό μολονότι στο ΑΠΣ της προσχολικής ηλικίας υπάρχουν δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής προγραφικού σταδίου. Στην Γ΄ και Δ΄ του Δημοτικού, αλλά στις δύο τελευταίες τάξεις, οι δραστηριότητες επεκτείνονται σε περιγραφές, αφηγήσεις, με έμφαση στην επιχειρηματολογία (υιοθεσία χώρων κτλ), μετατροπές κειμενικών ειδών με περιλήψεις ή αναπτύξεις και προτάσεις νέων τίτλων (Βακάλη, 2014:242). Χαρακτηριστικό είναι ότι στα εγχειρίδια της Γ΄ τάξης η ενότητα «Φαντάζομαι και παίζω» υπάρχει μόνο δύο φορές σε όλη τη σειρά της τάξης, ενώ σε κάθε ενότητα υπάρχουν οι ενότητες «Ξεκλειδώνω το κείμενο» και «παίζω με τις λέξεις» κ.ά.τ.

Σχετικά με το μάθημα της Γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο το ΔΕΠΠΣ αναφέρει ότι η διδασκαλία αυτού του μαθήματος έχει ως στόχο τον χειρισμό του προφορικού και γραπτού λόγου με επάρκεια, αυτοπεποίθηση, υπευθυνότητα και αποτελεσματικότητα. Η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως σύστημα επικοινωνίας, μέσο δράσης και αλληλεπίδρασης ανθρώπων και δημιουργίας πραγμάτων. Ο μαθητής δημοτικού πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι με τον λόγο του μπορεί να περιγράψει, να τροποποιήσει και να δημιουργήσει την πραγματικότητα. Μα η Δημιουργική Γραφή δεν είναι μάθημα Γλώσσας. Δεν έχει τα χαρακτηριστικά του μαθήματος παρότι χρησιμοποιεί τη γλώσσα· δουλεύει και κάνει πειραματισμούς με αυτή. Η κριτική, η διόρθωση και η αξιολόγηση δεν γίνεται με τον τρόπο που κάνει το παραδοσιακό σχολείο (Βασιλάκη και Γιαννακουδάκης 2009). Έτσι προάγεται και ο γενικότερος παιδευτικός στόχος οι μαθητές να μάθουν να συνεργάζονται, να επικοινωνούν και να αποδέχονται, μειώνοντας τελικά το φαινόμενο της περιθωριοποίησης κάποιων παιδιών (Μιχαήλ κ. συν., 2018).

Σε μία κριτική ματιά υπό την οπτική της Δημιουργικής Γραφής μπορούμε δούμε ότι στη Β΄ τάξη ζητείται συγγραφή λίστας ψώνια (τ.ερ. σελ. 19 τεύχ. Α), ενώ θα μπορούσε να υπάρχει αφήγηση ιστορίας με θέμα την αγορά αγαθών εμπεριέχοντας τη λίστα για ψώνια. Αντίστοιχα, η συγγραφή οδηγιών φύτευσης κάκτου (τ.ερ. σελ. 59, τ. Β) θα μπορούσε να υλοποιηθεί ως αφήγηση με κάθε πιθανό ενδεχόμενο, όπως και οι συνταγές στην ίδια τάξη (τ.ερ. σελ. 58-59) ή σε ανάλογες ασκήσεις για μαγειρική της Δ΄ Δημοτικού (τ.ερ. σελ. 73) ή οδηγίες κοπής (τ.ερ.

σελ. 9, τ. Β). Στην Δ΄ Δημοτικού στο βιβλίο του μαθητή οι δημιουργικές ασκήσεις είναι σχετικά λίγες. Ο βασικός προσανατολισμός των ασκήσεων είναι η μετατροπή των χρόνων σε μη λογοτεχνικά κείμενα κι η αναμάσηση των ασκήσεων διήγησης βάσει εικόνων, ενώ θα μπορούσαν να διδαχθούν οι γλωσσικές ενότητες και μέσω λογοτεχνίας· για παράδειγμα το τροχαίο ατύχημα/οδική ασφάλεια θα μπορούσε να διδαχθεί με την «ποδηλάτισσα» του Ελύτη. Οι γραμματικές ασκήσεις και οι ερωτήσεις κατανόησης των κειμένων υπερισχύουν όλων.

Και το ίδιο ισχύει και στην Ε΄ Δημοτικού. Υιοθετούνται ακόμα ασκήσεις που εντάσσονται στις δημιουργικές, αλλά είναι κατάλληλες για μικρότερες τάξεις³. Χαρακτηριστικό είναι στο κεφάλαιο «μυστήρια-επιστημονική φαντασία» δεν ζητείται να γράψουν ένα μυθοπλαστικό κείμενο για ταξίδι στο παρελθόν (με χρονομηχανή, βλ. β.μ. σελ. 66, τ. Β), αλλά μόνο να επιχειρηματολογήσουν γιατί επιλέγουν εκείνη την εποχή (ενώ δε ζητείται να επιχειρηματολογήσουν για τα ηλεκτρονικά παιχνίδια). Στην ίδια κατεύθυνση δεν ζητείται ένα μυθοπλαστικό κείμενο για κατοικίδια, ή για τη μουσική, αλλά προσωπικό κείμενο επιχειρηματολογίας. Αναλόγως η ζητούμενη σύνταξη κειμένου με θέμα τη θεά από ένα διαστημικό σταθμό (βλ. β.μ. σελ. 80, τ. Γ) ή για προσσελήνωση (σελ. 90) δεν προτείνει ένα μυθοπλαστικό κείμενο με αυτό το θέμα. Ακόμα και η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων όπως μπαίνει στο σχολικό εγχειρίδιο (β.μ. σελ. 46-48, τ. Β) θυμίζει άσκηση, κάτι που αποθαρρύνει τον μαθητή και τη μαθήτριά από την ευχαρίστηση της ανάγνωσης. Ενώ η τυποποιημένη μορφή που έχουν, θυμίζει φύλλο εργασίας για το σπίτι. Όπως σημειώνει ο Κωτόπουλος (2011:7)

«έτσι δημιουργούνται καταπιεστικές συμπεριφορές που δεν θεωρούνται συνειδητά καταπιεστικές, π.χ. το να διαβάζουν όλα τα παιδιά το ίδιο βιβλίο, την ίδια χρονική περίοδο και να απαντούν στις ίδιες ερωτήσεις. Πολύ σκληρότερο ακόμη, να συμπληρώνουν όλα τα παιδιά το ίδιο χαρτί επικοινωνίας, που λειτουργεί ως έλεγχος και επιβεβαίωση ανάγνωσης. Να περιστέλλεται έτσι το ουσιαστικότερο δικαίωμα της ανάγνωσης, δηλαδή η προσωπική πρόσληψη του κειμένου, η υποκειμενική διάσταση στην προσέγγιση του βιβλίου».

Σε ανάλογα με τα δικά μας συμπεράσματα καταλήγει και η Βακάλη (2014:434).

«Είναι χαρακτηριστικό πως στην Α΄ και στη ΣΤ΄ Δημοτικού έχουμε περισσότερες περιπτώσεις συγγραφής ιστορίας, ενώ οι ασκήσεις για περιγραφές είναι περισσότερες σε Α΄ και Β΄ Δημοτικού –το μικρότερο ποσοστό το συναντάμε στη Δ΄ Δημοτικού. Οι περισσότερες ασκήσεις ζητάνε κείμενα πληροφοριακά και οι

³ βλ. ενδεικτικά άσκηση για σύνταξη ευχετήριας κάρτας (β.μ. σελ. 25, τ. Β).

λιγότερες κείμενα πειθούς –χωρίς σημαντικές διαφορές στην κατανομή των ποσοστώσεων. Οι περισσότερες ασκήσεις δε δίνουν προσδιορισμό για την έκταση και, όταν κατευθύνουν με οδηγίες, αυτές δίνονται με συγκεκριμένες ερωτήσεις για το περιεχόμενο του κειμένου ή αφορούν το είδος του. Οι περισσότερες ασκήσεις ζητούν γραπτό λόγο που δεν απευθύνεται σε κάποιον. Όσα γραπτά κείμενα έχουν συγκεκριμένο αποδέκτη, αυτός είναι φίλος, συμμαθητής ή συνομήλικος κατά βάση».

Πολλές ασκήσεις αφορούν σύνταξη επιστολής στο Δήμαρχο ή γράμματος σε κάποιο αγαπημένο πρόσωπο⁴. Ωστόσο, αυτές οι ασκήσεις δεν συνιστούν δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής. Επιμένουν στην επικοινωνιακή διάσταση της γλώσσας και τη διατύπωση επιχειρημάτων για ένα συγκεκριμένο θέμα. Απουσιάζει η ελευθερία στη δομή που θα είχε ένα δημιουργικό κείμενο, ειδικά μάλιστα όταν οι εν λόγω δραστηριότητες συνοδεύονται από κατευθυνόμενες ερωτήσεις. Αναλόγως η τοποθέτηση στη σωστή σειρά παραγράφων παραμυθιού ή αφήγησης –ειδικά στις μεγάλες τάξεις⁵– δεν συνιστά δημιουργική δραστηριότητα, επειδή δεν αφήνει ελευθερίες στον μαθητή και τη μαθήτριά να οργανώσουν εκείνοι, όπως επιθυμούν, την ύλη/πλοκή, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει μία μόνο οπτική και ορθή σειρά γεγονότων στην αφήγηση.

Αν και δεν θεωρούμε ότι οι ασκήσεις, που απαιτούν μεταγραφή ενός κειμένου με συνώνυμα σε επιλεγμένες λέξεις, κινούνται στο πνεύμα της Δημιουργικής Γραφής, επειδή ακριβώς τα κείμενα που δίδονται είναι κατασκευασμένα κι όχι λογοτεχνικά/αυθεντικά, οι αντωνυμικές ασκήσεις και οι προσδιοριστικές είναι στη θετική κατεύθυνση, όταν δεν οδηγούν σε κλειστές απαντήσεις, αλλά αφήνουν ελεύθερο τον μαθητή και τη μαθήτριά εκείνοι να το μετασχηματίσουν. Δημιουργικές κρίνουμε και τις ασκήσεις που ζητούν την αλλαγή ύφους σε κείμενα μέσω γραμματολογικών παρεμβάσεων (αλλαγή έγκλισης, αφαίρεση επιθέτων ή μετατροπή άρθρων), όταν πρόκειται για αυτούσια λογοτεχνικά ή αυθεντικά κείμενα, επειδή δείχνουν με τρόπο βιωματικά πώς αλλάζει το ύφος μέσα από φαινομενικά ανούσιες αλλαγές. Ενδιαφέρουσες, ωστόσο, και στη σωστή κατεύθυνση, για μία θεατρολόγο όπως η γράφουσα,

⁴ βλ. ενδεικτικά (i) σύνταξη γράμματος (Α΄ Δημοτικού, τ.ερ. σελ. 32, τ. Α), (ii) σύνταξη γράμματος για την ειρήνη στον κόσμο (Γ΄ Δημοτικού, τ.ερ. σελ. 66, τ. Β), (iii) σύνταξη επιστολής στον δήμαρχο ή σε μια περιβαλλοντική οργάνωση σε σχέση με τη μόλυνση του περιβάλλοντος (Δ΄ Δημοτικού, τ.ερ. σελ. 38, τ. Α), (iv) σύνταξη ηλεκτρονικού μηνύματος για οικολογικό θέμα (Δ΄ Δημοτικού, τ.ερ. σελ. 43, τ. Α), (v) σύνταξη επιστολής στον δήμαρχο με αναφορές στα προβλήματα των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Δ΄ Δημοτικού, τ.ερ. σελ. 47-48, τ. Β).

⁵ βλ. ενδεικτικά (i) β.μ. Ε΄ Δημοτικού, σελ. 84, τ. Γ, (ii) β.μ. ΣΤ΄ Δημοτικού, σελ. 26, τ. Β, (iii) τ.ερ. σελ. 50, τ. Α, (iv) τ.ερ. σελ. 62, τ. Β.

είναι οι δραστηριότητες δραματοποίησης, που εντάσσονται σε όλα τα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού.

Στη ΣΤ΄ Δημοτικού, πιο ειδικά, παρατηρούμε ότι οι περισσότερες δραστηριότητες που προτείνονται από τα σχολικά εγχειρίδια

«αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου[...] Οδηγούν τον μαθητή σε επιλογές που μπορούν να τον βοηθήσουν στη συνειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ της πρόθεσης του συντάκτη ενός κειμένου και των γλωσσικών μέσων που απαιτούνται για να υπάρξει ανάλογο με την πρόθεση αποτέλεσμα» (Ιορδανίδου, κ. συν., 2011:12).

Τα βιβλία έχουν μια παιγνιώδη μορφή που υιοθετείται και στις ασκήσεις, επιδιώκοντας να ενεργοποιήσουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία των μαθητών, προσπαθώντας να φέρουν την καθημερινή ζωή στην τάξη, ως μίμηση.

Ενώ όμως, όπως είδαμε, το ΑΠΣ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο αξιολόγησης των δημιουργικών ασκήσεων, το Βιβλίο του Δασκάλου, δεν τις υιοθετεί ως μεθοδολογική πρόταση. Αντίθετα, επικεντρώνεται στην ετεροαξιολόγηση και σε άλλες μεθοδολογίες (Ιορδανίδου κ. συν., 2011:13-17). Μολονότι όλες είναι στη σωστή κατεύθυνση, κατά τη γνώμη της γράφουσας, και σύμφωνες με το πνεύμα της Παιδαγωγικής, εντούτοις δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε πραγματικά δημιουργικές δραστηριότητες ή σε συνθήκες ενός εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής. Οι δημιουργικές δραστηριότητες έχουν μία διττή αξιολογική υπόσταση: ως άσκηση και ως αυταξία· κατά πόσο δηλαδή το κείμενο του μαθητή απαντά στο ζητούμενο της άσκησης και ταυτόχρονα, αλλά διακριτά, κατά πόσο στέκεται μόνο του το κείμενο, ως αυταξία. Αν και σε τούτο μπορεί να τεθεί το ζήτημα της ετεροαξιολόγησης, σε ένα εργαστήριο η κριτική θα γίνει ως συζήτηση, μακράν της βαθμολογικής κλίμακας, αφού δεν υπάρχει σωστό ή λάθος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ενδεικτικές δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής

Με τις ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής, ως αντικείμενο αναστοχασμού δεν νοείται μόνο το κείμενο αλλά και η ίδια η εμπειρία, ο εαυτός μας. Αυτό γίνεται καθώς με κάθε κείμενο δεν αποκτούμε εμπειρίες μόνο σχετικές με το κείμενο αλλά και με τον ίδιο μας τον εαυτό. Όπως αναφέρει και η Αναγνώστου (2018:12) με τις ασκήσεις γραφής μπορούν να παραχθούν και άλλες «σχηματισμένες» οπτικές και μέσα από αυτές μεγαλύτερος βαθμός απροσδιοριστίας και πρόκλησης, που θα υποψίαζε τους μαθητές για την πολλαπλότητα και τη συνθετότητα της αναζήτησης νοήματος με βάση τις συντεταγμένες ενός κειμένου, δοκιμή η οποία θα μπορούσε να θέσει σε δοκιμασία τα όρια της ίδιας της εμπειρίας τους και δυνητικά να προκαλέσει διεύρυνση της.

Οι ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής που ακολουθούν στο επόμενο κεφάλαιο μπορούν να ονομαστούν δραστηριότητες οι οποίες ζητούν *κείμενα μέσα στο κείμενο*. Στηρίζονται στα διδασκόμενα κείμενα και διεκδικούν από τον μαθητή να διαδράσει με αυτά με τρόπο επινοητικό και δημιουργικό. Οι δραστηριότητες τούτες στοχεύουν στη συνάντηση του μαθητή με το κείμενο μέσα από άλλους δρόμους οι οποίοι προέρχονται από την αφηγηματολογία ή τη θεωρία. Κάποια από αυτά είναι η χρήση οπτικής γωνίας, εστίασης, φωνής, χρήση ρητορικών σχημάτων, η μετατόπιση εστίασης, η αλλαγή αφηγητή και της πλοκής, κ.ά. (Αναγνώστου, 2018).

Προτείνονται μια σειρά δημιουργικών δραστηριοτήτων που υποστηρίζουν τη γλωσσική εκπαίδευση, βάσει και των επιδιωκόμενων στόχων του ΑΠΣ για την ΣΤ΄ τάξη. Οι δραστηριότητες στηρίζονται στην υφιστάμενη διδακτέα ύλη της τάξης και αναφέρονται στο Βιβλίο του Μαθητή. Όλες οι προτεινόμενες δραστηριότητες συνοδεύονται από τη στοχοθεσία, σύμφωνα με το ΑΠΣ για τη Γλώσσα της ΣΤ΄ Δημοτικού. Ακολούθως καταθέτουμε το δικό μας project που έλαβε χώρα στο 1^ο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης (ΚΔΑΠ) Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου και συγκροτήθηκε με οκτώ (8) μαθητές της ΣΤ΄ τάξης που συμμετείχαν στα προγράμματα του ΚΔΑΠ.

Προτάσεις δημιουργικών δραστηριοτήτων βάσει των κειμένων του Βιβλίου του Μαθητή
Ενότητα 1 – Ταξίδια, τόποι, μεταφορικά μέσα

1. Ξαναγράψτε το ομοιοκατάληκτο ποίημα «*Ο θαλασσοπόρος*» σε ελεύθερο στίχο, αφαιρώντας την ομοιοκαταληξία, σπάζοντας τις στροφές, προσθέτοντας και αφαιρώντας λέξεις.
 - Στόχος που αφορά τη Δημιουργική Γραφή είναι η επιλογή και η εξοικείωση των μαθητών με τον ελευθερωμένο στίχο, να μάθουν τα χαρακτηριστικά του ώστε να μπορέσουν να παράγουν μέσα από τον μετασχηματισμό των κειμένων, σύμφωνα και με το ΑΠΣ για τη Γλώσσα.
 - Στόχος που αφορά τη γλωσσική καλλιέργεια των μαθητών να αναπτυχθεί η περιγραφική ικανότητα των μαθητών μέσα από έναν λόγο αφαιρετικό, όπως αυτόν που απαιτεί η ποίηση. Μαθαίνουν να αφαιρούν τις περιττές λέξεις και να αποδίδουν το νόημα που ενδιαφέρει με λιγότερες λέξεις, ελλειπτικές ή απλές προτάσεις.
2. Βρείτε δύο διαφορετικούς τίτλους για το κείμενο «*Τα ψάθινα καπέλα*».
 - Η άσκηση συμφωνεί με τους στόχους του ΑΠΣ και εντάσσεται στις προτεινόμενες γλωσσικές δραστηριότητες για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού, για τη φωνολογική δομή των λέξεων, επικεντρώνοντας την προσοχή των μαθητών στο βασικό νόημα ενός κειμένου.
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής της δραστηριότητας είναι να ασκηθούν οι μαθητές κι οι μαθήτριες στη συμπύκνωση κειμένων.
3. Διαβάστε το κείμενο της συγγραφικής ομάδας στη σελίδα 10. Φανταστείτε ότι είστε ο παππούς της ιστορίας και γράφετε το γράμμα στον εγγονό σας. Τι ακριβώς λέει αυτό το γράμμα;
 - Στόχος που αφορά τη Δημιουργική Γραφή είναι η εξάσκηση των μαθητών με την περιγραφή θέματος από άλλη οπτική γωνία, ενώ γλωσσικός στόχος είναι η εξάσκηση στην περιγραφή χώρων και οικοδομημάτων.
4. Διαβάστε το κείμενο «*Ταξιδεύοντας με ελέφαντα*» και (α) γράψτε ένα δικό σας ταξιδιωτικό διήγημα συνδυάζοντας τη φαντασία και τον ρεαλισμό. Σε ποιο μέρος του πλανήτη θα ταξιδεύατε; Με τι μέσα; Μόνος/μόνη ή με παρέα; (β) μετατρέψτε το αφηγηματικό κείμενο σε εικονογράφημα.

- Στόχος, που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής, της δραστηριότητας είναι ο μαθητής να μάθει να αφηγείται πραγματικές και φανταστικές καταστάσεις και παράλληλα να δομεί διήγημα και να επεξεργάζεται κείμενα με αδρομερείς νοηματικές ενότητες και παραγράφους. Παράλληλα, ασκείται στη χρήση ομοδιηγητικής αφήγησης ενσωματώνοντας τον πρωτοπρόσωπο αφηγητή στη μυθοπλασία.
 - Γλωσσικός στόχος είναι η ένταξη μέσων μεταφοράς σε κείμενα με τις ιδιαιτερότητές τους ως προς την χρήση και τη λειτουργία τους.
5. Βλέπετε την ανακοίνωση για το διήμερο στον Παρνασσό και αποφασίζετε να πάτε. Στο ξενοδοχείο σας δίνουν ένα αναλυτικό πρόγραμμα με τις δραστηριότητες του διημέρου. Περιγράψτε τις.
- Στόχος που αφορά τη Δημιουργική Γραφή είναι η εξοικείωση του μαθητή με τον μετασχηματισμό κειμένων σε διαφορετικό είδος λόγου, για διαφορετικό σκοπό και η απόκτηση ευχέρειας στην κατασκευή περιγραφικών κειμένων.
 - Γλωσσικός στόχος είναι η ένταξη τουριστικών δραστηριοτήτων σε κείμενα, η εξοικείωσή τους με τη γλώσσα αναλυτικών προγραμμάτων δραστηριοτήτων, τουριστικών οδηγιών κ.ά.τ.

Ενότητα 2 – Κατοικία

6. Διαβάστε το ποίημα του Κωστή Παλαμά «Το σπίτι μου» και σχεδιάστε ένα καλλιγράφημα σπιτιού. Γεμίστε το με τις λέξεις που σας έκαναν εντύπωση από το ποίημα. Έπειτα, δημιουργήστε μία ακροστιχίδα με τη λέξη ΣΠΙΤΙ.
- Πρόκειται για μία άλλη παιγνιώδη μετατροπή κειμένου. Στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις ιδιαιτερότητες της δομής διαφόρων ειδών περιγραφικών κειμένων.
 - Στόχος γλωσσικός είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών μέσα από τη εξοικείωση με την αφαιρετικότητα του ποιητικού λόγου.
7. Στο κείμενο «*Το σπίτι του ποιητή Καβάφη*» αντικαταστήστε το γ' ενικό με α' γραμματικό πρόσωπο. Γράψτε ξανά το κείμενο από την αφηγηματική σκοπιά του ποιητή Καβάφη.
- Ο μαθητής αφηγείται το θέμα από άλλη οπτική γωνία κι έτσι μαθαίνει να αναγνωρίζει το επίπεδο ύφους ενός κειμένου και να κρίνει, αν είναι κατάλληλο για το θέμα του κειμένου

ώστε να το μετατρέψει (στόχος Δημιουργικής Γραφής), ενώ παράλληλα, ασκείται στην μετατροπή κειμένου από γραμματική σκοπιά, μακριά από τις τυποποιημένες ασκήσεις (γλωσσικός στόχος), ασκούμενος/ασκούμενη στα πρόσωπα του ρήματος.

8. Φανταστείτε ότι φοράτε ένα ζευγάρι μαγικά γυαλιά και με αυτά βλέπετε το εσωτερικό των σπιτιών. Διαλέξτε μία από τις αγγελίες της Α΄ ή Β΄ στήλης και προσπαθήστε να φανταστείτε πώς είναι το εσωτερικό του σπιτιού. Περιγράψτε το με λεπτομέρειες χρησιμοποιώντας ποικίλα επίθετα και παρομοιώσεις.
 - Με την άσκηση ασκείται ο μαθητής στη χρησιμοποίηση τοπικών και χρονικών προσδιορισμών, επίθετα ή αριθμητικά σύμφωνα και με τους στόχους του κεφαλαίου, ασκώντας τη φαντασία του. Επίσης, μαθαίνει να περιγράφει τον χώρο, ως σκηνικό δράσης (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
9. Παρατηρήστε προσεκτικά την εικόνα του άρθρου «*Κόριε, μας ενοχλείτε...*». Φανταστείτε τον λόγο που έχουν βγει στο μπαλκόνι όλοι οι ένοικοι της πολυκατοικίας και γράψτε τα πιθανά σενάρια.
 - Οι μαθητές μαθαίνουν να γράφουν μικρά κείμενα με βάση τον κόσμο της εμπειρίας τους και να εξιστορούν ολοκληρωμένα συμβάντα, στα οποία, μπορεί να έλαβαν μέρος ή όχι, υιοθετώντας και στοιχεία που διδάχθηκαν από το κεφάλαιο του βιβλίου (στόχος Δημιουργικής Γραφής). Είναι δυνατή να γίνει μετατροπή του κειμένου που θα προκύψει σε θεατρικούς διαλόγους, ώστε να προκύψουν παράλληλες σκηνές, ανάλογα με την επιλογή των μαθητών.
 - Οι μαθητές εξοικειώνονται με τη χρήση του προφορικού λόγου σε κείμενα χρησιμοποιώντας τους αναγκαίους ρηματικούς κάθε φορά χρόνους (γλωσσικός στόχος).

Ενότητα 3 – 28^η Οκτωβρίου

10. Μετασχηματίστε το ποίημα «*Η τελευταία Π.Α. εκατονταετία*» του Γιάννη Ρίτσου σε διήγημα. Δημιουργήστε δικούς σας χαρακτήρες που να περνούν τις ίδιες κακουχίες.
 - Η άσκηση, ως γλωσσικός στόχος, σκοπεύει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο ποιητής χρησιμοποιεί τα γλωσσικά μέσα, για να προκαλέσει εντυπώσεις.
 - Μαθαίνουν σταδιακά να οικοδομούν πλοκή και να χτίζουν χαρακτήρες. Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να μάθουν να συγγράφουν

δικά τους διηγήματα, εκφράζοντας τόσο τις δικές τους αγωνίες όσο κι εκείνες άλλων (ενσυναίσθηση). και στην εξοικείωση του παιδιού με στοιχεία δομής και περιεχομένου της μικρής πεζής φόρμας.

11. Διαβάστε το θεατρικό κείμενο «*Η μικρή Ελλάδα υψώνει τη φωνή της*». Γίνετε δημοσιογράφοι για μια μέρα και πάρτε συνέντευξη από τον ηλικιωμένο πλέον φαντάρο της δεύτερης σκηνής, τον Διαβάκη. Γράψτε τις ερωτήσεις και προσπαθήστε να φανταστείτε ποιες θα ήταν οι απαντήσεις του.
 - Η μαθήτρια κι ο μαθητής εξοικειώνονται με διαφορετικά είδη προφορικού λόγου (εδώ με συνέντευξη) και την προετοιμασία αυτής συντάσσοντας ερωτηματικές προτάσεις (γλωσσικός στόχος).
 - Ταυτόχρονα μαθαίνουν να στήνουν διαλόγους (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
12. Αφηγηθείτε την ιστορία «*Ηρθαν*» θεωρώντας ότι ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής είναι ηλικιωμένος. Έπειτα, γράψτε ξανά το κείμενο κάνοντας την ιστορία να αρχίζει από το τέλος προς την αρχή.
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να εισάγουμε τον μαθητή και τη μαθήτρια βαθύτερα τον μαθητή στην πλοκή της ιστορίας και να καλλιεργήσει την ενσυναίσθηση, ενώ παράλληλα σύμφωνα και με το ΑΠΣ αλλάζει την πλοκή της ιστορίας.
 - Γλωσσικός στόχος είναι η εξάσκηση στη χρήση των γραμματικών προσώπων και των ρηματικών χρόνων.

Ενότητα 4 – Διατροφή

13. Διαβάστε το ποίημα «*Η πολύ λαίμαργη φάλαινα που έφαγε τη θάλασσα*» και συνθέστε ένα λιμερικό, παρουσιάζοντας τη λαίμαργη φάλαινα.
 - Οι μαθητές εξοικειώνονται με άλλα είδη λόγου και φόρμες. Παράλληλα, υπηρετείται ο θεματικός στόχος του κεφαλαίου (γλωσσικός στόχος).
 - Μαθαίνουν να γράφουν λιμερικό με την παιγνιώδη διάθεσή του.
14. Διαβάστε τη συνταγή για τα μακαρόνια με κιμά και γράψτε τη σε μορφή ποιήματος.
 - Οι μαθητές μαθαίνουν να γράφουν δικά τους ποιήματα (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

- Η άσκηση ως γλωσσικό στόχο έχει να αντιληφθεί ο μαθητής τις σχέσεις μεταξύ των προθέσεων του γράφοντος και της γλωσσικής μορφής ή του είδους του λόγου που χρησιμοποιεί, αξιοποιώντας διάφορες εγκλιτικές μορφές του ρήματος (που εξετάζει το κεφάλαιο) και ξεφεύγοντας από τη στεία καταλογογράφηση μιας λίστας.
15. Γράψτε ένα διήγημα με αφορμή τις εικόνες της σελ. 51.
- Σύμφωνα και με το ΑΠΣ, στόχος είναι να μπορεί ο μαθητής να συμπληρώσει μια ημιτελή ιστορία και να αποδίδει γραπτά μια ιστορία που απεικονίζεται σε σειρά εικόνων (γλωσσικός στόχος), εντοπίζοντας τη διαφορά ανάμεσα στην εικόνα ενός αντικειμένου και στη γραπτή απόδοσή του με λέξη (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
16. Παρατηρείστε τα τέσσερα διαφημιζόμενα προϊόντα των σελίδων 53, 54, 55 και κατασκευάστε για το πρώτο προϊόν ένα σοβαρό στιχούργημα, για το δεύτερο ένα χιουμοριστικό, για το τρίτο ένα δραματικό και για το τέταρτο ένα σατιρικό (προτείνεται να γίνει ομαδοσυνεργατικά σε τρεις ομάδες, εφόσον το επιτρέπει η σύσταση της τάξης).
- Με τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές αντιλαμβάνονται τη διαφορετική χρήση της γλώσσας στην κατασκευή διαφορετικής ανάγκης λογοτεχνικών κειμένων και μαθαίνουν να συνεργάζονται, σύμφωνα και με τις αρχές της Δημιουργικής Γραφής και με του ΑΠΣ (στόχος Δημιουργικής Γραφής). Διδάσκονται τη δομή και τις τεχνικές ποιητικών κειμένων με διαφορετικές απαιτήσεις στο ύφος και την επιλογή λεκτικών συνόλων
 - Οι μαθήτριες κι οι μαθητές ασκούνται στην ένταξη λέξεων με αστείο ή σοβαρό περιεχόμενο, στην αξιοποίηση δραματικού ή σαρκαστικού λεξιλογίου (γλωσσικός στόχος).
17. Στο παραμύθι «*Η χελώνα και ο Ρεβιθάκης*» παρατηρείται έντονα το στοιχείο του διαλόγου. Κάντε το διήγημα με συνεχή αφήγηση σε πλάγιο λόγο και σκεφτείτε τι εξώφυλλο θα ταίριαζε σε μια αυτοτελή έκδοση του κειμένου.
- Καλλιεργείται η δυνατότητα του μαθητή να μάθει να επιλέγει τα στοιχεία, που ενδιαφέρουν περισσότερο για τον μετασχηματισμό ενός κειμένου, και να αξιοποιεί ορθά τον πλάγιο λόγο αισθητοποιώντας με πρακτικό και παιγνιώδη τρόπο την έννοια της γλωσσικής δομής και διαπιστώνοντας τις δυνατότητες αφαίρεσης, προσθήκης και αλλαγής σειράς στοιχείων της πρότασης, καθώς τις δυνατότητες μετασχηματισμού της για τις ανάγκες της επικοινωνίας. Εξοικειώνεται με τεχνικές αφήγησης με διάλογο

(στόχοι που προκύπτουν από τη Δημιουργική Γραφή).

- Ασκείται στη χρήση του πλάγιου λόγου και στη μετατροπή του ευθύ σε πλάγιο λόγο (γλωσσικός στόχος).

Ενότητα 5 – 17 Νοέμβρη

18. Το ποίημα «Οι τρεις μέρες» δίνεται σε φωτοτυπία γραμμένο χωρίς στίχους και στροφές στη ροή του πεζού λόγου. Χωρίστε το σε στροφές και στίχους (ελεύθερα).

Ήταν του αύριο η γενιά, δεκαοχτώ, δεκαεννιά, ήταν χιλιάδες τα παιδιά και τρία τα μερόνυχτα. Την πρώτη μέρα τραγουδούν, την πρώτη νύχτα μάς καλούν, την πρώτη μέρα η λευτεριά γραμμένη λέξη με μπογιά. Τη δεύτερη τη μέρα τους, τη μάνα, τον πατέρα τους καμώνονται πως τους ξεχνούν κι όλη μέρα τραγουδούν. Την τρίτη τη φαρμακερή φωνή λαλεί από το πρωί το όνειρο να μη χαθεί κι η ιστορία να γραφτεί. Ήταν του σήμερα η γενιά, παιδιά με ανοιχτή καρδιά, τα σημαδέψαν στα τυφλά και σκότωσαν τη λευτεριά.

- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τη χρήση του ποιητικού λόγου, τη διάκριση των στροφών και των στίχων βάσει του νοήματος.
 - Γλωσσικός στόχος είναι να αναγνωρίζουν οι μαθητές τις φωνηματικές μονάδες του λόγου σε ένα κείμενο, όπως ταιριάζουν νοηματικά ή ηχητικά (ομοιοκαταληξία).
19. Γράψτε ένα δικό σας σύντομο διήγημα (ή ποίημα) ενσωματώνοντας αναπαραστάσεις από τις φωτογραφίες της εποχής.
- Η άσκηση καλύπτει τη διαθεματική στόχευση σύνδεσης της Ιστορίας με τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία, μεταφέροντας τον μαθητή στο παρελθόν (ιστορική ενσυναίσθηση). Ο μαθητής έρχεται σε επαφή με το λεξιλόγιο και τη συνθηματολογία της εποχής (γλωσσικός στόχος).
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι οι μαθητές να μάθουν τις βασικές αρχές συγγραφής ενός διηγήματος (επιλογή αφηγητή και εστίαση, σχεδιασμός βασικής πλοκής κ.ά.τ).

Ενότητα 6 – Η ζωή σε άλλους τόπους

20. Διαβάστε το ποίημα της σελίδας 79 και γράψτε ένα δικό σας ποίημα, που να συνομιλεί (ποιητικός διάλογος) με τον Σεφέρη, σε ελεύθερο στίχο. Σχολιάστε το ποίημα, ζητήστε εξηγήσεις και απορήστε.
- Μέσα από τον ποιητικό διάλογο ο μαθητής κατανοεί βαθύτερα τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα γλωσσικά μέσα και εξοικειώνεται διαισθητικά με απλά κείμενα νεωτερικής λογοτεχνίας. Μαθαίνει να συνθέτει ποιήματα και να συνομιλεί με την ποιητική παράδοση (δημιουργικοί στόχοι).
 - Γλωσσικός στόχος είναι η άσκηση των μαθητών με την ομοιοκαταληξία, αναζητώντας ομόηχες καταλήξεις λέξεων, με χιουμοριστικό περιεχόμενο..
21. Παρατηρείστε προσεκτικά την εικόνα της σελίδας 80. Σχεδιάστε φυσαλίδες πάνω από τα πρόσωπα των φωτογραφιών και γράψτε διαλόγους.
- Με τρόπο παιγνιώδη εξασκείται στη συγγραφή ενός σεναρίου κόμικ βάσει εικόνων (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Οι μαθητές ασκούνται στη δημιουργία διαλόγων και στη σύνθεση πλοκής με το κατάλληλο λεξιλόγιο.
22. Γράψτε μια εντελώς διαφορετική ιστορία με τον ίδιο πρωταγωνιστή–αφηγητή του κειμένου «*Σπίτι μας είναι η γη*».
- Ο μετασχηματισμός μιας ιστορίας ή το επαναγράψιμό της (σύμφωνα και με το ΑΠΣ) αποτελούν βασικές μεθοδολογικά δραστηριότητες της Δημιουργικής Γραφής, καθώς βιωματικά διδάσκουν τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο κάποιοι βιώνουν μια ιστορία και εξοικειώνουν το παιδί με στοιχεία δομής και περιεχομένου των λογοτεχνικών κειμένων και τη λειτουργία του αφηγητή.
23. Στο απόσπασμα της «*Αιολικής γης*» του Ηλία Βενέζη να κάνετε πιο έκδηλη την ψυχολογική κατάσταση του παππού προσθέτοντας λέξεις ή φράσεις.
- Ο μαθητής συμμετέχει με τον τρόπο αυτό βαθύτερα στην ιστορία και διδάσκεται τη βασική αρχή του «δείξε, μην το λες» (show, don't tell) (στόχος Δημιουργικής Γραφής) και ταυτόχρονα μαθαίνει να αξιοποιεί τη γλώσσα για την εκδήλωση συναισθημάτων (γλωσσικός στόχος).

24. Παρατηρείστε την εικόνα της σελίδας 88 και συνθέστε την αυτοβιογραφία της νεαρής Αφρικανής προσφυγοπούλας.
- Στόχος που αφορά τη Δημιουργική Γραφή: Καλλιεργείται η ενσυναίσθηση του μαθητή για τον «Ξένο» κι έρχεται σε επαφή με την αυτοβιογραφία (και τη βιογραφία) ως κειμενικό είδος.
 - Γλωσσικός στόχος: Ασκείται ο μαθητής σε αφήγηση σε α' γραμματικό πρόσωπο και στη διαφορετική χρήση των ρηματικών προσώπων σε γλωσσικό επίπεδο και άλλων λέξεων που συνδέονται με το ρήμα άμεσα ή έμμεσα (αδύνατοι τύποι ως αντικείμενα, κτητικά κτλ).

Ενότητα 7 – Η ζωή έξω από την πόλη

25. α) Συμπληρώστε τα κενά του ποιήματος «*Το σκιάχτρο*», σεβόμενοι το νόημα και τον ρυθμό.

Το 'ντυσαν με και το 'στησαν
στη μέση του μεγάλου..... για δράκο φύλακα.
Όμως εκείνο τα πουλιά κι εμάς
το ίδιο με τους ήλιους τους ηλιόσπορους.
Έτσι, σαν ήρθαν οι τιτιβίζοντας
και κάθισαν στο τρύπιο του,
τους πλατιά,
άνοιξε το στήθος του,
κι οι φίλοι του χτίσανε
πλάι στη αχυρένια του καρδιά.

(β) Έπειτα διαβάστε το πρωτότυπο ποίημα και συγκρίνετε τις λέξεις που συμπληρώσατε εσείς με εκείνες του πρωτότυπου ποιήματος, (γ) Στο ίδιο ποίημα βάλτε τα ρήματα σε Ενεστώτα. Τι παρατηρείτε ως προς το ύφος και τη ζωντάνια της αφήγησης; (δ) Αντικαταστήστε τις υπογραμμισμένες λέξεις του ποιήματος με άλλες συνώνυμες τους. Αλλάζει το ποίημα; (ε) Τώρα αντικαταστήστε τις λέξεις με διπλή υπογράμμιση με αντώνυμες (αντίθετα).

- Δημιουργικοί στόχοι: Με τις δραστηριότητες αυτές οι μαθητές εξοικειώνονται με την επιλογή των κατάλληλων λέξεων σε ένα κείμενο προκειμένου να διαμορφώσουν συγκεκριμένες εντυπώσεις (συναίσθημα, νόημα, διατήρηση μέτρου). Ταυτόχρονα, συνειδητοποιούν τη διαφορετική δομή περιγραφικών κι αφηγηματικών κειμένων.

- Γλωσσικοί στόχοι: Οι μαθητές ασκούνται στη χρήση ρημάτων σε ποιητικά κείμενα. Αντιλαμβάνονται τη διαφορετική σημασία της χρήσης ρημάτων σε διαφορετικούς χρόνους.
26. Υπογραμμίστε πέντε σχετικές και πέντε άσχετες μεταξύ τους λέξεις στο άρθρο «*Ολική καταστροφή στις καλλιέργειες*» και γράψτε δύο μικρά κειμενάκια εμπνεόμενοι από τις λέξεις που υπογραμμίσατε.
- Η δραστηριότητα στοχεύει στον εντοπισμό κειμενικών δεικτών (γλωσσικός στόχος) για τη σύνδεση φράσεων, παραγράφων και νοηματικών ενοτήτων. Οι μαθητές ασκούνται στη σύνταξη κειμένων μέσα σε ένα άλλο επικοινωνιακό πλαίσιο.
 - Ταυτόχρονα, ασκούνται στη σύνταξη κειμένων με δοσμένες λέξεις που καλούνται να τοποθετήσουν σε αυτά (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
27. Ξαναγράψτε την ιστορία «*Τριάντα εννιά καφενεία και ένα κουρείο*» αλλάζοντας το πρώτο πρόσωπο του αφηγητή σε γ' ενικό και μετά σε β' ενικό (προσέχουμε ιδιαίτερα τις αντωνυμίες, ενώ ενδέχεται να χρειαστούν κι άλλες μικρότερες αλλαγές).
- Γλωσσικός στόχος: Η άσκηση στοχεύει στη γραμματική εξάσκηση των μαθητών μέσα από την αλλαγή του αφηγητή, διαπιστώνοντας τις νοηματικές σχέσεις κειμένου – ενότητας – παραγράφου – περιόδων και ότι ο λόγος οργανώνεται γύρω από το όνομα και το ρήμα. Παράλληλα, επιδιώκεται η εξάσκηση των μαθητών με την αφηγηματική περιγραφή του χώρου σε λογοτεχνικό κείμενο.
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής: η αλλαγή του αφηγητή βοηθά στην βαθύτερη κατανόηση των ρηματικών φαινομένων και στην ορθή κάθε φορά χρήση ρημάτων (αλλαγή υποκειμένου, συνδεόμενα κτητικά επίθετα ή έμμεσα αντικείμενα -αδύνατοι τύποι).
28. Διαβάστε το ημερολόγιο του Θοδωρή και της Μυρσίνης (σελ. 20-21) και συνεχίστε το γράφοντας και για τον Αύγουστο μήνα. Έπειτα παρατηρείστε τους πίνακες ζωγραφικής των σελίδων 20-24 και προσπαθήστε να βρείτε με τη βοήθεια του δασκάλου σας ποιήματα και διηγήματα σχετικά με τον θερισμό.
- Επιδιώκεται η εξοικείωση με διαφορετικής μορφής κείμενα (ημερολόγιο) μαζί με τη συμπλήρωση της ιστορίας (διαφορετική πλοκή και η σύνδεση της κοινωνικής ζωής (θερισμός) με τη λογοτεχνία (γλωσσικός στόχος).

- Οι μαθητές συνεχίζουν την επαφή με τον ποιητικό λόγο, συγγράφοντας οι ίδιοι/ίδιες. Μελετούν τον ποιητικό λόγο και μαθαίνουν βιωματικά τα χαρακτηριστικά του (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

Ενότητα 8 – Χριστούγεννα

29. Διαβάστε τα παραδοσιακά κάλαντα των Χριστουγέννων και αποδώστε τα στην καθομιλουμένη σε πεζό λόγο.
- Καθώς στόχος της ενότητας είναι τα κείμενα δυνητικά να αξιοποιηθούν και στη σχολική γιορτή είναι μια ενδιαφέρουσα ευκαιρία ώστε τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με παλαιότερους (ή διαφορετικούς) τύπους της γλώσσας και να πλησιάσουν τον ιδιοματικό λόγο και εντοπίζοντας τις δομικές διαφορές από τον διδασκόμενο κανόνα της κοινής νεοελληνικής (γλωσσικός στόχος).
 - Παράλληλα, ασκούνται σε μετατροπή του ποιητικού κειμένου σε πεζό λόγο, στη μεταφορά του νοήματος ενός έργου και στη συμπύκνωση (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
30. Διαβάστε την ιστορία «*Τα Χριστούγεννα του υπολογιστή*» και εντοπίστε τους ήρωές της. Έπειτα (α) υπογραμμίστε τα ρήματα που προσδιορίζουν τη δράση του κάθε ήρωα και (β) δώστε ένα εναλλακτικό τέλος στην ιστορία.
- Με γλωσσικό στόχο η δραστηριότητα στοχεύει στο τρίτο επίπεδο γραμματικής, δηλαδή στη γραμματική του κειμένου και της επικοινωνίας και στην κατανόηση των ορίων και των εναλλακτικών δυνατοτήτων της γλώσσας. Οι μαθήτριες και οι μαθητές αντιλαμβάνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ρημάτων (τι δηλώνουν, τη χρονικά βαθμίδα και το ποιόν του ρήματος).
 - Στον δημιουργικό στόχο, οι μαθητές ασκούνται στην κατασκευή μιας ιστορίας και τον μετασχηματισμό (εδώ του τέλους) μιας δεδομένης ιστορίας, σύμφωνα και με τις προτάσεις του ΑΠΣ.
31. Να μπειτε στην ιστορία «*Το φλουρί του φτωχού*» ως ήρωες και να αλλάξετε την πλοκή.
- Η αλλαγή της πλοκής μιας ιστορίας είναι βασικός άξονας της Δημιουργικής Γραφής, καθώς εμπλέκει άμεσα τον μαθητή με το λογοτεχνικό κείμενο και συμφωνεί με το ΑΠΣ. Μαθαίνει να γράφει μικρά κείμενα με βάση τον κόσμο της εμπειρίας του και να

εξιστορεί ολοκληρωμένα συμβάντα, στα οποία, μπορεί να έλαβε μέρος ή όχι.

- Οι μαθητές, σύμφωνα και με τις προτάσεις του ΑΠΣ, μαθαίνουν να αλλάζουν τον αφηγητή και τις λειτουργίες του (στόχος Δημιουργικής Γραφής), ενώ παράλληλα σε γλωσσικό επίπεδο ασκούνται στη χρήση των ρηματικών προσώπων (γλωσσικός στόχος).
32. Διαβάστε την ιστορία της βασιλόπιτας και γράψτε όσες λέξεις σας έρχονται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη βασιλόπιτα (*ιδεοθύελλα*). Στη συνέχεια γράψτε μια δική σας χριστουγεννιάτικη ιστορία με τις λέξεις που σας ήρθαν στο μυαλό.
- Η ιδεοθύελλα είναι μία δημιουργική και παιγνιώδης κίνηση δημιουργίας συνειρμικών συσχετισμών πριν τη συγγραφή μιας ιστορίας, καθώς αποκαλύπτει σύνδεση λέξεων και φράσεων μεταξύ τους ως ένα βήμα προς την κατασκευή πλοκής (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Οι μαθητές ασκούνται στην αναζήτηση λέξεων που συνδέονται έμμεσα ή άμεσα με ένα θέμα και κάνουν ένα βήμα προς τη σύνδεση σημαίνοντος και σημειομένου (γλωσσικός στόχος).

Ενότητα 9 – Συσκευές

33. Προσπαθήστε να γράψετε ξανά τους στίχους του ποιήματος «*Αλιπούπολη*» αλλάζοντας τις συλλαβές, τη σειρά των λέξεων, προσθέτοντας παράλογες φράσεις ή εικόνες.
- Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τη διαφορετική χρήση της γλώσσας, αναζητώντας στη γλωσσική ποικιλομορφία κατάλληλους τύπους με παιγνιώδη επεξεργασία της γλώσσας, ενώ ταυτόχρονα ασκούνται στον συλλαβισμό (γλωσσικός στόχος). Στόχος στη συγκεκριμένη ενότητα είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις ιδιαιτερότητες της δομής διαφόρων ειδών κατευθυντικών κειμένων.
 - Εξασκούνται με την παιγνιώδη χρήση του λόγου και τη λεξιπλασία, τις περιγραφές και τους παράλληλους στίχους (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
34. Στις σελίδες 42-43 διαβάστε τις οδηγίες χρήσεις μιας καφετιέρας. Τι θα γινόταν εάν υπήρχε μια φανταστική συσκευή, όπως για παράδειγμα μια συσκευή δημιουργίας ονείρων ή παραμυθιών; Γράψτε ένα διήγημα με μία τέτοια φανταστική συσκευή, καταγράφοντας και τις οδηγίες χρήσεις.
- Στόχος είναι η επιλογή και η χρήση των κατάλληλων γλωσσικών μέσων για την

παραγωγή κειμένων σε διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο (εδώ η μετατροπή των οδηγιών σε διήγημα με τη δική του πλοκή). Σε γλωσσικό επίπεδο οι μαθητές διδάσκονται τους ρηματικούς τύπους που χρησιμοποιούνται σε οδηγίες (προστακτική, υποτακτική κτλ), καθώς και τον τρόπο σύνταξης κειμένων με οδηγίες.

- Εξοικειώνονται με τη συγγραφή διηγημάτων, την επιλογή χαρακτήρων, τη διαμόρφωση πλοκής κ.ά.τ. (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

35. Στις σελίδες 48-49 μπορείτε να βρείτε πολλές ενδιαφέρουσες ηλεκτρονικές διευθύνσεις. Επισκεφτείτε με τη βοήθεια του δασκάλου σας μερικές από αυτές και έπειτα σχεδιάστε στο χαρτί τη δική σας ιστοσελίδα. Μπορεί να είναι μία ιστοσελίδα με παιχνίδια, με ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το διάστημα ή μια ιστοσελίδα με ζωγραφική.

- Η δραστηριότητα είναι διαθεματική, συνδέοντας τις ΤΠΕ με τη Γλώσσα και τα Εικαστικά, βοηθώντας τους μαθητές να αναπτύξουν συνθετικές και κριτικές ικανότητες μαθαίνοντας να διακρίνουν τα κειμενικά είδη και τις διαφορετικές απαιτήσεις τους, να γράφουν πληροφοριακά κείμενα (γλωσσικός στόχος) και τις ουσιαστικές διαφορές τους από τα λογοτεχνικά κείμενα (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

36. Σκεφτείτε έναν χαρακτήρα και περιγράψτε τον (τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του, τις συνήθειές του, τη συμπεριφορά του κ.α.). Αντικαταστήστε τον στη θέση του καφετζή Γιάννη από το διήγημα «*Το μηχάνημα*».

- Ουσιαστικά η άσκηση εντάσσεται στην αλλαγή εστίασης και πλοκής, αφού προστίθεται ένας νέος χαρακτήρας που διαμόρφωσαν οι μαθητές. Τούτη η άσκηση μπορεί να είναι ομαδοσυνεργατική, βάζοντας όλη την τάξη να ορίσει τα χαρακτηριστικά του νέου ήρωα, μαθαίνοντας να στήνουν μυθοπλαστικούς χαρακτήρες (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
- Οι μαθητές ασκούνται στην επιλογή του κατάλληλου λεξιλογίου για την περιγραφή ανθρώπων, των χαρακτηριστικών της εμφάνισης και της συμπεριφοράς τους (γλωσσικός στόχος).

Ενότητα 10 – Ατυχήματα

37. Παρατηρήστε την εικόνα που συνοδεύει το ποίημα «*Η ιστορία του Ζάχου που Χαζεύει*» και γράψτε μία μικρή παράγραφο για την ιστορία που κρύβει. Στη συνέχεια διαβάστε το ποίημα και μετατρέψτε τους στίχους σε εικόνες.

- Η άσκηση εντάσσεται στη λογική δραστηριοτήτων μετατροπής εικόνων σε γραπτή αφήγηση και μετατροπής ενός κειμένου σε άλλο είδος αφήγησης (ποίηση σε εικόνες). Ο μαθητής μαθαίνει τη δομή του διηγήματος και ασκείται στην ανάπτυξη μιας πλοκής (δημιουργικοί στόχοι).
 - Σύμφωνα και με τους γραμματικούς στόχους της ενότητας, ο μαθητής διαπιστώνει και συνειδητοποιεί, τις λειτουργίες των βασικών όρων της πρότασης (γλωσσικός στόχος).
38. Αφού διαβάσετε το διήγημα «*Με λένε Σόνια*» γράψτε ένα λιμερικό παρουσιάζοντας τον «απρόσεκτο» κύριο Ντίνο. Έπειτα γράψτε του μία επιστολή δίνοντάς του συμβουλές, ώστε να είναι πιο προσεκτικός.
- Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με άλλα είδη (χιουμοριστικό ποίημα και επιστολικό κείμενο) αναπτύσσοντας τις δικές τους οπτικές πάνω σε ένα σοβαρό θέμα για την ελληνική κοινωνία και καταγράφοντας τους δικούς τους συλλογισμούς για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Καλλιεργείται η συνειδητοποίηση της σχέσης της λογοτεχνίας με την ανθρώπινη εμπειρία και, επομένως, η σημασία της για την κατανόηση του κόσμου και του εαυτού μας.
 - Μαθαίνουν να γράφουν λιμερικά και με τη σκωπτική τους διάθεση να σατιρίζουν με τη βοήθεια του ποιητικού λόγου (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
39. Βρείτε το επιμύθιο της ιστορίας «*Δρόμο παίρνω... δρόμο αφήνω!*» και γράψτε ένα κείμενο με διαφορετική πλοκή.
- Το επιμύθιο είναι βασική διδακτική μονάδα του μύθου (βλ. Αίσωπος). Γλωσσικός στόχος είναι οι μαθητές να εξοικειωθούν με την αποφθεγματική χρήση της γλώσσας βάσει μιας ιστορίας, ενώ έχουν την ευκαιρία να αλλάξουν την πλοκή της· πλέον επέρχεται μία διάκριση ανάμεσα στις προθέσεις του γράφοντος και της γλωσσικής μορφής ή του είδους του λόγου που χρησιμοποιεί. Σύμφωνα και με το ΑΠΣ, οι μαθητές κατανοούν και αποδέχονται τη σχετικότητα και την πολλαπλότητα των ερμηνευτικών προσεγγίσεων, καθώς και μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν κριτικά και τις δικές τους ερμηνευτικές προτάσεις.
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να διδαχθούν οι μαθητές πώς γράφονται οι μύθοι και τα βασικά τους χαρακτηριστικά (σύντομη έκταση, διδακτικός στόχος, πολύ απλή έκταση, χρήση ζώων ως χαρακτήρων κτλ) και τις

διαφορές τους από τα παραμύθια και τα χαρακτηριστικά εκείνων (μεγαλύτερη έκταση, πιο περίπλοκη πλοκή με περισσότερες ανατροπές, προπτικό μοντέλο -αρχική κατάσταση, απαγόρευση, παραβίαση κτλ).

40. Στη σελίδα 71 υπάρχουν οκτώ σκίτσα. Βάλτε τα σε σειρά προκειμένου να αποτελέσουν διαφορετικά επεισόδια μιας ιστορίας και γράψτε λεζάντες κάτω από αυτά.
- Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν για την επιλογή κατάλληλων φραστικών επιλογών και διατύπωσης, με κριτήριο τον εκάστοτε στόχο του λόγου τους, μέσα από τη συγγραφή βάσει μιας έτοιμης πλοκής (γλωσσικός στόχος).
 - Μαθαίνουν να κατανοούν την έννοια της πλοκής και την οικοδόμησή της και να κατασκευάζουν διαλόγους υπηρετώντας την εξέλιξη της πλοκής (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
41. Βρείτε κοινές αντιποιητικές λέξεις στο άρθρο «*Οικιακές...παγίδες για παιδιά*», που όταν τις δέσετε μεταξύ τους μπορούν να απελευθερώσουν ποιητική ενέργεια.
- Στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την έννοια της μεταφοράς και με τα χαρακτηριστικά του ποιητικού λόγου, και η διερεύνηση του συναισθήματος που κρύβουν ποιητικές ή άλλες φράσεις (γλωσσικός στόχος).
 - Βιωματικά μαθαίνουν να διερευνούν όλους τους συντελεστές και τους αναγκαίους παράγοντες που συμβάλλουν στην παραγωγή και στην πρόσληψη των λογοτεχνικών κειμένων (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

Ενότητα 11 – Συγγενικές σχέσεις

42. Γράψτε τη ραψωδία από τη συνάντηση Τηλέμαχου-Οδυσσέα σαν σε σύντομη είδηση σε μονόστηλο εφημερίδας.
- Ο μετασηματισμός επιδιώκει την εξάσκηση με τα γλωσσικά χαρακτηριστικά και την οργάνωση διαφορετικών κειμενικών ειδών μέσα από τη διαδικασία σύνθεσης ενός νέου κειμένου (γλωσσικός στόχος).
 - Οι μαθητές συνειδητοποιούν τις ιδιαιτερότητες της δομής αφηγηματικών κειμένων (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
43. Βάλτε τη δική σας μουσική υπόκρουση στην ανάγνωση της ιστορίας «*Ωρες με τη μητέρα*

μου». Στη συνέχεια προτείνετε έναν τίτλο για την αφίσα της σελίδας 85 και γράψτε μία μικρή ιστοριούλα εμπνεόμενοι από την αφίσα.

- Πρόκειται για μία παιγνιώδη προσέγγιση της διαθεματικότητας της τέχνης, συνδέοντας τη μουσική με τη λεκτική αφήγηση και την κατασκευή αφισών (διαθεματικός γλωσσικός στόχος).
 - Οι μαθητές διδάσκονται τη συμπύκνωση σε τίτλους και να αναγνωρίσουν τα βασικά στοιχεία μιας ιστορίας με απώτερο στόχο να μάθουν να δομούν ιστορίες και να ανακαλύπτουν στοιχεία ιστορίας σε εικόνες (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
44. Δώστε στους ήρωες της ιστορίας «Πρέπει να φανώ γενναίος» ονόματα που να τους ταιριάζουν και συνεχίστε την ιστορία.
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να μάθουν τα παιδιά πώς χτίζονται οι χαρακτήρες. Σταδιακά αποκτούν πιο παρεμβατικό ρόλο στις ιστορίες.
 - Γλωσσικός στόχος είναι να μάθουν να φτιάχνουν ονόματα. Τα ονόματα των ηρώων είναι πολύ σημαντικά σε μια ιστορία, καθώς πέρα από τα αστεία, αποκαλύπτουν πτυχές της ψυχολογίας ή του ρόλου τους σε μία αφήγηση/πλοκή. Τα ονόματα πρέπει να συνάδουν με την εξέλιξη των ηρώων μέσα στον μύθο.
45. Σκεφτείτε και γράψτε τι έκαναν πριν και μετά τη φωτογραφία οι εικονιζόμενοι της σελ. 92.
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να ασκηθούν οι μαθητές στη δημιουργία μιας απλής πλοκής μεταξύ διαφορετικών εικόνων μέσα από την περιγραφή και τη διαμόρφωση χαρακτήρων. Μαθαίνουν να εντοπίζουν στοιχεία ιστορίας στις εικόνες, που αργότερα ενσωματώνουν στη δική τους πλοκή.
 - Γλωσσικός στόχος είναι η χρήση επιθέτων και πλάγιου λόγου κατά την αφήγηση.
46. Αντικαταστήστε τα ρήματα του κειμένου «Μια οικογένεια ανάμεσα στις άλλες» με άλλα χωρίς να αλλάζει το νόημα (συνώνυμα).
- Οι μαθητές ανακαλύπτουν τη δυναμική της γλώσσας, αλλά μαθαίνουν και την επιλογή των κατάλληλων λέξεων, ανάλογα με το επικοινωνιακό πλαίσιο. Κάθε λέξη αλλάζει το συναισθηματικό φορτίο του στίχου, παρά τη διατήρηση του νοήματος (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Πειραματίζονται είναι να πειραματιστούν με τον συνταγματικό και τον παραδειγματικό

άξονα, να βρίσκουν συνώνυμα και να αναπαράγουν νοήματα (γλωσσικοί στόχοι).

Ενότητα 12 – 25^η Μαρτίου

47. Γράψτε το κλέφτικο τραγούδι «*Κάτω στον Βάλτου τα χωριά*» σε άλλη μορφή της ελληνικής γλώσσας (καθαρεύουσα, λαϊκή-μάγκικη, κυπριακή, κρητική).
- Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με παλαιότερες μορφές της γλώσσας και μαθαίνουν να τις προσαρμόζουν στη δική τους ή άλλη μορφή γλώσσας. Επιδιώκεται να εξοικειωθούν οι μαθητές με άλλους γλωσσικούς τύπους και διαλέκτους.
 - Στόχος είναι να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών και να ασκηθούν σε μεταποιήσεις κειμένων σε άλλα είδη.
48. Να μετατρέψετε το θεατρικό κείμενο «*Η πολιορκία και η έξοδος του Μεσολογγίου*» σε διήγημα.
- Στο αναλυτικό πρόγραμμα προβλέπεται η μετατροπή διαλόγου σε συνεχή λόγο (και αντίστροφα). Ως μία άλλη μορφή επεξεργασίας του λογοτεχνικού-αφηγηματικού κειμένου (δομή των επεισοδίων) φέρνει σε επαφή τον μαθητή με τις διαφορετικές μορφές της αφήγησης. Μαθαίνουν έτσι να διακρίνουν τα χαρακτηριστικά του αφηγηματικού και του διαλογικού κειμένου, ενώ μαθαίνουν τα χαρακτηριστικά του θεατρικού κειμένου σε αντιδιαστολή προς εκείνα του διηγήματος (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Μαθαίνουν παράλληλα, κατά τη μετατροπή, να χρησιμοποιούν τα ρήματα στο σωστό χρόνο, εκείνον που εξυπηρετεί την αφήγηση, και στον σχηματισμό τους (γλωσσικός στόχος).
49. Με αφορμή τον λόγο του Κολοκοτρώνη στην Πνύκα φανταστείτε ότι είστε ο πρόεδρος του μαθητικού συμβουλίου και εκφωνείτε τον δικό σας λόγο στους συμμαθητές σας για μια άδικη κατάσταση που επικρατεί στο σχολείο σας.
- Ως δημιουργικό στόχο η άσκηση στοχεύει να μάθουν τα παιδιά τα χαρακτηριστικά της ομιλίας ως κειμενικού είδους, συνδέοντας τα κείμενα ομιλίας με πραγματικά προβλήματα του σχολικού βίου και στην καταγραφής σκέψεων κι επιχειρημάτων που αναπτύσσονται προφορικά ή γραπτά. Συνειδητοποιούν πως η πρόταση παράγεται και λειτουργεί ως μονάδα επικοινωνίας μέσα σε συμφραζόμενα και σε πραγματικές περιστάσεις.

- Γλωσσικός στόχος της δραστηριότητας είναι να διδαχθούν βιωματικά οι μαθητές της χρήση του πρώτου ενικού και πληθυντικού αριθμού (μαζί με τις εξαρτώμενες αντωνυμίες, αδύνατοι τύποι, κτητικά κτλ), μέσα από τον ρητορικό λόγο, για να αγγίξουν το κοινό.

Ενότητα 13 – Τρόποι ζωής και επαγγέλματα

50. Μοιράζονται στους μαθητές οι στίχοι του ποιήματος «Χτίστες» του Χικμέτ (σελ. 7) ξεχωριστά σε μικρό χαρτάκι. Καλείστε να ανασυστήσετε το ποίημα με βάση το νόημα αλλά και τα τεχνικά χαρακτηριστικά του.
- Πρόκειται για μία άλλη εκδοχή της τοποθέτησης στη σωστή σειρά τμημάτων μιας αφήγησης (και η ποίηση είναι αφήγηση, όπως το πεζό). Εδώ όμως ο συντελεστής δυσκολίας είναι μεγαλύτερος, καθώς πρόκειται για ποιητική διήγηση. Ο μαθητής διαπιστώνει τις δυνατότητες αφαίρεσης, προσθήκης και αλλαγής σειράς στοιχείων και διαπιστώνει τις νοηματικές σχέσεις κειμένου – ενότητας – παραγράφου – περιόδων.
 - Οι μαθητές γνωρίζουν από έναν άλλο δρόμο τα χαρακτηριστικά του ποιητικού λόγου και μαθαίνουν να ανασυνθέτουν ποιήματα όχι μόνο βάσει νοήματος, αλλά και με βάση τον αριθμό συλλαβών ενός στίχου, το μέτρο του κ.ά.τ.
51. Να γράψετε τη συνέντευξη με τον κύριο Μανόλη σε πλάγιο λόγο.
- Γλωσσικός στόχος η εξοικείωση του μαθητή με την μετατροπή του ευθύ λόγου σε πλάγιο, μέσα σε πραγματικό κείμενο κι όχι με τυποποιημένες ασκήσεις.
 - Ο μαθητής, παράλληλα, διαπιστώνει ότι ο πλάγιος λόγος μειώνει τη ζωντάνια του ευθύ, ως ένα βήμα στην επιλογή του κατάλληλου ύφους ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε κειμένου (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
52. Διαβάστε τη συνέντευξη με τον Αντώνη και φανταστείτε ότι μπαίνει σε μια χρονομηχανή και ταξιδεύει στο μέλλον, στο έτος 3019. Πώς είναι άραγε η Αντίπαρος; Οι άνθρωποι; Τα σπίτια; Γράψτε ένα σχετικό διήγημα.
- Καθώς στόχος της ενότητας είναι η επανάληψη των ιδιοτήτων διαφόρων ειδών κειμένου (αφηγηματικό σε διαλογική μορφή, περιγραφικό), η άσκηση ως δημιουργικό στόχο έχει να καλλιεργήσει τη φαντασία κι επιδιώκει να φανεί η κατάλληλη χρήση των γλωσσικών μέσων για την παραγωγή των συγκεκριμένων κειμένων.

- Γλωσσικός στόχος της δραστηριότητας είναι η ορθή χρήση των χρόνων του ρήματος.
53. Θέλετε να πάρετε συνέντευξη από ανθρώπους (κάθε ηλικίας ενήλικες, παππούδες και γονείς) από τη γειτονιά σας για τον τρόπο ζωής στο χωριό ή στην πόλη. Σχεδιάστε τις ερωτήσεις της συνέντευξης. Τι θα τους ρωτούσατε;
- Γλωσσικός στόχος: Να ασκηθούν οι μαθητές στη χρήση ρηματικών προσώπων για απεύθυνση σε ευθύ λόγο (β' πληθυντικό πρόσωπο ή άλλο, ανάλογα με τις ανάγκες) και στην κατάλληλη επιλογή λεξιλογίου για προφορικό ύφος.
 - Στόχος που αφορά τη Δημιουργική Γραφή: Οι μαθητές κατακτούν σταδιακά κατακτήσει την έννοια του ύφους και τις τεχνικές της συνέντευξης.
 - Η άσκηση κάνει ένα ακόμα βήμα στην εξοικείωση των μαθητών με τον προφορικό λόγο μέσα από την επεξεργασία και κατάρτιση ενός ερωτηματολογίου συνέντευξης. Ο λόγος συνοδεύεται από την κατάλληλη ερώτηση, ενώ λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός οικειότητας που υφίσταται με τον ερωτώμενο.
54. Φαντάσου την Μπεν Λάκνταρ του άρθρου «*Επιστήμη με άρωμα γυναίκας*» την ώρα που βρίσκεται στο εργαστήριο. Τι κάνει; Τι λέει; Πώς αισθάνεται; Γράψτε ένα μικρό διήγημα σε α' πρόσωπο.
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι εξοικειωθεί ο μαθητής με τα χαρακτηριστικά του διηγήματος και να «μπει» στην «ψυχή» του ήρωα μέσα από την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, ώστε για να καταλάβουν πώς εκφράζονται συναισθήματα.
 - Γλωσσικός σκοπός είναι να μάθει να χρησιμοποιεί με ευχέρεια τα κατάλληλα κάθε φορά ρηματικά πρόσωπα. Σύμφωνα και με το Βιβλίο του Δασκάλου η άσκηση αποτελεί μια ευκαιρία ώστε ο μαθητής να διαπιστώσει και να συνειδητοποιήσει τα γραμματικά φαινόμενα μέσα σε κείμενο και όχι σε αποσπασματικές φράσεις, τις διαφορές στη λειτουργία ευθέως και πλάγιου λόγου, παρατακτικής και υποτακτικής σύνταξης, τη χρήση των αντωνυμιών, καθώς επίσης και τη χρήση της σχετικής με το θέμα ορολογίας.
55. Παρουσιάστε την υπόθεση του κόμικς «*Η ιπτάμενη σκάφη*» σε διαφορετική μορφή (διήγημα, ποίημα, τηλεγράφημα).
- Ο μετασχηματισμός του κειμένου βοηθά στην εξοικείωση του μαθητή με την

παρατακτική και υποτακτική σύνταξη. Η αφήγηση στον πεζό λόγο εξασκεί τους μαθητές στη χρήση διαφορετικών μορφών σύνταξης, κάτι στο οποίο μπορεί εδώ να δώσει έμφαση ο δάσκαλος της τάξης (γλωσσικοί στόχοι).

- Επιπλέον, εξασκεί το παιδί στην επιλογή (και τον προβληματισμό) των κατάλληλων φραστικών επιλογών και διατυπώσεων σε κάθε κειμενικό είδος (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

Ενότητα 14 – Πάσχα

56. Πειραματιστείτε με την υφολογική ποικιλία με την οποία εκφέρεται ο στίχος «*Σήμερον κρεμάται επί ζύλου*». Να κάνετε υφολογικές παραλλαγές (ουδέτερο ύφος, δελτίο τύπου, στομφώδες, απελπισμένο, οργίλο κ.α.).

- Η άσκηση στοχεύει στη συνειδητοποίηση της κοινωνικής κι ιστορικής ποικιλίας της ελληνικής γλώσσας και στην κατάλληλη επιλογή του γλωσσικού υλικού ανάλογα με τις ανάγκες του κειμένου. Οι μαθητές κατανοούν το διαφορετικό ύφος και τις λεξιλογικές διαφορές των γλωσσικών ποικιλιών (γλωσσικοί στόχοι).
- Οι μαθητές ασκούνται στη μετατροπή κειμένων βάσει ύφους και λεκτικών επιλογών (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

57. Να μετατρέψετε το διήγημα «*Παιδικό Πάσχα*» σε διαλογικό.

- Ο μαθητής εξοικειώνεται στην εφαρμογή γραμματικών κανόνων σε διαφορετικό είδος λόγου (γλωσσικός στόχος). Μαθαίνει να χρησιμοποιεί τα γραμματικά πρόσωπα των ρημάτων (συμφωνία ρήματος υποκειμένου) και τους χρόνους με τις εγκλίσεις.
- Οι μαθητές εξοικειώνονται με το χτίσιμο της πλοκής με διαλογική μορφή (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
- Η μετατροπή κείμενου σε διαφορετικό είδος λόγου, για διαφορετικό σκοπό, αποτελεί βασικό άξονα του ΑΠΣ. Ο μαθητής κάνει ένα βήμα προς την ανάπτυξη κρίσης για το αν χρειάζεται να ξαναγράψει ένα δύσκολα αναγνώσιμο κείμενο σε άλλη μορφή.

58. «Κλέψτε» τους δύο πρώτους στίχους από το «*Μοιρολόγι της Παναγίας*» και κάντε τους αρχή για το δικό μας δημοτικό τραγούδι.

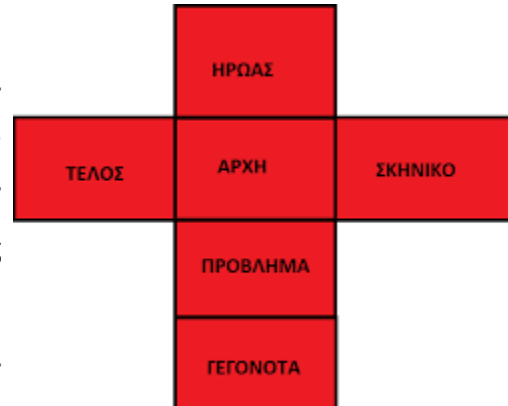
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής της άσκησης είναι να φέρνει σε επαφή τους μαθητές με τη θρησκευτική γιορτή, την άνοιξη και βέβαια το

μοιρολόι ως βασικό είδος της δημοτικής τραγουδοποιίας. Μαθαίνουν τα χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού, ένα είδος με το οποίο πειραματίζονται φτιάχνοντας το δικό τους ποιητικό κείμενο.

- Γλωσσικός στόχος είναι να μάθουν να μεταχειρίζονται επίθετα και το κατάλληλο λεξιλόγιο για την έκφραση συναισθημάτων πόνου και απώλειας.

59. Εφαρμόστε τον κύβο της πλοκής του Propp στο διήγημα «Διπλή γιορτή».

- Οι μαθητές διδάσκονται τα βασικά δομικά στοιχεία της πλοκής, όπως την εξέθεσε το μοντέλο του Propp. Έτσι, μαθαίνουν να χτίζουν και τη δική τους πλοκή (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
- Μαθαίνουν να αποκρυπτογραφούν τα κείμενα βάσει του λεξιλογίου και των κειμενικών δεικτών (γλωσσικός στόχος)

Ενότητα 15 – Κινηματογράφος-Θέατρο

60. Με αφορμή το «Γράμμα στον Τσάρλι Τσάπλιν» του Νικηφόρου Βρεττάκου γράψτε και εσείς ένα για κάποιον διάσημο ηθοποιό (παρωδία).

- Στόχος είναι να αποκτήσει ο μαθητής τις βάσεις μιας κριτικής γλωσσικής επίγνωσης, ώστε να μπορεί να αξιοποιεί κατάλληλα τη γλώσσα, ανάλογα με το κειμενικό είδος που καλείται να χρησιμοποιήσει (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
- Ο μαθητής εξασκείται στη σύνταξη επιστολικών κειμένων, αξιοποιώντας (γλωσσικός στόχος) τα ρηματικά πρόσωπα που ταιριάζουν στο ανάλογο κειμενικό είδος.

61. Δείτε στην τάξη την ταινία «Το καναρινί ποδήλατο» και γράψτε τη δική σας κριτική για την εφημερίδα της τάξης σας.

- Γλωσσικός στόχος είναι η εξοικείωση με τη χρήση (και την κλίση) επιθέτων στο πλαίσιο ενός κριτικού κειμένου, ενώ παράλληλα κατακτά το συγκεκριμένο κειμενικό είδος (με απώτερο στόχο την αναγνωστική ευχέρεια στο συγκεκριμένο είδος).
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι η ανάπτυξη η

εξάσκηση των μαθητών στη σύνταξη κριτικών κειμένων και η επαφή τους με τον κινηματογράφο.

62. Σκεφτείτε μία ταινία που είδατε και σας άρεσε. Ζωγραφίστε την ιδανική κατά τη γνώμη σας αφίσα για την ταινία και γράψτε μία περίληψή της.
- Διαθεματικά ο μαθητής συνδέει τις τέχνες μεταξύ τους σε ένα πολυτροπικό κείμενο (αφίσα) και μαθαίνει πώς γράφονται περιλήψεις (γλωσσικός στόχος).
 - Κατακτά τους μηχανισμούς δημιουργίας κι επεξεργασίας πολυτροπικών κειμένων (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
63. Γράψτε ξανά την ιστορία «Μια σχολική παράσταση στο δάσος» με αφηγητή α) τη διευθύντρια Ερασμία ή β) μία μαθήτριά της παράστασης.
- Οι μαθητές διδάσκονται τις λειτουργίες και τα είδη του αφηγητή (πρωτοπρόσωπος πρωταγωνιστής ή ομοδιηγητικός ή ετεροδιηγητικός). Η αλλαγή εστίασης ενισχύει τη διαμόρφωση μιας θετικής στάσης και μιας κριτικής στάσης απέναντι στο βιβλίο μετατρέποντας σταδιακά το παιδί σε έναν ανεξάρτητο και επαρκή αναγνώστη, που χαίρεται την ανάγνωση. Ταυτόχρονα, προσδιορίζει, συγκρίνει, ταξινομεί τα επιμέρους στοιχεία του κειμένου με κριτική αντίληψη (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Παράλληλα, εξοικειώνεται ο μαθητής κι η μαθήτριά με τους χρονικούς και επιθετικούς προσδιορισμούς (επίθετα και παθητικές μετοχές), όπως αυτά διδάσκονται στην εν λόγω ενότητα (γλωσσικός στόχος).

Ενότητα 16 – Μουσεία

64. Με αφορμή το ποίημα του Άθου Δημουλά «στο μουσείο» γράψτε δικό σας διήγημα για επίσκεψη σε κάποιο μουσείο του μέλλοντος.
- Γλωσσικός στόχος είναι να επαναλάβουν οι μαθητές βασικά γραμματικοσυντακτικά φαινόμενα που έμαθαν στην τάξη (μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα, αιτιολογικές και χρονικές προτάσεις).
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να εξασκηθούν στη συγγραφή διηγημάτων συνδέοντας τον κοινωνικό χώρο με τη μυθοπλασία και τη διάκριση *fabula* και *sujet*.
 - Στόχος, σύμφωνα και με το βιβλίο του δασκάλου, στη συγκεκριμένη ενότητα είναι να

συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις ιδιαιτερότητες της δομής κειμένων αναφορικού λόγου και να επαναλάβουν τις ιδιαιτερότητες των επιχειρηματολογικών κειμένων. Η άσκηση στοχεύει και στη συνολική προσέγγιση του παρόντος ως το παρελθόν μιας άλλης κοινωνίας (μελλοντικής) συνδέοντας την επιστημονική φαντασία ως κειμενικό είδος με τον ρεαλισμό και περιγράφοντας πραγματικά και φανταστικά αντικείμενα και καταστάσεις.

65. Με αφορμή το ποίημα του Άθου Δημουλά «στο μουσείο» γράψτε ένα ποίημα για ένα αρχαιολογικό έκθεμα που βρίσκεται σε κάποιο μουσείο που του εξωτερικού (Μάρμαρα του Παρθενώνα, Νίκη της Σαμοθράκης κτλ).
- Γλωσσικός στόχος είναι να αναπτυχθεί η αφαιρετικότητα στην ανάπτυξη νοημάτων και η –ποιητική– συμπύκνωση του λόγου.
 - Στόχος που προκύπτει υπό την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι να μάθουν να γράφουν δικά τους ποιήματα οι μαθητές, με θέματα που απασχολούν την κοινωνία και την ανάδειξη της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς, και προσέχοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αρχαίων μνημείων.
66. Διαβάζεται στους μαθητές το απόσπασμα «Το μικρό μαρμάρινο αγόρι... Πρώτη φορά θα παίξω με άγαλμα» του παραμυθιού «*Το άγαλμα που κρύωνε*»: (α) Γράψτε πώς φαντάζεστε το τέλος του παραμυθιού και στη συνέχεια ανοίξτε το βιβλίο και συγκρίνετε το δικό σας τέλος με αυτό του συγγραφέα, (β) Προσθέστε έναν ακόμη ήρωα στο παραμύθι και γράψτε το από την αρχή.
- Η άσκηση προτείνεται να γίνει ομαδοσυνεργατικά με ομάδες (ανάλογα με τη σύσταση της τάξης).
 - Στόχος που προκύπτει από τη Δημιουργική Γραφή είναι οι μαθητές να διαβάσουν το κείμενο είτε ως σύνολο για την απόκτηση μιας γενικής εικόνας, είτε λεπτομερειακά, είτε επιλεκτικά για την ανεύρεση συγκεκριμένων στοιχείων, ώστε να βρουν ένα κατάλληλο τέλος και να το συγκρίνουν με του πρωτότυπου κειμένου και να εντάξουν έναν ήρωα με κατάλληλο τρόπο στην πλοκή. Παράλληλα, διδάσκονται το χτίσιμο χαρακτήρων, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που μπορούν να έχουν και το στήσιμο της πλοκής.
 - Γλωσσικός στόχος είναι να προσεγγίσουν οι μαθητές σε δικό τους κείμενο λεξιλόγιο που αφορά τα μουσεία και τα εκθέματά τους.

67. Επισκεφτείτε ένα κοντινό σας μουσείο και, αφού γυρίσετε, γράψτε ένα άρθρο για την εφημερίδα του σχολείου σας, όπου θα δίνετε πληροφορίες για το μουσείο, για το πώς περάσατε, τις εντυπώσεις σας από τα εκθέματα και ό,τι άλλο επιθυμείτε να μοιραστείτε.
- Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι η λειτουργική ανάγνωση και εισαγωγή χρήσιμων πληροφοριών (για θέατρα, κινηματογράφους, μουσεία κτλ) σε άρθρα και η κατάλληλη επιλογή των μεταδιδόμενων πληροφοριών με επιλογή της κατάλληλης σύνταξης (ενεργητικής ή παθητικής) και την αξιοποίηση προτάσεων με τη χρήση προστακτικής ή υποτακτικής σε ευθύ ή πλάγιο λόγο.
 - Γλωσσικός στόχος είναι οι μαθητές να διδαχθούν να διακρίνουν τις απαιτήσεις κειμένων με διαφορετικό σκοπό (πληροφοριακά, λογοτεχνικά κτλ) και να προσαρμόζουν τη γλώσσας τους στις ιδιαίτερες ανάγκες του εκάστοτε κειμενικού είδους.

Ενότητα 17 – Πόλεμος και Ειρήνη

68. Διαβάστε τα ποιήματα «*Ανατολή θανάτου*» και «*Ομορφίτα*». Χωριστείτε σε δύο ομάδες και
- 1) Στο ποίημα «*Ανατολή θανάτου*»(α) μετατρέψτε την οριστική σε υποτακτική. Τι παρατηρείτε; (β) Αποδώστε εικαστικά κάποιο ποιητικό στιγμιότυπο.
 - 2) Προσέξτε ότι από το ποίημα «*Ομορφίτα*» απουσιάζουν τα ρήματα. (α) Προσθέστε (όπου θέλετε) δικά σας ρήματα στην προστακτική. Αλλάζει το ύφος του ποιήματος; Το συναίσθημα; (β) Ψάξτε διαδικτυακά να βρείτε πίνακες ζωγραφικής με θέμα τον πόλεμο και την ειρήνη.
- Γλωσσικός στόχος της άσκησης, σύμφωνα και με το ΑΠΣ, είναι η γλωσσική κατανόηση σχηματισμού της υποτακτικής που χρησιμοποιείται στις τελικές και αποτελεσματικές προτάσεις, που εξετάζει το κεφάλαιο, όπως και η προστακτική, μακριά από τον εγκλωβισμό στη διδασκαλία μιας τυποποιημένης γραμματικής. Παράλληλα, αναπτύσσονται ο μηχανισμός εύρεσης εργαλείων ταυτοποίησης των γραμματικών τύπων μέσα σε πραγματικά κείμενα (η άσκηση μπορεί να γίνει με πολλές παραλλαγές γλωσσικών και γραμματικών φαινομένων).
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής της άσκησης είναι η ανάπτυξη του αισθητικού κριτηρίου και αντίληψης του τι λέξη πρέπει κάθε φορά να χρησιμοποιούμε και σε ποιο χρόνο ή έγκλιση μεταχειριζόμαστε τα ρήματα ανάλογα το είδος του κειμένου, το ύφος του και την αφηγηματική ανάγκη.

69. Διαβάστε το απόσπασμα από «*Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*» (σελ. 74-75) και καταγράψτε αυθόρμητα για δύο λεπτά τις σκέψεις σας για τα δεινά που πέρασε η Άννα.
- Γλωσσικός στόχος είναι η κατάλληλη χρήση απλών κι επαυξημένων προτάσεων μέσα από την κριτική ανάγνωση και μεταφορά του ημερολογίου. Η συμπύκνωση και η μεταφορά ενός κειμένου απαιτεί άλλοτε απλές προτάσεις κι άλλοτε επαυξημένες και σύνθετες προτάσεις.
 - Στόχος που προκύπτει από την έννοια της Δημιουργικής Γραφής είναι η διάκριση στοιχείων της πλοκής και του ψυχισμού του ήρωα μέσα από κειμενικά στοιχεία.
70. Διαβάστε το ποίημα «*Ειρήνη*» του Γιάννη Ρίτσου από το Ανθολόγιο: (α) αφαιρέστε τα οριστικά άρθρα. Άλλαξε το ύφος του ποιήματος; (β) γράψτε ένα ποίημα δικό σας για την ειρήνη στο οποίο όλοι οι στίχοι ξεκινούν με το ίδιο γράμμα (ταυτόγραμμα), (γ) γράψτε ένα ποίημα δικό σας για την ειρήνη με τη μορφή μιας χιονόμπαλας (στη χιονόμπαλα οι στίχοι αυξάνουν το μέγεθός τους ανά μίλα συλλαβή σε κάθε στίχο, η πρώτη λέξη της πρώτης στροφής με μία συλλαβή, η δεύτερη με δύο, κ.ο.κ.) ή εναλλακτικά μιας χιονόμπαλας που λιώνει (οι συλλαβές μειώνονται σε κάθε στίχο).
- Οι μαθητές αφαιρώντας τα οριστικά άρθρα αντιλαμβάνονται τη σημασία τους για την ελληνική γλώσσα και πόσο συγκεκριμένα καθιστούν τα ονόματα (γλωσσικός στόχος).
 - Οι στιχουργικές ασκήσεις τους υποχρεώνουν να επιλέξουν τις κατάλληλες λέξεις, σε μια διαδικασία σύνθεσης (στόχος Δημιουργικής Γραφής).
 - Οι ασκήσεις έχουν κοινό συντελεστή δυσκολίας, ενώ ταυτόχρονα δίνουν σχήμα/μορφή στο ποίημα, κάτι που απολαμβάνουν τα παιδιά. Και μαθαίνουν τα χαρακτηριστικά των ποιητικών σχημάτων (στόχος Δημιουργικής Γραφής).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Ερευνητική προσέγγιση-Δραστηριότητα

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας συστήσαμε ένα εργαστήρι Δημιουργικής Γραφής ενταγμένο στο πλαίσιο δραστηριοτήτων του 1^{ου} ΚΔΑΠ Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου. Στο εργαστήρι μας συμμετείχαν 8 μαθητές της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού. Η δράση λειτούργησε από την 18^η Νοεμβρίου μέχρι την 20^η Δεκεμβρίου.

Αντικείμενο διδασκαλίας ήταν η διδασκαλία της Γλώσσας (ενότητες 2, 7, 17) και αξιοποιήσαμε τα ποιήματα «*Το σπίτι μου*», «*Το σκιάχτρο*», «*Ανατολή θανάτου*», «*Ομορφίτα*» και «*Ειρήνη*» (το τελευταίο από το ανθολόγιο) αναπτύχθηκε σε 6 διδακτικές ώρες. Ως γενικούς στόχους διδασκαλίας ορίσαμε την ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας των παιδιών και την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησής τους, ώστε να μπορούν να αυτενεργούν και να πειραματίζονται στη Δημιουργική Γραφή. Ως ειδικότερους στόχους του διδακτικού σχεδίου ορίσαμε τη γνωριμία των μαθητών με την ακροστιχίδα και το καλλιγράφημα, την εξοικείωσή τους με την ποίηση και την ανάπτυξη των μηχανισμών κατανόησης ενός ποιήματος και της επεξεργασίας των στίχων του. Η δημιουργική δραστηριότητα οργανώθηκε στις αίθουσες Πληροφορικής και Θεατρικής αγωγής. Αξιοποιήσαμε το σχολικό εγχειρίδιο Γλώσσας της ΣΤ΄ Δημοτικού και το Ανθολόγιο Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης, του υπολογιστές του ΚΔΑΠ, φύλλα δραστηριοτήτων, χαρτί Α4, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές και μολύβια (βλ. Παράρτημα ΙΙ – εικόνες).

Διδακτική διαδικασία

1^η διδακτική ώρα

Η διδάσκουσα διάβασε το ποίημα «*Το σπίτι μου*» (βλ. Παράρτημα Ι του παρόντος). Ακολούθως όλα τα παιδιά το διάβασαν κι εκείνα, με στόχο να φανεί βιωματικά ότι η απαγγελία αποτελεί μία μορφή ερμηνείας. Κάθε παιδί διάβαζε με τον δικό του τρόπο, δίνοντας έμφαση σε διαφορετικά σημεία.

- Αρχικά κατά την επεξεργασία προτάθηκε να αφαιρέσουμε τα επίθετα από το ποίημα και συζητήσαμε την αλλαγή του χαρακτήρα του ύφους και του περιεχομένου του ποιήματος.
- Εξηγήσαμε την ακροστιχίδα και τα καλλιγράμματα. Η **ακροστιχίδα** οικοδομείται με τη δημιουργία μία κάθετης λέξης από το αρχικό γράμμα κάθε στίχου, ενώ σε μία ακροστιχίδα η σχηματιζόμενη λέξη μπορεί να αποτελέσει και τον τίτλο του ποιήματος. Η δημιουργία ακροστιχίδας είναι κάτι εύκολο και λειτουργεί ως ένα πρώτο βήμα

δημιουργικής διαπραγμάτευσης με την ποίηση. Βέβαια ως άσκηση έχει τις δικές της δυσκολίες. Αρέσει όμως στα παιδιά λόγω του παιγνιώδους χαρακτήρα της.

- Αναλόγως και το **καλλιγράφημα**. Τα καλλιγραφήματα (concrete poems) είναι ο συνδυασμός ενός ποιήματος με μία εικόνα· οι στίχοι του ποιήματος ακολουθούν τις γραμμές ενός απλού σχεδίου ως περίγραμμα. Το σχήμα του ποιήματος πρέπει να συνδέεται με την οπτική απεικόνιση του περιεχομένου του (στην περίπτωση μας ένα σπίτι). Αν και ως είδος δεν αξιοποιείται πια, παρά το ότι ως πειραματισμό το υιοθέτησαν ο Απολλιναίρ⁶ και ο Σεφέρης, στα παιδιά αρέσει.

«Το σκεπτικό είναι ότι η απεικόνιση-εμφάνιση, το πώς δηλαδή είναι μορφοποιημένο το ποίημα στο χαρτί, καθρεφτίζει και το περιεχόμενό του. Αν γράφουμε ένα αισθηματικό ποίημα τού δίνουμε το σχήμα της καρδιάς, αν γράφουμε για ένα μπαλόνι, για ένα καράβι, δίνουμε το αντίστοιχο σχήμα. Μπορούν βέβαια οι μαθητές να ζωγραφίσουν αδέσμευτα και να συνδυάσουν το σχήμα με τον λόγο, όπως επιθυμούν. Θέλουμε να μεταφέρουν τα ήδη υπάρχοντα κείμενά τους σε καινούριο χαρτί, προσδίδοντάς τους έτσι και την εικαστική διάσταση» (Σουλιώτης, 2012:72).

- Προτάθηκε οι μαθητές να γράψουν αντικείμενα ή χώρους που συναντούμε σε ένα σπίτι βάσει των γραμμών της ακροστιχίδας. Ακολούθως τούς ζητήθηκε να συνθέσουν ένα μικρό ποίημα με τα αρχικά αυτά, δίνοντας και κατάλληλες συμβουλές.

Σ.....

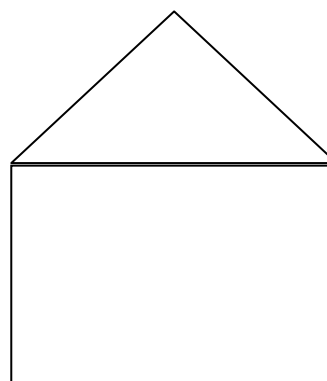
Π.....

Ι.....

Τ.....

Ι.....

- Στην συνέχεια τούς προτάθηκε να σχηματίσουν ένα καλλιγράφημα (βλ. ακόλουθο σχήμα) με λέξεις που τους έκαναν εντύπωση από το ποίημα, καθώς και με άλλες λέξεις σχετικές με ένα σπίτι.

⁶ Βλ. σχετ. <https://wordsandeggs.wordpress.com/2008/10/27/apollinaires-calligrammes/>

2^η διδακτική ώρα

Στην επόμενη συνάντηση διαπραγματευτήκαμε το ποίημα «*Το σκιάχτρο*» (βλ. Παράρτημα Ι του παρόντος).

- Αρχικά τους δόθηκε το ποίημα με κενά, τα οποία κλήθηκαν τα παιδιά να συμπληρώσουν τα κενά του ποιήματος σεβόμενα το νόημα και τον ρυθμό.

Το 'ντυσαν με και το 'στησαν
στη μέση του μεγάλου για δράκο φύλακα.

Όμως εκείνο τα πουλιά κι εμάς
το ίδιο με τους ήλιους τους ηλιόσπορους.

Έτσι, σαν ήρθαν οι τιτιβίζοντας
και κάθισαν στο τρύπιο του,

τους πλατιά,

άνοιξε το στήθος του,

κι οι φίλοι του χτίσανε

πλάι στη αχυρένια του καρδιά.

- Ακολούθως διαβάσαμε το πρωτότυπο ποίημα και συγκρίναμε τις λέξεις που εκείνα συμπλήρωσαν με τις αυθεντικές. Στόχος της άσκησης ήταν να δουν την ποικιλία των λέξεων που μπορούμε αξιοποιήσουμε σε ένα ποιητικό έργο και να δουν πώς αλλάζει το ύφος και το περιεχόμενο.
- Ζητήθηκε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να αλλάξουν τους χρόνους της ποιητικής αφήγηση σε Ενεστώτα. Στον σχολιασμό που κάναμε αντιλήφθηκαν τη χρήση του Ιστορικού Ενεστώτα και τη ζωντάνια κι αμεσότητα που προσδίδει στη ρηματική ενέργεια.

Το ποίημα αποτέλεσε αφορμή για να προσεγγίσουμε την προσδιοριστική και την αντωνυμική ποίηση. Στην **προσδιοριστική ποίηση** αντικαθιστούμε λέξεις του ποιήματος με άλλες που έχουν το ίδιο σημασιόμενο (συνώνυμα). Έτσι, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να εξετάσουν τον ρόλο των λέξεων σε ένα ποίημα και τη διαφορά σε ύφος και περιεχόμενο που έχουν από το πρωτότυπο. Πειραματίζονται με τρόπους εύρεσης κατάλληλων κάθε φορά λέξεων για ένα κείμενό τους και τη μεταμόρφωση του ίδιου του κειμένου ανάλογα με εκείνες που επέλεξαν. Η αντικατάστασή τους δεν αλλάζει μόνο το νόημα, αλλά και το συναίσθημα.

Τον ίδιο διδακτικό στόχο έχει και η **αντωνυμική ποίηση** (δεν υλοποιήθηκε). Στο ποίημα αντικαταστήσαμε ορισμένες με αντώνυμες, αποκαλύπτοντας τη συσχέτιση των λέξεων και

διαμορφώνοντας ένα νέο στιχουργικό περιβάλλον. Παρεμφερής άσκηση, που όμως δεν προλάβουμε να υλοποιήσουμε, είναι η δημιουργία *παρηχητικών συνόλων* βάσει επιλεγμένων στοιχείων του ποιήματος. Οι μαθητές μπορούν να πειραματιστούν με ζεύγη λέξεων ή φράσεις με παρήχηση (παρώνυμα) κι ας μην βγαίνει ακριβώς νόημα. Ως άσκηση είναι διασκεδαστική και αναδεικνύεται μία νέα μελωδικότητα στον στίχο.

3^η διδακτική ώρα

Διαβάσαμε τα ποιήματα «*Ανατολή θανάτου*» και «*Ομορφίτα*» (βλ. Παράρτημα Ι). Προτάθηκε οι μαθητές και οι μαθήτριες να χωριστούν σε δύο ομάδες και να μεταγράψουν το ποίημα αλλάζοντας τις εγκλίσεις.

- Στο ποίημα «*Ανατολή θανάτου*», μια ομάδα μετέτρεψε την οριστική σε υποτακτική. Ταυτόχρονα, η άλλη ομάδα στο ποίημα «*Ομορφίτα*» εντόπισε την απουσία ρημάτων. Ζητήθηκε από τα παιδιά να προσθέσουν εκείνα δικά τους ρήματα σε προστακτική (αν δεν μπορούσαν έβαζαν ρήματα σε οριστική και ακολούθως την μετέτρεπαν σε προστακτική).
- Στόχος δεν ήταν μόνο η χρήση της υποτακτικής και της προστακτικής, αλλά και να αντιληφθούν βιωματικά ότι η αλλαγή έγκλισης δεν αλλάζει μόνο το ύφος· απαιτεί πρόσθετες αλλαγές στις εκφράσεις, ώστε να βγαίνει νόημα και το αναγκαίο κάθε φορά, το επιδιωκόμενο, συναίσθημα. Η άσκηση συνάδει με το ΑΠΣ, θέτοντας στο επίκεντρο τη γλωσσική κατανόηση σχηματισμού της υποτακτικής και της προστακτικής (μπορεί να γίνει με πολλές παραλλαγές, ανάλογα με τις ανάγκες), μακριά από τον εγκλωβισμό σε μια τυποποιημένη διδακτική της γραμματικής, ενώ αναπτύσσονται ο μηχανισμός εύρεσης εργαλείων ταυτοποίησης των γραμματικών τύπων μέσα σε πραγματικά κείμενα.
- Ζητήθηκε να αποδώσουν εικαστικά κάποιο ποιητικό στιγμιότυπο.
- Προτάθηκε να ψάξουν διαδικτυακά πίνακες ζωγραφικής με θέμα τον πόλεμο και την ειρήνη, να μελετήσουν τον τίτλο τους και να προτείνουν δικούς τους τίτλους.

4^η διδακτική ώρα

Διαβάσαμε το ποίημα «*Ειρήνη*» του Γιάννη Ρίτσου (βλ. Παράρτημα Ι).

- Τα παιδιά κλήθηκαν να αφαιρέσουν τα οριστικά άρθρα (κάποια αντικαταστάθηκαν με αόριστα, καθώς τα βόλευε για το νόημα). Έτσι, αντιλήφθηκαν ότι χωρίς οριστικά άρθρα, οι λέξεις νοηματικά γίνονται πιο αόριστες, πιο γενικές.
- Τους ζητήθηκε να γράψουν ένα ποίημα για την ειρήνη με ταυτόγραμμα. **Ταυτόγραμμα** είναι το ποίημα που όλοι οι στίχοι ξεκινούν με το ίδιο γράμμα. Είναι αντίστοιχη άσκηση της ακροστιχίδας, αλλά πιο δύσκολη καθώς υποχρεώνει τον μαθητή να βρει στιχουργική λύση και να επιλέξει την κατάλληλη λέξη.

Θα μπορούσε αντί αυτού να προταθεί η δημιουργία **χιονόμπαλας** (δεν υλοποιήθηκε στο project). Στη χιονόμπαλα οι στίχοι αυξάνουν το μέγεθός τους συλλαβικά με τρόπο αναλογικό (η πρώτη λέξη της πρώτης στροφής με μία συλλαβή, η δεύτερη με δύο, κ.ο.κ.). Ανάλογης λογικής είναι και η **χιονόμπαλα που λιώνει** με αντίστροφη πορεία. Αυτές οι ασκήσεις έχουν τον ίδιο συντελεστή δυσκολίας με τις προαναφερόμενες, ενώ ταυτόχρονα δίνει σχήμα/μορφή στο ποίημα, κάτι που απολαμβάνουν τα παιδιά. Υποχρεώνει τους μαθητές να επιλέξουν τις κατάλληλες λέξεις ώστε να τοποθετούνται ολόκληρες λέξεις χωρίς συλλαβικό διαχωρισμό στους στίχους.

5^η & 6^η διδακτική ώρα

Με αφορμή τον διδακτικό κύκλο του πολέμου και της ειρήνης ζητήθηκε από τα παιδιά να γράψουν ένα δικό τους σύντομο θεατρικό με θέμα τον Ξένο, όπως ορίζεται ως θεματική και στο ΑΠΣ.

- Στην αρχή «πήραν συνέντευξη» από τον κεντρικό μυθοπλαστικό τους ήρωα, προκειμένου να εντοπίσουν τα βασικά του χαρακτηριστικά.
- Σκιαγράφησαν τη βασική πλοκή αναζητώντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο Ξένος, και με αφορμή τους πίνακες που είχαμε ήδη συζητήσει την προηγούμενη φορά. Έπειτα τις προσωποποίησαν οδηγούμενοι στη διατύπωση διαλόγων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως προαναφέραμε, το ερευνητικό σκέλος της διπλωματικής εργασίας έλαβε χώρα στο 1^ο ΚΔΑΠ της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου, όπου και εργάζεται η γράφουσα. Αφού πήρε την άδεια από την προϊσταμένη του ΚΔΑΠ, μετά το χτύπημα του κουδουνιού πληροφόρησε τους μαθητές ότι το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής για εκείνη την ημέρα δεν θα πραγματοποιούνταν· αντί αυτού, θα υλοποιούνταν ένα μάθημα Δημιουργικής Γραφής βασισμένο σε ποιήματα των σχολικών εγχειριδίων της ΣΤ΄ Δημοτικού. Στο πρόσωπο των μαθητών διακρίναμε περιέργεια και ανυπομονησία.

Μετά από μία μικρή εισαγωγή για τον ορισμό και τα οφέλη της Δημιουργικής Γραφής, η μεταπτυχιακή φοιτήτρια άκουσε τα παράπονα και τα αιτήματά τους. Οι περισσότεροι μαθητές θεωρούν ανιαρές τις ασκήσεις του σχολικού βιβλίου και τις λύνουν δυσανασχετώντας. Μία μαθήτρια διαμαρτυρήθηκε για τα λιγοστά ποιήματα που υπάρχουν στο σχολικό βιβλίο. Ακριβώς για αυτό οι δραστηριότητες που επελέγησαν για το ερευνητικό σκέλος της διπλωματικής είναι βασισμένες αποκλειστικά μόνο σε κάποια ποιήματα των εγχειριδίων και όχι σε διηγήματα. Ο λόγος είναι η παραγκώνιση της εξάσκησης στον ποιητικό λόγο, κάτι παρατηρημένο ήδη από την ατομική εμπειρία στα σχολικά θρανία.

Αποτελέσματα για τις δραστηριότητες

Οι μαθητές γνώριζαν τι είναι ακροστιχίδα, αν και μόνο οι τρεις από τους οκτώ, θυμόντουσαν να έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν με παρόμοια άσκηση. Κανένας, όμως, δεν ήξερε τι είναι το καλλιγράφημα. Όλοι ανεξαιρέτως ενθουσιάστηκαν με τη δραστηριότητα του καλλιγραφήματος. Άκουσαν με προσοχή κάποιες βασικές πληροφορίες για αυτό και έδειξαν ιδιαίτερη ευχαρίστηση κατά τη συμπλήρωσή του.

Το κλίμα στην τάξη ήταν ευόιωνο και οι μαθητές συνεργάστηκαν με τη διδάσκουσα με θέληση και ενθουσιασμό. Δεν υπήρχε χρονοκαθυστέρηση με άσκοπες ερωτήσεις και δυσανασχέτηση. Τα παιδιά του συγκεκριμένου τμήματος, αν και δεν φοιτούν στο ίδιο σχολείο έχουν αναπτύξει δεσμούς φιλίας μεταξύ τους, οπότε δεν υπήρχαν αισθήματα ντροπής κατά τη διάρκεια παρουσίασης των απαντήσεών τους στις δραστηριότητες. Το γνωστικό επίπεδο των μαθητών ήταν ικανοποιητικό σε όλα τα επίπεδα, με εξαίρεση δύο περιπτώσεις στις οποίες παρατηρήθηκαν σημαντικά ορθογραφικά λάθη. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά ήταν προσηλωμένα στον στόχο τους και, παρόλο που δεν ήταν εξοικειωμένα με τη

Δημιουργική Γραφή, κατάφεραν να βγάλουν σε πέρας ό,τι τους ζητήθηκε. Ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων βοήθησε στη δημιουργία ενός οικογενειακού κλίματος.

Αφού μοιράστηκε στους μαθητές το ποίημα «*το σκιάχτρο*» με τα κενά, τους δόθηκε χρόνος να σκεφτούν τις κατάλληλες λέξεις για τη συμπλήρωσή του. Μόνο δύο μαθητές δυσανασχήτησαν, καθώς δεν μπορούσαν να βρουν λέξεις που να ταιριάζουν στο νόημα. Οι υπόλοιποι έξι ανυπομονούσαν να διαβάσουμε το ποίημα, για να δουν τις αυθεντικές λέξεις του ποιήματος. Οι μαθητές έδειξαν ιδιαίτερη ευαισθητοποίηση για το μείζον θέμα του πολέμου και της ειρήνης. Διαβάσαμε τα ποιήματα «*ανατολή θανάτου*» και «*Ομορφίτα*». Παρατηρήσαμε την εικόνα που τα συνοδεύει. Ψάξαμε στο διαδίκτυο πίνακες ζωγραφικής με θέμα τον πόλεμο και την ειρήνη. Συζητήσαμε πάνω σε γνωστούς πίνακες, όπως την «Γκουέρνικα» και το «Παιδί με το περιστέρι» του Πικάσο, το «Πρόσωπο του Πολέμου» του Νταλί, «Η Ελευθερία οδηγεί τον λαό» του Ντελακρουά κ.α. Οι μαθητές δεν είχαν προλάβει να διδαχθούν αναλυτικά το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, το οποίο κατά τη γνώμη τους είναι και το πιο ενδιαφέρον. Έτσι έδειξαν μεγάλη επιθυμία να υλοποιήσουν τις δραστηριότητες. Διάβασαν ξανά τα ποιήματα και απόδωσαν εικαστικά το ποιητικό στιγμιότυπο της επιλογής τους.

Ανάλογη ήταν η συμμετοχή τους στο ποίημα «*Ειρήνη*» του Ρίτσου. Αν και αρχικά δεν κατάλαβαν τον σκοπό της άσκησης με την αφαίρεση των οριστικών άρθρων, σύντομα αντιλήφθηκαν πώς άλλαξε το ποίημα ως ύφος και νοηματικά. Οι «μικρές λεξούλες» το είχαν μεταμορφώσει συναισθηματικά. Δυσκολεύτηκαν στην άσκηση με το ταυτόγραμμα, αλλά σε γενικές γραμμές το χάρηκαν και γρήγορα μετά τα πρώτα λεπτά άρχισαν να βρίσκουν λύσεις στο πρόβλημα της πρώτης λέξης. Μολονότι δεν προλάβουμε να τελειοποιήσουμε το θεατρικό τους έργο, όσο το έγραφαν υπήρχε ένας δημιουργικός αναβρασμός.

Συμπεράσματα

Η εισαγωγή της Δημιουργικής Γραφής στο ΚΔΑΠ άλλαξε τον τρόπο που οι μαθητές έβλεπαν την ποίηση και τη λογοτεχνία γενικότερα. Μέσα από συζητήσεις, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων, αλλά και άλλες φορές, φάνηκε ότι άρχισαν να αποκτούν μία ερμηνευτική ικανότητα για το ποιητικό κείμενο, αναζητώντας με θάρρος την αυτοέκφραση. Επιβεβαιώθηκε δε ότι η Δημιουργική Γραφή αναπτύσσει την αυτοπεποίθηση των μαθητών, καθώς βρίσκουν λύσεις σε λεκτικά και γλωσσικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Η Skelton μετά από πλήθος ασκήσεων ποιητικού λόγου στην Αλάσκα, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καθημερινή διδασκαλία της ποίησης μέσω της Δημιουργικής Γραφής, όχι μόνο αυξάνει την αυτοπεποίθηση των παιδιών σε σχέση με τον γραπτό λόγο, αλλά ταυτόχρονα οξύνει την ικανότητά τους να σκέφτονται, ενώ η Snider διαπίστωσε πως η διδασκαλία της ποίησης συνεπάγεται την εμφύσηση στους μαθητές μιας δια βίου εκτίμησης για την ομορφιά του οργανωμένου λόγου (Κωτόπουλος, 2011:18). Κατά τον Oliver όλα τα παιδιά είναι ικανά να εκφραστούν αρκεί να διαμορφωθεί η την κατάλληλη ατμόσφαιρα στην τάξη και να προσφέρουμε κίνητρα και τα κατάλληλα εργαλεία, αλλάζοντας τελικά την όψη του ελληνικού σχολείου.

«Η παιδαγωγική της αυτοέκφρασης παρέχει ένα ισχυρό κίνητρο για τη γραφή, διεμβολίζει τις μαθητικές άμυνες και αναδεικνύει τη γραφή σε προσωπική ανάγκη των μαθητών, ωθεί στη συμφιλίωση με τη γραφή αλλά και την ανάγνωση της λογοτεχνίας, ιδιαίτερα σε συνθήκες που ευνοούν μια σχετική αποξένωση. Παρωθεί τον μαθητή γράφοντας να τολμήσει περισσότερο, να εισχωρήσει σε πεδία κρυμμένα ή ανομολόγητα[...] Συμβάλλει στην αυτοανακάλυψη, την αυτοσυνειδησία, ιδιαίτερα των εφήβων, και μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά. Μπορεί δε να αναδείξει πρωτότυπο, ενδιαφέρον και αξιοποιήσιμο λογοτεχνικά υλικό» (Αναγνώστου, 2017:72).

Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι, ενώ στην τάξη οι μαθητές λειτουργούσαν παθητικά απέναντι στις ασκήσεις, στο δικό μας εργαστήριο ήταν πολύ πιο ενθουσιώδη. Σε αυτό βέβαια συνετέλεσε τόσο ο χώρος, που δεν ήταν το σχολείο, όσο κυρίως ο διαφορετικός τρόπος προσέγγισης των ασκήσεων. Οι ερμηνευτικές ερωτήσεις των σχολικών εγχειριδίων διαμορφώνουν μια παθητική ερμηνευτική στάση. Χαρακτηριστικό είναι στην αρχή δεν μιλούσε κανείς. Τα παιδιά περίμεναν ερωτήσεις κατανόησης και ξαφνιάστηκαν όταν τους ζητήθηκε εκείνα να πουν τι κατάλαβαν και πώς ερμηνεύουν τα ποιήματα. Ενθαρρυμένα από την αρχή της

Δημιουργικής Γραφής ότι δεν υπάρχει «σωστό» και «λάθος», όλα συμμετείχαν με χαρά κι ερμήνευαν το κείμενο συζητώντας μεταξύ τους.

Στα νέα εγχειρίδια είναι εμφανής η προσπάθεια νέας προσέγγισης της παραγωγής γραπτού λόγου με ασκήσεις διαφορετικού τύπου, τόσο από τις διδακτικές οδηγίες όσο και από τις οδηγίες αξιολόγησης, όμως στις ασκήσεις των εγχειριδίων η τάση αυτή είναι απλώς ενδεικτική, όχι ισχυρή και υπολογίσιμη (Βακάλη, 2014:445-446). Ενώ το βασικό ζητούμενο του ελληνικού σχολείου είναι η παραγωγή γραπτού λόγου, παρά την έμφαση στον προφορικό λόγο και την επιχειρηματολογία του τελευταίου ΑΠΣ, η λογοτεχνία υποβιβάζεται στην αναζήτηση *χρηστών ηθών* και γλωσσικών προτύπων, κάτι που τελικά φέρνει σε αντίθεση την επιδίωξη ανάπτυξης του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού. Ειδικότερα η ποίηση αποκτά έναν χαρακτήρα μουσειακού υλικού, αφήνοντας σε απόσταση τους μαθητές.

Για τον Γρόσδο (2015:235) υπάρχει αμφίδρομη σχέση μεταξύ Δημιουργικής Γραφής και δημιουργικού κλίματος. Η ελεύθερη έκφραση, απαιτεί απελευθέρωση της φαντασίας με αίσθημα ασφάλειας, ανοχής και κριτικής αμφισβήτησης. Ο παιγνιώδης χαρακτήρας της Δημιουργικής Γραφής και η ενσωματωμένη διασκέδαση έκανε τη δράση αγαπητή. Οι μαθητές ελεύθεροι, χωρίς τον φόβο της βαθμολόγησης της επίδοσης, συμμετείχαν και πειραματίστηκαν, έκριναν τους συμμαθητές τους και απόλαυσαν τη σύνθεση των δικών τους ποιημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adorno, Th. (2000). *Θεωρία της ημιμόρφωσης*, εισ.-μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου. Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια (2002⁷).
- Αναγνώστου, Ε. (2017). *Η δημιουργική γραφή (πεζογραφία) στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Ανέκδοτη διδακτορική Διατριβή. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Τμήμα Νηπιαγωγών – <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/39908#page/1/mode/2up> (29/12/2019).
- Αναγνώστου, Ν. (2018) *Κόκκινη Κλωστή Γραμμένη*. Τρίκαλα: Επέκεινα.
- Αποστολόπουλου, Σ., Βάσσου, Α., Γλένη, Χ., Γεωργιάδου Χ., Μακρής Ε., Ντελής-Σμυρίλιος Ι. κ.ά (2007). *Διηγούμαι και γράφω ιστορίες (Αναδιήγηση): Ενότητα 4*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Αποστολόπουλου, Σ., Βάσσου, Α., Γλένη, Χ., Γεωργιάδου Χ., Μακρής Ε., Ντελής-Σμυρίλιος Ι. κ.ά (2007). *Διηγούμαι και γράφω ιστορίες (Αναδιήγηση): Ενότητα 2*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Βακάλη, Α. (2014). *Η παραγωγή γραπτού λόγου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μετά το 1975: Από την Έκθεση στη Δημιουργική Γραφή*. ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Βακάλη, Α., Ζωγράφου-Τσαντάκη Μ. & Κωτόπουλος, Τ. (2013). *Η Δημιουργική Γραφή στο Νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Βασιλάκη, Α. & Γιαννακουδάκης Λ (2009). *Η Δημιουργική Γραφή στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Κέδρος.
- Carter, R. (2004). *Language and creativity: The art of common talk*. London: Routledge.
- Γκόρα, Ε (2015). Δημιουργική Γραφή και Αφήγηση στην Τρίτη Ηλικία. Μελέτη Περίπτωσης: Μονάδα Φροντίδας Ηλικιωμένων, 2^ο Διεθνές Συνέδριο «Δημιουργική Γραφή». Πρακτικά, Κέρκυρα: 1-4 Οκτωβρίου 2015.
- Γρόσδος, Στ. (2015). Το παιδί δημιουργός και κριτικός αναγνώστης των κειμένων του. Ένα μοντέλο (αυτό)κριτικής προσέγγισης/αξιολόγησης και επανακατασκευής των κειμένων που προέρχονται από διαδικασίες δημιουργικής γραφής. Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», 234-246
- Huizinga, J (1989). *Ο Άνθρωπος και το Παιχνίδι (Homo Ludens)*, μτφρ. Ροζάνης Σ. & Λυκιαρδόπουλος Γ. Αθήνα: Γνώση.
- Θεοφιλίδης, Χ (2009). *Ρωγμές στο παγόβουνο της παραδοσιακής διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London, New York, Melbourne, Auckland: Edward Arnold, 1978 και Spoken and written language, Oxford University Press, 1989.
- Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά, Β., Οικονόμου, Π., Παπαϊωάννου, Κ. (2011). *Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές οδηγίες*. Γλώσσα ΣΤ΄ Δημοτικού. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Jaques, D. (2004). *Μάθηση σε ομάδες: εγχειρίδιο για όσους συντονίζουν ομάδες ενηλίκων εκπαιδευομένων*, μτφρ. Ν. Φίλιπς. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Jarvis, P (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*. μτφρ Α. Μανιάτη, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κιοσσές, Σπ. (2013). Προς μια 'παιδαγωγική' της Δημιουργικής Γραφής. *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου "Δημιουργική Γραφή"* (4-6 Οκτωβρίου, 2013) Αθήνα.
- Καλαμαράς, Β (1998). Φωκάς, Νίκος: Συνέντευξη, Ναι, είμαι μεταφυσικός ποιητής, *Διαβάζω*, 387 (Ιούλιος-Αύγουστος 1998).
- Kallas-Καλογεροπούλου, Χρ (2006). *Σενάριο – Η τέχνη της επινόησης της αφήγησης στον κινηματογράφο, 66 ασκήσεις και 1 μέθοδος*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Καραγιάννης, Σ (2010). Η Δημιουργική Γραφή ως καινοτόμος δράση στο σχολείο: όψεις, Ημερίδα Καινοτομίες και κριτική σκέψη: αναζητώντας πρακτικές για τη σχολική τάξη, (27 Φεβρουαρίου 2010). ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ.-Ελληνοαμερικανικών Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κολλέγιο Αθηνών Κολλέγιο Ψυχικού – <https://www.scribd.com/doc/49612155> (27/12/2019).
- Kuhl, N. (2005). Personal Therapeutic Writing vs. Literary Writing. In A. Leahy (επιμ.), *Power and identity in the creative writing classroom: The Authority Project*, Clevedon: Multilingual Matters, 3–12.
- Κωτόπουλος, Τρ. (2011). Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής. Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας «Εκπαίδευση και Φιλαναγνωσία», της 4^{ης} και 5^{ης} Περιφέρειας Π.Ε.Ν. Πέλλας (7/4/2011). Στο Παπαντωνάκης, Γ. Δ. & Κωτόπουλος Η. Τρ., *Τα ετεροθαλή* (2011). Αθήνα: Ίων, 21-36.
- Ανακτήθηκε από: <https://www.academia.edu/22087346/> (29/12/2019).
- Κωτόπουλος, Τρ. (2012). Η νομιμοποίηση της Δημιουργικής Γραφής. *Κείμενα*, 15, Ιούλιος – <https://www.academia.edu/22087665/> (24/12/2019).

- Κωτόπουλος, Τρ. & Παναγιωτίδης, Γ., (2013). Διατριβή σαν μυθιστόρημα, Συγγραφική πρακτική και λογοτεχνική θεωρία. *Πρακτικά 1^ο Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή»*, 4-6 Οκτωβρίου 2013, Αθήνα.
- Κωτόπουλος, Τρ. (2014_α). Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής: η ποιητική της ανατροπής στη σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη ή ένας δομικός εναγκαλισμός με την κουλτούρα της οικονομικής αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης στο σύγχρονο ευρωπαϊκό καπιταλισμό;. *Πρακτικά 1^ο Συνεδρίου Πολιτικής Ιστορίας Από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης*. Φλώρινα: 11-12 Δεκεμβρίου.
- Κωτόπουλος, Τρ. (2014_β). Πράξη και διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. *Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014), οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014, 801-822. Αθήνα, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών (European Society of Modern Greek Studies) – http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/kotopoulos_triantafyllos.pdf (27/12/2019).
- Μαλέτσκος, Α. (2015). *Συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές για τη βελτίωση των μεθόδων διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας του δημοτικού σχολείου*. Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Μιχαήλ, Α. & Παπαδημητρίου, Π. & Χατζή, Μ (2018). *Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής για το Δημοτικό Σχολείο Τεύχος Β' (για την Δ', Ε' και ΣΤ' τάξη)*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.
- Μουλά, Ε (2012). Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής γραφής στη μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την «ψηφιακή» εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων, ηλεκτρ. περ. *Κείμενα 15* – <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/04-moula.pdf> (27/12/2019).
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1994). Η γλώσσα ως αξία. Αθήνα, σελ. 90 κ.ε. - <https://babiniotis.gr/e4764-globulet14170-2fdsengreen-b7a-c156-/157a00633p9alo/> (07/01/2020)
- Μπερερής, Π. & Παπαρίζος, Χρ. (Παπαϊωάννου, Π. επιμ.) (χ.χ.). *Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών τα καινούργια βιβλία και οι τομές στη γλωσσική διδασκαλία του δημοτικού*. Διαθέσιμο στο http://www.pi-schools.gr/programs/epimorfosi/epimorfotiko_yliko/dimotiko/glossa.pdf (28/12/2019).
- Νικολαΐδου Σ. (2012). Δημιουργική Γραφή στο σχολείο. Το τερπνόν μετά του ωφελίμου, *Κείμενα 15* – <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/05-nikolaidou.pdf> (27/12/2019).

- Ντιούδη, Α (2012). *Η ιστορία της Δημιουργικής Γραφής. Πράξη και Διδασκαλία στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μέχρι το 2011*. Ανέκδοτη διπλωματική εργασία, Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Ξανθάκου, Π. (1998). *Η δημιουργική σκέψη και μάθηση, ένα πρόγραμμα εφαρμογής δημιουργικών μεθόδων στο μάθημα της γλώσσας*. Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). *ΔΕΠΠΣ της ελληνικής γλώσσας για το δημοτικό σχολείο*. - www.pi-schools.gr/download/programs/depps/2deppsaps_GlossasDimotikou.zip (07/01/2020).
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011_α). *Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας, της αρχαίας ελληνικής γλώσσας & γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση*. Αθήνα.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011_β). *Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Οδηγός για τον εκπαιδευτικό*. Αθήνα.
- Παπακωνσταντίνου, Θ. (2004). *Κείμενα: Καταλαβαίνω και γράφω: Τρόπος ζωής*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Παπαμαργαρίτη, Σ. (επιμ.) (2015). *Παιχνίδια Δημιουργικής Γραφής. Στο Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας στη Μέση Εκπαίδευση*. Διαθέσιμο στο http://archeia.moec.gov.cy/sm/299/paichnidia_dimiourgikis_grafis.pdf (14/7/2019).
- Πασσιά, Α. & Μανδηλαράς, Φ (2001). *Εργαστήρι Δημιουργικής Γραφής για Παιδιά*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πασχαλίδης, Γ (2000). *Γενικές αρχές του προγράμματος*. Στο Β. Αποστολίδου – Ε. Χοντολίδου (επιμ.) *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο....* Αθήνα: Τυπωθήτω–Γιώργος Δαρδανός.
- Protherough, R. (1983). *Encourage Writing*. London & New York: Methuen.
- Rodari, G. (2003) *Γραμματική της Φαντασίας – Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες*. μτφρ Κασαπίδης, Γ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Rosenblatt, L. M (1970). *Literature as exploration*. London: Heinemann Educational Books LTD.
- Ross, M (1978). *The Creative Arts*: London, Heinemann. Στο Ramet A (2004). *Creative Writing*. Oxford: How To Books Ltd.
- Σαραφίδου, Κ. *Η Δημιουργική Γραφή στο σχολείο*. Διαθέσιμο στο http://amaked-thrak.pde.sch.gr/symdim-kav4/pdf/Dhmiourgikh_Grafh_1.pdf (27/12/2019).

- Σουλιώτης, Μ (2012). *Δημιουργική Γραφή: Οδηγίες Πλεύσεως*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υ.Α.Π.
- Σουλιώτης, Μίμης (1995). *Αλφαβητάριο για την ποίηση*. Θεσσαλονίκη: Δεδούση.
- Συμεωνάκη, Α (2013). *Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας..
- Τζιόβας, Δ (1996). Η ηθική της παιδαγωγικής και το αντίπαλο δέος της λογοτεχνικής θεωρίας. Στο Ε. Γ. Καψωμένος & Γ. Πασχαλίδης (επιμ.) *Η ζωή των σημείων*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Φιλιπποπούλου, Ε. (2013). *Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα: 2012-2013*. Ανέκδοτη πτυχιακή εργασία. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Vygotsky, L.S. (2000). *Νους στην κοινωνία. Η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Χαρακόπουλος, Χρ. & Τσιλιμένη, Α. (2018). *Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με την αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής. Διδακτική προσέγγιση και πρακτική εφαρμογή στη φροντιστηριακή εκπαίδευση* - <https://www.academia.edu/38227335> (05/01/2020)
- Χλωπτσιούδης, Δ. (2019). Ο ρόλος, η οργάνωση και η λειτουργία εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής: η διδασκαλία του ποιητικού λόγου σε ενήλικες. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Πρακτικές εφαρμογές της Δημιουργικής Γραφής στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Διαθέσιμο στο http://archeia.moec.gov.cy/sm/301/dimiourgiki_grafi.pdf (14/7/2019).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: διδαχθέντα ποιήματα

Το σπίτι μου

Θέλω να χτίσω ένα σπιτάκι
στη μοναξιά και στη σιωπή,
γύρω μια πράσινη ραχούλα...

Δε θα το χτίσω εκεί.

Ξέρω στη χώρα τη μεγάλη
τον πλούσιο δρόμο τον πλατύ
με τα παλάτια και τους κήπους.

Δε θα το χτίσω εκεί.

Ξέρω το πρόσχαρο ακρογιάλι
όλο το κύμα το φιλεί,
κρινόσπαρτ'είναι η αμμουδιά του.

Δε θα το χτίσω εκεί

Ατέλειωτη τραβά μια στράτα,
σκίζει μια χέρσα απλοχωριά,
σκληρά τη δέρνει τ' αγριοκαίρι
και ο λίβας τη χτυπά,

Μια στράτα χλιοπατημένη
τον καβαλάρη νηστικό,
τον πεζοδρόμο διψασμένο
θάφτει στον κουρνιαχτό.

Εκεί το σπίτι μου θα χτίσω

με μια βρυσούλα στην αυλή·
πάντα η γωνιά του θα καπνίζει
κι η θύρα του ανοιχτή.

Κωστής Παλαμάς

Το σκιάχτρο

Το 'ντυσαν με παλιόρουχα και το 'στησαν
στη μέση του μεγάλου χωραφιού για δράκο
φύλακα.

Όμως εκείνο αγαπούσε τα πουλιά κι εμάς
το ίδιο με τους ήλιους τους ηλιόσπορους.
Έτσι, σαν ήρθαν οι σπουργίτες τιτιβίζοντας
και κάθισαν στο τρύπιο του καπέλο,
τους χαμογέλασε πλατιά,
άνοιξε ορθάνοιχτα το στήθος του,
κι οι φίλοι του χτίσανε φωλιά
πλάι στη μεγάλη αχυρένια του καρδιά.

Βούλα Αρβανιτιδη

Ανατολή θανάτου

Κάθε που γίνεται ένας πόλεμος
μετατοπίζεται μια πόλη, ένα νησί.
Ακούμε τη χερσόνησο της Καρπασίας
ή τη χερσόνησο του Σινά, υψίπεδα και θάλασσες.
Καβούρια κουβαριάζονται, γίνονται βράχια,
σκοτώνονται άνθρωποι, καταλαβαίνετε.
Γεννιέται φονικό τριγύρω από μια πέτρα,
το αίμα ραίνει τους αμμόλοφους, αυτό είν' όλο.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Ομορφίτα

Πολλά ντουφέκια σε παράταξη
πολλά κορμιά σε γραμμή
πολλές φωλιές χωρίς πουλιά
και η απορία για το μπαρούτι και τον θάνατο
και μια ειρηνοφόρα κατάνυξη να γλείφει
τις καρδιές
κι απέναντι μια άλλη ανθρώπινη παράταξη
από αδελφούς αλλόφυλους
άλλα ντουφέκια σε γραμμή
άλλα κορμιά σε σχηματισμό
άλλα δέντρα στο ίδιο δάσος
κι όλα μαζί να ατενίζουν
το ανεύρετο πάνω στη γη πρόσωπο του Θεού.

Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου

Ειρήνη

Τ' όνειρο του παιδιού είναι η ειρήνη.
Τ' όνειρο της μάνας είναι η ειρήνη.
Τα λόγια της αγάπης κάτω απ' τα δέντρα
είναι η ειρήνη.
Ο πατέρας που γυρνάει τ' απόβραδο
μ' ένα φαρδύ χαμόγελο στα μάτια
μ' ένα ζεμπίλι* στα χέρια του γεμάτο φρούτα
κι οι σταγόνες του ιδρώτα στο μέτωπό του
είναι όπως οι σταγόνες του σταμνιού που
παγώνει το νερό στο
παράθυρο,
είναι η ειρήνη.
Ειρήνη είναι ένα ποτήρι ζεστό γάλα
κι ένα βιβλίο μπροστά
στο παιδί που ξυπνάει.
Η ειρήνη είναι τα σφιγμένα χέρια των ανθρώπων
είναι το ζεστό ψωμί στο τραπέζι του κόσμου
είναι το χαμόγελο της μάνας.
Μονάχα αυτό.
Τίποτ' άλλο δεν είναι η ειρήνη.

Γιάννης Ρίτσος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ (εικόνες)

